

A

Daniel Adam z Veleslavína

31. 8. 1546 Praha

18. 10. 1599 Praha

Mistr pražské university, pak knihtiskař, spisovatel a popularizátor soudobé vzdělanosti. Jako zeť tiskaře Jiřího Melantricha z Aventina se stal r. 1576 společníkem a po r. 1580 majitelem jeho tiskárny. Byl předním organizátorem českého literárního života. Soustředil družinu literátů a překladatelů, kteří z jeho iniciativy zpracovávali populárně nauková díla z různých oborů pro české měšťanstvo. Tak vznikly české verze základních historických děl (starokřesťanských církevních historií římského senátora Cassiodora z 6. století a biskupa Eusebia Pamphila ze 4. stol., obojí v překladu právníka Jana Kocína z Kocínětu, 1594, Historie židovská zpracovaná Václavem Plácem z Elbinku, 1592); byly zčeštěny aktuální naučné práce o cizích národech (Kronika moskevská přeložená M. Hoziem Vysokomýtským, 1590 a 1602, Kocínův překlad Kroniky nové o národu tureckém, 1594), populárně naučný spis o dokonalém vladaři, Xenofontova Cyropaedia v překladu Abraháma z Gynterrodu, 1605, aj.). Vzdělavatelský program družiny zahrnoval i oblast přírodních nauk: ve spolupráci s vynikajícím lékařem Adamem Hubrem z Risenpachu vydal Veleslavín Apatéku domácí (1595), přepracovaný překlad Matthioliho Herbáře (1596) aj. Díla svých spolupracovníků jazykově upravoval a k několika napsal programové předmluvy. Sám přepracovával star-

ší práce cizích i domácích autorů a zdůrazňoval jejich občanský i vlastenecky vzdělávací význam. Zčeštil německý Regentenbuch G. Lauterbecka, spis o správních záležitostech, pod tit. Politia historica (1592 a 1606), po Konáčovi znovu přeložil Českou historii Eneáše Silvia a vydal s kronikou Martina Kuthena ze Šprinsberka pod tit. Kroniky dvě o založení země české (1585, s významnou předmlouvou). Samostatně vydal materiálově bohatý *Kalendář historický* (1575 a 1590) s údaji z domácí i světové historie v uspořádání kalendářního roku. S péčí o jazykovou stránku vydávaných děl souvisí i V. lexikografická činnost: zejména jeho věcně uspořádaný slovník latinsko-česko-německý *Nomenclator tribus linguis* (1586, v 2. vyd. 1598 rozšířený o řecké výrazy) a abecedně uspořádaný česko-latinsko-řecko-německý *Silva quadrilinguis* (1598) byly dlouho předním pramenem jazykovědného studia i literární praxe. — Kulturně politický význam V. vzdělavatelského programu učinil z něho reprezentativní osobnost české literatury v období popularizace humanistické kultury. Vynikající jazyková úroveň děl, která upravil, byla vzorem soudobým literátům i později literatuře národního obrození. Produkce veleslavínské tiskárny, která pokračovala ve V. programu i po jeho smrti, vyniká bohatou výzdobou, dokonalým tiskem i úpravou a je jedním ze základních kamenů české knižní kultury.

EDICE A LITERATURA

M. Kopecký: Daniel Adam z Veleslavína (1962).

jk

Bohumil Adámek

8. 11. 1848 Hlinsko

28. 10. 1915 Hlinsko

Studoval na akademickém gymnasiu (1859–67) a na filosofii v Praze, ve Vídni a v Mnichově (1871–72). Za studií i později hodně cestoval (Německo, Švýcarsko, Francie aj.). Trvale žil v Hlinsku, kde navázal přátelství s K. V. Raísem →. Přispíval do Květů, Ruchu, Almanachu českého studentstva.

Už při studiích soustřeďoval se Adámek v zájem k estetice, k dramatu (Goethe, Schiller, Shakespeare) a k historii 15. a 16. století. Jeho tragédie *Salomena* zvítězila ve vypsané soutěži a byla první činohrou uvedenou v nově zbudovaném Národním divadle (19. 11. 1883). Prostředí renesanční šlechty, postavy vytvářené na pozadí soudobých politických konfliktů, dobře znějící verš zapůsobily na kritiku a zasloužily se o dobré přijetí hry. Na jevišti se však *Salomena* dlouho neudržela, obecnstvu vadila romantičnost zápletky a konstruovanost konfliktů. I druhá A. tragédie *Heralt* (z doby Rudolfa II.) byla poctěna cenou a uvedena na Národním divadle, byla však už kritikou i hledištěm přijata chladně.

BIBLIOGRAFIE

Salomena (D 1885, prem. 1883), *Heralt* (D 1887, i prem.), *Horské ovzduší* (Bb 1902).

LITERATURA

K. V. Adámek: První období spisovatelské činnosti B. A. (1918). A. Klášterský v *Almanachu Čes. akademie věd a umění* (1916). hh

Jan Alda

(vl. jm. Alexandr Hořejší)

26. 2. 1901 Praha

Bratr básníka Jindřicha Hořejšího →. Dětství prožil v Praze a v Řeříchách u Rakovníka, studoval od roku 1913 na reálce v Rakovníku a v Praze (maturita 1920). Potom působil jako učitel na Slovensku, na Podbořansku (1926–38) a v Praze (1938–52). Tam byl také v letech 1945–46 referentem divadla pro mládež ve Výzkumném ústavu pedagogickém

a v l. 1952–56 vedoucím redaktorem Státního nakladatelství dětské knihy. Nyní žije jako spisovatel z povolání v Praze. — Publikovat začal r. 1916 v Rakovnických novinách, ve dvacátých letech přispíval do Rudého práva, Trnu a Sršatce (pod pseudonymy Saša, Istvan, Körmeny), později do *Tribuny*, *Národního osvobození*, *Lidových novin*, *Hosta*, *Plánu*, *Činu* aj. (někdy pod šifrou AJN), po r. 1945 do *Literárních novin*, *Kultury*, *Nového života*, *Plamene* aj. Po r. 1945 redigoval dětskou přílohu *Národního osvobození*, po r. 1948 pionýrskou přílohu *Lidových novin*. Překládal poezii francouzskou, německou, čínskou, indickou, gruzínskou (G. Leonidze, *Zahrada Gruzie*, 1955), běloruskou aj. Pseudonymem Alda podepisuje své práce trvale od r. 1922.

Jako Wolkrův → vrstevník přihlásil se Alda k oslavě chudoby, pokory a lásky prvotinou *Na promenádě*. Motiv všednosti, zbarvený lehkou melancholií, ozývá se i v dalších autorových sbírkách, jež vyjadřují pocity generace z let hospodářské krize. Básnický výraz A. krystalizuje posléze v úsporném, nenápadném a melodickém verši. Po životních zkušenostech z roku 1938 a z okupace pokusil se A. o bojovnou politickou poezii, na kterou navazuje i tvorbou poválečnou. Velkou část díla věnoval dětem; píše pro ně jak lyrické básničky, tak veršované pohádky.

BIBLIOGRAFIE

Na promenádě (Bb 1926), *Černá mše* (Bb 1928), *Od noci k ránu* (Bb 1929), *Zalář smíchu* (Bb 1933), *Vítr* (Bb 1941), *Sůl nad zlato* (B pro děti, 1945, dramatižace 1963), *Honza králem* (B pro děti, 1948), *Duha nad námi* (Bb 1952, výbor pro školy s názvem *Radostně vpřed*, 1952), *Lesy, lesy zelené* (Bb pro děti, 1953), *Slunečnice* (Bb pro děti, 1954), *Jak stařeček měnil, až vyměnil* (B pro děti, 1955), *Básně* (výbor, 1956), *Zlatou Prahou stovčatou* (Bb pro děti, 1956), *Šťastnou cestu* (Bb pro děti, 1959), *Alespoň chvíli* (Bb 1960), *Má cesta* (výbor, 1961), *Voříškovi přátelé* (Bb pro děti, 1963).

LITERATURA

Z. K. Slabý v předml. ke kn. *Básně* (1956); A. Jelínek v dosl. ke kn. *Má cesta* (1961). rp

Alexandreida

Český veršovaný epos o životě a činech makedonského krále Alexandra Velikého, oblíbeného hrdiny středověké literatury. Česká skladba asi o 9000 verších vznikla na rozhraní 13. a 14. stol.; dochovalo se z ní téměř 3500 veršů v 9 zlomech opisů rozmanitého stáří od poč. 14. do poč. 15. stol., z nichž jsou patrný i pozdější úpravy díla. Zlomkovitě dochovaná skladba je nejstarší a nejvýznamnější památkou světské rytířské poezie v naší literatuře. Vznikla jako zábavně naučné dílo určené českému šlechtickému publiku, a to podle středověkých zvyklostí novým přebásněním látky, které se dostalo nejspěšnějšího literárního ztvárnění v lat. básni Francouze Gualtera Castellionského (z let 1178–82). Český básník se vedle jiných literárních děl o ni opíral hlavně v uspořádání látky, ve sledu vyprávění i v motivické výstavbě. Česká skladba má však ideovou i uměleckou osobitost určenou zájmy šlechtického publika, pro něž vznikla, i autorovou snahou zdůraznit na hrdinech básně ty rysy, které mohly sloužit jako vzor pro ideálního českého panovníka (moudrost, statečnost, sebeovládání, ohled na domácí šlechtu) i šlechtice (stavosky sebevědomí a čest, odpor proti neurozeným, zejména proti jejich zasahování do politiky, povinnost bojovat proti ohrožení šlechtické cti a svobody). Ve srovnání se zábavností Gualterovy skladby, která těžila z dobové znalosti antiky a byla historickým eposem v pravém smyslu, vytvořil český básník skladbu společensky a přímo politicky závažnou. Omezil v látce prvky svému obecenstvu vzdálené a z hlediska uměleckého záměru nepodstatné, mytologické narážky a exotické i fantastické prvky. Autor látku přesadil do světa středověké šlechty a zdůrazňoval v ní spíš paralely s domácí situací a podnětnost pro ni než poutavost dobrodružného děje. Celou českou skladbou, třebaže je věnována líčení válečných událostí, proniká autorovo přesvědčení o prospěchu, který šlechtické společnosti přináší život v míru. Tyto rysy odlišují českou A. od jiných zpracování téže látky v národních jazycích, zejména od ně-

mecké skladby Ulricha von Etzenbach (dokončena 1287), již český autor prokazatelně znal a při práci k ní přihlížel. Ideovému vyznění skladby napomáhají i tvárné prostředky, zejména svérázné využití monologů hlavních postav k vyjádření autorových názorů na základní otázky soudobého šlechtického života, na povinnosti šlechty i panovníka. Autorovy úvahové vložky bývají vyhoceny až do gnómických obrazných pouček zdůrazněných i vybočením z pravidelné veršové výstavby básně (trojverší spojená jediným rýmem mezi rýmovanými dvojveršími ostatního textu). A. je skladbou „vysokého stylu“ podle rozdělení ve středověkých theoretických spisech, tzv. poetikách, a uplatnily se v ní požadavky kladené na tento druh básnění. Od konce 14. stol. byla veršovaná A. zatlačována do pozadí prozaickým zpracováním téže látky v rytířské povídce.

Jako světský protějšek nejstaršího cyklu českých legend (Jidáš →), s nimiž naši skladbu váže mnohostranná příbuznost, stojí Alexandreida na počátku vývoje české literatury psané národním jazykem a její ohlasy najdeme i v jiných českých dílech ze 14. stol., a to i v dílech, která byla do naší literatury uváděna jako převody z jiných literatur evropských, v tzv. rytířských veršovaných románech. Četné výrazové shody s A. má např. skladba *Vévoda Arnošt*, přeložená z němčiny, která vypráví o dobrodružstvích Arnošta putujícího k božímu hrobu. Největší oblibě se těšila díla s tematikou milostnou, jako např. *Tristram a Izalda* a *Tandariáš a Floribella*. První skladba, zpracovávající téma osudové lásky a jejího boje s mravními konvencemi, je původem keltská a byla k nám uvedena přes němčinu. Oblibu této látky až do nové doby dosvědčuje i operní zpracování R. Wagnerem, prozaická parafraze J. Bédiera a filmové zpracování po 2. světové válce (Věčný návrat). Námětem druhé jsou hrdinské boje s podivnými bytostmi, které Tandariáš podstupuje proto, aby získal milovanou dívku. Báseň je německého původu. Srovnání se starší epikou, např. A., ukazuje na změněný ideál rytíře: v pozdějších skladbách jsou hrdinské činy už jen samo-

účelné a v popředí je milostný vztah. — Rytířská epika byla z velké části znovu uváděna do oběhu po husitských válkách v době Jiřího z Poděbrad a měla patrně částečný vliv (hlavně po výrazové stránce) i na nově vznikající původní produkci.

EDICE A LITERATURA

Alexandreis, vyd. V. Vážný (1947 a 1963); Starobylá skládání IV, vyd. V. Hanka (1820), Sborník hraběte Baworowského (1903), vyd. J. Loriš. — A. Pražák: Staročeská báseň o Alexandru Velikém (1945). M. Sváb ve sborníku Příspěvky k dějinám starší české literatury (1958); J. Hrabák v kn. Studie ze starší české literatury (2. vyd., 1962). F. Svejkovský v CLit 1956. *jk*

Jakub Arbes

12. 6. 1840 Praha

8. 4. 1914 Praha

Syn ševcovského mistra. Studoval reálku v Praze na Starém Městě a v Mikulandské ulici (do r. 1859). Tam byl jeho učitelem J. Neruda, pozdější jeho vzor i přítel. R. 1859 se stal posluchačem polytechniky; v té době se také uvědomoval národnostně. V šedesátých letech se rozhodl pro literární a žurnalistickou činnost. R. 1867 se stal členem redakce Hlasu a brzy nato v Kutné Hoře redaktorem časopisu Vesna kutnohorská. V polovině r. 1868 se vrátil do Prahy pro neshody s maloměstským prostředím a stal se členem redakce Národních listů (1868—77). Byl v nich lokálkářem, odpovědným redaktorem, a když byly r. 1868 na čas zastaveny a vydávány pod změněným názvem Naše listy, byl do r. 1869 i jejich majitelem. Psal do obou pobočných listů mladočeských, do Barákovy Svobody a Grégrovy Obrany. Jako odpovědný redaktor Národních listů byl mnohokrát vyšetřován a souzen; hájil se většinou sám. R. 1873 byl odsouzen německou porotou a vězněn v České Lípě (od září 1873 do října 1874). Do Národních listů se už jako odpovědný redaktor nevrátil, r. 1877 dostal výpověď a vstoupil do staročeské německy psané Politik. I odtud byl však propuštěn a r. 1879 ztratil též místo dramaturga Pro-

zatímního divadla (byl jím od r. 1876); od té doby byl volným spisovatelem. Důvodem A. perzekuce bylo jeho kladné stanovisko k sociálnímu hnutí a účast na zakládání Spolku českých žurnalistů, který měl českého novináře a spisovatele osvobodit z jakékoliv závislosti na majiteli listu. Pokusil se ještě v osmdesátých letech o vydávání a redigování několika časopisů: Šotek (1880—81, 1883), Volné slovo (1882), Hlas předměstí (1887), Věstník Jednoty řemesel (1897—98) a Slovanský kalendář (1872, 1873). V době, kdy byl zbaven možnosti využívat časopisů jako tribuny svých literárních a politických názorů, měly pro jejich šíření význam besedy v přátelské stolní společnosti Mahábhárata. — Literárně vystoupil A. epigramy v Humoristických listech (1860) a zároveň jako divadelní kritik v Mikovcově Lumíru. Roku 1866 otiskl v Květech „epizodu z románu“ Dábel na skřipci, předzvěst svých typických próz, které Neruda označil jako romaneta a z nichž první, Svátý Xaverius, sám otiskl v Lumíru (1873); tam také vyšla většina A. romanet. Přispíval soustavně do Světozoru (Moderní upíři), Květů (Epikurejci) a do různých politických a kulturních listů a revuí, do Národních listů, Hlasu národa, Národní politiky, Politik, Naší doby, Českých novin, Rozhledů, Radikálních listů, Volné myšlenky, Divadelních listů, Divadelního listu, Thálie aj.

Na Arbesův literární vývoj působily společenské proměny, které prožíval od událostí po roce osmačtyřicátém až do svého předvečera první světové války. Byl dobře obeznámen s utopickým socialismem, s hnutím Pařížské komuny i se soudobým anarchismem; uvědomoval si sociální rozpornost doby a otevřeně kritizoval buržoazní společnost pro její neschopnost tyto rozpory řešit. Byl především žurnalista, mezi jeho činnostmi novinářskou a publicistickou a mezi jeho beletrii nejsou však přesné hranice. Obojí činnosti se snažil aktivně zasahovat do společenského života. Z jeho rozsáhlého a mnohotvárného díla jsou čtenářsky nejoblíbenější jeho romaneta, svěrázná próza spojující napínavý, tajuplný a dobrodružný děj s logickým řešením a různé

využívající výsledků přírodních a technických věd. Námětem těchto próz, vzniklých i pod vlivem románů Vernových a fantastických novel amerického básníka E. A. Poea, jsou otázky filosofické (*Dábel na škřipci*), psychologické (*Sivoooký démon, Ukřižovaná*), přírodovědecké (*Etiopská lilie*) nebo výklady o vývoji života (*Newtonův mozek*) či o pověrách a vědě (*Poslední dnové lidstva*), spojované s vědecko-technickými vynálezy. V Arbesových romanetech se objevují také motivy „kandidátů existence“, talentovaných jedinců ubíjených nespravedlivým sociálním řádem (*Šílený Job, Advokát chudásů, Barikádníci*). A. v nich bojoval proti náboženským pověrám, překonaným názorům na přírodní dění i proti sociální nespravedlnosti. Zajímal se o umění výtvarné (*Zázračná madona*) a hudební (*Il divino Boemo*) a často je budoval na znalosti z historie, topografie a kulturní minulosti Prahy. — Nejen romanety, ale i drobnou prózou, povídkami, črtami, obrázky ze života a galerií různých figur (Rvác, Žhář, Moderní hélóta, V staré pražské krčmě, V sobotu večer před továrnou) připravoval se A. na rozsáhlé sociální romány (*Moderní upíři, Štrajchpuďlici, Mesiáš*). Z nich nejúspěšnějším pokusem o zvládnutí románového útvaru, jindy dějově rozvleklého a kompozičně roztříštěného, je zolovsky pojaté dílo o demoralizaci venkova za nadvlády kapitalismu (*Anděl míru*). Reálnějším viděním sociálních rozporů a konfliktů pokročil A. nad romány Pilegrovy → a Sabino-Navy →. Od A. vedla cesta k románům Staškovým →. — S novinářskou činností A. jsou těsně spojeny jeho práce kulturně historické, beletrizovaná publicistika, nesená zájmem o determinaci životního osudu výjimečného jedince. V těchto pracích projevil A. nejen široké znalosti nejrůznějších faktů a zajímavostí ze všedního života i z vědy a umění, ale i pohotovitost tato fakta třdit, analyzovat a uplatňovat citlivý duševní postřeh. Zvláštní zájem projevil Arbes o psychologii uměleckého tvoření (*Z duševní dílny básníků, Z ovzduší umění*). Stal se životopiscem a apogetou mnoha umělců (Mácha, Mánes, Smetana), vykladačem různých umě-

leckých děl i jejich výjimečných autorů (*Záhadné povahy*). Některé z těchto prací mají dodnes význam i pro vědecké studium. — A. se celý život zajímal o divadlo. Pokoušel se sestavit pragmatické dějiny českého divadla, psal o významu divadla pro národní společnost, sledoval repertoár, výkony herců a všiml si zejména jevištní řeči. Méně zdaru měl ve vlastních dramatických pokusech a v dramtizaci svého díla; jediné dramatizace jeho *Moderních upírů* dosáhla většího úspěchu. A. překládal i cizí drama. Jako dramaturg Prozatímního divadla uváděl hry, jež podnětně přispívaly k vývoji českého divadla a oživení jeho repertoáru (např. hry Ibsenovy). A. se stal známým i jako autor politických memoárů, pamfletů a soudníček (*Z ovzduší politiky*). Jeho *Pláč koruny české neboli Nová perzekuce*, vydaný původně jako leták a rozšířený v kroniku, i ostatní původní práce o osobnostech našeho a cizího politického života (Sabina, Thun, Košut, Marat, Proudhon) svědčí o tom, že byl vnímavým a bystrým posuzovatelem minulých i soudobých dějů.

BIBLIOGRAFIE

Pláč koruny české neboli Nová perzekuce (pamflet, 1869, 2. vyd. 1894 podstatně změn. a rozšíř. s názvem Pláč koruny české neboli Perzekuce lidu českého v letech 1868–1873). Lež a pravda o „svatém“ Janu Nepomuckém (pamflet, 1870, anonymně), Kandidát existence (romanet, 1878), Romaneta I–II (1878–84), Mravokárné romány (1880), Moderní upíři (R 1882), Mesiáš (R 1883, 2 sv.), Předměstské arabesky (1883), Štrajchpuďlici (R 1883), Povídky a kresby (1884), Záhadné povahy (studie, 1884), Český Paganini (P 1884), Moderní upíři (D 1884), Povídky a kresby (1884), Dva barikádníci (romanet), 1885, od r. 1906 s názvem Barikádníci, Idyly utrpení a bídy (Pp 1885), Ve službě umění (Pp 1886), Povídky, novely a kresby (1886, 1887, 2 sv.), Miniatury (Pp 1886), Etiopská lilie (romanet), 1886, K. H. Mácha (studie, 1886), Siluety (Pp 1887), Ze zákulisí (Pp 1888), Nejstarší relikvie a památky české (kult. hist. črta, 1888), Démantová garnitura (P 1889), Drobnokresby (Pp 1890), Anděl míru (R 1890), Z martyrologie umění (studie, 1892), První sociální revoluce (1892, s pseud. J. Svoboda), Z bojů o vykořisťování lidské bídy (1892, s pseud. J. Svoboda), Pro bratra socialistu (R 1894, od r. 1905 s názvem Agitátor), Z romantiky všedního života (Pp 1894), Jeho excellence hr. Fr. Thun z Hohenštejna, c. k. místodržící v Království českém (studie, 1895), Poslední dnové lidstva (romanet, 1895), Novely (1896), Z víru života (Pp 1899), Slasti a strasti c. k. policie pražské I (studie, 1896), Siluety divadelní (Pp 1904), Arabesky literární (1905),

Advokát chudasů (R 1906; pův. v kn. Povídky a kresby s názvem Pro rusou kadeř). — Posmrtně: Zlatovlasá fúrie (D 1942). — Z překladů a adaptací: J. Rosen, Jací jsou ti naši muži (D 1878, s J. Nerudou); Tři novely francouzské (1897); Košut a Metternich (1888, podle Zik. Koliše, s pseud. Ant. Bousek); Spor o dědicví (1878, podle H. A. Schauferta); Velko- a maloměšťáci (1878, podle J. B. Schweitzera). — Sebrané spisy u Kobra v l. 1885—87 (2 sv.), u Ottý v l. 1902—16 (40 sv.), s názvem Dílo J. A. od r. 1940 v Melantrichu, od r. 1954 v SNKLU, rozvrženo do 40 sv. — Bibliografie v Obzoru literárním a uměleckém 1901—02 a M. Laiske v propagační brožůře J. A. 12. 6. 1840 — 8. 4. 1914 (1958).

LITERATURA

J. Dresler: J. A., život a dílo (1910); K. Krejčí: J. A. (1946) a Kapitoly o J. A. (1955). F. X. Šalda v KP 2 (1950, o romanetu Poslední dnové lidstva), KP 9 (1954) a v ŠZp 1934—35; K. Polák, K. Krejčí, J. Moravec a A. Karasová v doslovesh k Dílu (od r. 1940); J. Moravec a A. Karasová v propagační brožůře J. A. (1958). J. Vodák v Obzoru lit. a uměleckém 1899 (o Etiopské lilii); K. Polák v LF 1948 (Co je romaneto); Z. K. Slabý ve Varu 1950 až 1951 (o Štrajchpudlicích). jm

Ludvík Aškenazy

24. 2. 1921 Český Těšín

Střední školu vychodil v Polsku, maturoval na sovětské střední škole v Stanislavi (záp. Ukrajina) r. 1939. Na universitě ve Lvově studoval slovanickou filologii a všeobecné dějiny. V této době začal spolupracovat se sovětskými časopisy, zejména s komsomolským listem Wilna Molodí, kde uveřejnil svou první povídku. Po vypuknutí války r. 1941 ustupoval se Sovětskou armádou do Kyjeva, odkud byl evakuován do Kazašské SSR; zde pracoval jako učitel dějin a ústavy SSSR na střední škole v hornickém sídlišti Berčogur. R. 1942 vstoupil do čs. armády v Sovětském svazu, s níž se zúčastnil mj. bitvy u Sokolova. R. 1943 absolvoval důstojnickou školu v Sadaguře a byl přidělen jako stýněný důstojník 1. čs. armády v SSSR ke štábu 1. a 4. ukrajinského frontu. Byl několikrát vyznamenán. Po návratu do ČSR pracoval v rozhlasu jako zahraničně politický komentátor. V této funkci cestoval v NDR a Polsku, později též v USA, Indii, Itálii a Japonsku. Nyní se věnuje jen spisovatelské činnosti. Píše do většiny současných literárních časopisů, publikuje i v denním

tisku. Spolupracuje s filmem jako autor scénářů (Tam na konečné, Májové hvězdy aj.), píše rozhlasové hry (Dítě a bomba, 1950).

Aškenazyho literární tvorba se rozvíjela z politické reportáže a črty. Autor rozpádal motivy založené na skutečných faktech v samostatné příběhy, v povídky s politickou tematikou (*Sto ohřů*). Sepětí publicistické linie s beletristickou se prohloubilo v knize črt z amerického pobytů (*Indiánské léto*). Lyrický ráz A. talentu se projevil originální zálibou v naivním a miniaturním světě dětí, zejména v jeho uvolněné fantazii. Vytěžil tak řadu próz humorně i pohádkově laděných (*Dětské etudy*, *Ukradený měsíček*) s aktuálním, zvláště protiválečně vyroceným podtextem; tato tendence se uplatnila i v lyrickém doprovodu k sbírcce fotografií (*Černá bedýnka*) a v souboru alegorických povídek o zvířatech (*Psí život*). Groteskním výsměchem absurditě odlišitého světa násilí a demagogie a důvěrou v spontánní dorozumění prostých lidí je naplněna i sbírka próz povídkového a cestopisně reportážního charakteru *Vajičko*. Koncem padesátých let se A. tvůrčí zájem obrátil také k dramatu. Po hře *Host*, připomínající v sugestivním příběhu hrozbu neofašismu a konfrontující ve vyrocené situaci dvojí morálku, soustředila se jeho humorná, parodistická kritika na absurditu období kultu osobnosti, jak se doposud projevuje v myšlení i životní praxi dnešních lidí (*C. k. státní ženich*). — Autorův spontánní lyrický talent se vyznačuje bohatou fabulační invencí a výslyšným smyslem pro poezii drobného životního detailu. Volným, takřka asociativním seskupováním různorodých postřehů dosahuje silné emocionální působivosti. Osobitý vztah ke skutečnosti se odráží v A. stylu: využívá zámlky, náznaku, slovní hříčky, podněcuje čtenářovu myšlenkovou a citovou iniciativu. Jeho dílo kladně zapůsobilo na vývoj české prózy v padesátých letech, neboť naznačilo jednu z cest k překonání naturalistické popisnosti.

BIBLIOGRAFIE

Kde teče krev a nafta (Rpe 1948), Ulice milá a jiné reportáže z Polska (1950), Německé jaro

(Rpe 1950), Z modrého zápisníku (Rpe 1951), Záře (P 1951), Sto ohňů (Pp 1952), Vysoká politika (Pp 1953), Všude jsem potkal lidi (Rpe 1955), Květnové hvězdy (Pp 1955, od r. 1960 jako Májové hvězdy), Dětské etudy (Pp 1955), Indiánské léto (čtyř, 1956), Ukradený měsíc (Pp 1956), Putování za švestkovou vůni (pohádka, 1959), Milenci z bedny (Pp 1959), Psi život (Pp 1959), Černá bedýnka (texty k fotografiím, 1960), Šlamastyka s měsícem (loutk. hra, 1961), C. k. státní ženich (D 1963, prem. 1962), Etudy dětské a nedětské (výbor z díla, 1963), Vajíčko (Pp 1963), Osamělý létající talíř (P 1963). — Provedené hry: Dítě a bomba (1950), Host (též s názvem Noční host a Host v noci 1960, přeprac. 1961, zfilm.), Vendulka (1962).

LITERATURA

M. Jungmann v dosl. k výboru Etudy dětské i nedětské (1963). M. Beck v HD 1954 (o kompozici povídek); A. Haman v ČLit 1963. ah

Jan Augusta

1500 Praha

13. 1. 1572 Ml. Boleslav

Biskup jednoty bratrské. Školského vzdělání se mu nedostalo, pracoval jako řemeslník (kloboučník). Původně byl utrakvista, asi r. 1524 vstoupil do jednoty a dik svému řečnickému nadání a diplomatickým schopnostem se v ní brzy stal významnou osobností. U br. Lukáše → nabyl vzdělání, r. 1531 se stal knězem a správcem sboru v Benátkách n. Jiz., již 1532 byl zvolen biskupem jednoty se sídlem v Litomyšli. Usiloval o sblížení jednoty s luterstvem. Po neúspěchu prvního protihabsburského odboje stavů byl r. 1548 zatčen a do r. 1564 vězněn na Křivoklátě. (Osudy ve vězení vypsál

jeho spoluvězeň Jakub Bílek.) Tehdy se dostal do sporů s vedením jednoty, a když r. 1561 přešel zpět k utrakvistu, byl z jednoty vyloučen. Po propuštění byl přijat znovu a navráceny mu i dřívější hodnosti. — Stejně jako činnost jeho učitele br. Lukáše, je i A. literární tvorba spjata s potřebami jednoty. Na rozdíl od Lukáše vystupuje však v jeho spisech do popředí vlastní osoba, ve snaze autoritativně rozhodovat ve vnitřních věcech i v politice jednoty. Výrazem jeho polemik s utrakvisty je *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného* (1543), projevem sporů s vedením jednoty v době jeho věznění je *Sumovník*, jímž chtěl zvrátit dosavadní liturgický řád jednoty. Nejdůležitějším dílem A., vzniklým rovněž ve vězení, je *Umění práce díla Páně služebného* (1550), jednotou obecně přijaté, obsahující teorii církevní činnosti pro duchovní. A. byl výborný kazatel a rysy duchovního řečnictví významně obohatily i jeho literární tvorbu. Zasloužil se zejména o duchovní zpěv jak řadou vlastních písní, tak účastí na vydání bratrského zpěvníku *Písňe chval božských* (1541); ve vězení sestavil i *Rejstřík písní* (1558). Před koncem života usiloval A. marně o spojení jednoty s církví podobojí spísem *Instrukcí k reformaci utrakvistické konzistoře* (1571).

EDICE A LITERATURA

Umění práce díla Páně služebného, vyd. F. Bednář, VKCSN 1941. Ukázky z díla vyd. Amadeo Molnár, Českobratrská výchova před Komenským (1956). — Jakub Bílek: J. A. v letech samoty (1942, vyd. F. Bednář). ep

B

Jindřich Simon Baar

7. 2. 1869 Klenčí

24. 10. 1925 Klenčí

Pocházel ze starého selského rodu. Gymnasium vystudoval v Domažlicích (1888), z hmotných důvodů vstoupil do bohosloveckého semináře v Praze, po vysvěcení na kněze (1892) kaplanoval na různých místech v Čechách (Přimda, Spálené Poříčí u Plzně, Stochov aj.) a od roku 1899 byl farářem v Klobukách a Ořechu (1909–19). V l. 1900–11 podnikl několik cest po evropských zemích (Německo, Belgie, Holandsko, Švýcarsko, Itálie, Polsko). Od konce devadesátých let se aktivně účastnil reformního hnutí kněžstva, které usilovalo o demokratizaci katolické církve, r. 1918 byl předsedou Jednoty duchovenstva českého. Tato činnost mu vynesla nepřítelství církevních úřadů a předčasný odchod na odpočinek, který trávil v Klenčí (od r. 1919). — Debutoval v brněnském Muzeu (1892) a přispíval do Posla, Českého lidu, Vlasti, Muzea, Čecha, Českých květů, Zlatých klasů, Zlaté Prahy, Hlasu, Obrazkové revue, Posla od Čerchova, Naši řeči, Nového života, Pramene aj. Užíval pseudonymů H. Podlesák, Jan Psohlavý, Fotograf Amatér, Jan Uhlík. Řada Baarových povídek a románů zvláště z prvního období tvorby byla inspirována snahami o církevní reformy a věnována životu drobných českých venkovských kněží, jak jej autor poznal z vlastní

zkušenosti, hlavně rozporům mezi jejich lidským i národním cítěním a povoláním spoutaným církevními předpisy (*Cestou křížovou, Farské historky, Holoubek*). Už zde se objevuje jako cenná složka věrná kresba prostředí a lidských typů, která je základem životnější části jeho díla, realistických črt, obrázků a povídek z chodského venkova (*Pro kravičku, Hanče, Hu nás*). Pro tyto práce je příznačná důvěrná, i historicky a národopisně poučená znalost rodného kraje a života lidu, jeho tradic (B. sbíral i chodské pohádky), zvláštností jazyka (v dialozích užívá nářečí), zvyků a mentality, citově vřelá účast s jeho osudem a zájem o jeho historii. — Obava před morálními důsledky kapitalistických proměn na venkově vedla B. k tomu, že hledal společenský ideál v patriarchálním jihočeském selství, které ztělesnil postavou Jana Cimbury ve stejnojmenném románu. Tento ideál se promítl i do jeho nejlepšího díla, románové trilogie *Paní komisařka, Osmačtyřicátníci, Lůsy* (součást zamýšleného širšího cyklu), v němž zachytil historickou podobu Chodska před r. 1848 s prvními projevy národního hnutí, souvisejícího zde s osobitými bojovými tradicemi kraje. Vytvořil tu postavy představitelů vlasteneckého kněžstva a obrozené inteligence spjaté s lidem (kněz J. Fastr, učitel Jindřich) a vylíčil s úctou a láskou osobnost B. Němcové v době jejího působení na Domažlicku. V široce založeném obraze, s vyzrálým vypravěčským a charakterizačním uměním

předvádí životní koloběh chodské vesnice, postihuje i spontánnost folklórní umělecké tvořivosti (písňe, básnické prvky v mluveném projevu, tanec, obřadní scény apod.), proniká s porozuměním do citového a myšlenkového světa dětí, kreslí řadu svérázných typů, v nichž chce osla- vit nejlepší vlastnosti selského stavu (ro- dina Králova) a které se zároveň snaží vidět i pravdivě a kriticky. V souvislosti s ústředním konfliktem, sporem sedláků o lesy, naznačil i třídní problematiku venkova, zastíženou však v té době zápa- sem národnostním a protifeudálním.

BIBLIOGRAFIE

Cestou křížovou (R 1900, zfilm.), Nalezeno na cestě všedního života (Pp 1901), Rodnému kraji (Bb 1903, pseud. Jan Psohlavý), Pro kravičku (P 1905), Farská panička (R 1906), Několik povídek (1907), Farské historky (Pp 1908, 1912, 2 sv.), Poslední rodu Sedmerova (R 1908), Jan Cimbura (R 1908, zfilm.), Mži- kové obrázky (Pp, I. Velké a malé děti, 1909, II. Hloží a bodláči, 1910, III. Z jiného světa, Sedmero hlavních hříchů, 1914), Klenčí, měs- tečko na Chodska (popul. studie, 1909, s F. Teplým), Milovatí buděš (Pp 1910), Ptáci (P 1910), Z duchovní správy (Pp 1911), Kohouti (P 1912, 2 sv. Farských historek), Skřivánek a jiné povídky (1912), Páter Kodětek a jiné po- vídky (1912), Trnky (Ff 1913), K Bohu (R 1914), Poslední soud (R 1914), V temných bar- vách (Pp 1916), Hanče (P 1917), V různých bar- vách (Pp 1918), Na děkanství (R 1919, 2. sv. Posledního soudu), Chvilě oddechu. Kapitoly z cest (1913), Kanovník (R 1920), Hu nás (Pp 1920), Počtář (R 1921), Holoubek (P 1921), Náš pohádky (1921), Chodské povídky a pohádky (1922), Hlad. Syn (Pp 1923), Paní komisarka (R 1923, 1. část cyklu), Osmačtyřicátníci (R 1924, 2. část), Lúsy (R 1925, 3. část), Na srdci přirody (Pp 1925). — Posmrtné: Amerikáni (Pp 1926), Bábý a dědkové (Pp 1927), Panská pří- zeň a jiné povídky (1929, 2. sv. knihy Hu nás). — Sebrané spisy beletristické v Česko- moravských podnikcích tisk. a vyd. v l. 1923–34 (30 sv.), u Ruppá v l. 1946–47 (6 sv.).

LITERATURA

Baartův památník, Kniha vzpomínek na vynika- jícího chodského spisovatele (1926); J. Š. B. v zrcadle vzpomínek (1927); F. Teplý: Ze života J. Š. B. (1937); J. Záček: J. Š. B. strážný duch Chodska (1948, dokumentární monografie s obrazovými přílohami). F. Buriánek v dosl. k Paní komisarce (1950); J. Rumler v dosl. ke knihám Lúsy (1955) a Hanče — Pro kravičku — Skřivánek (1957). L. Šmid v SV 1947 až 1948; J. Voráček v ČL 1959 (o jeho vztahu k národopisu). *dh*

Otto František Babler

26. 1. 1901 Zenica (Jugoslávie)

Studoval na reálce v Sarajevě, od r. 1915 na gymnasiu v Olomouci. Po maturitě (1919) pracoval jako nezávislý literát a překladatel: publikoval recenze, literární a lingvistické studie v desítkách časo- pisů domácích i cizích, překládal, pořádal výbory a antologie z evropských literatur a vydal i několik vlastních prací beletri- stických. V l. 1926–46 vydával a redigo- val knižnici antologií a překladů Hlasy. R. 1935 se stal knihovníkem Obchodní a živnostenské komory v Olomouci, v le- tech 1949–56 působil v olomoucké Uni- versitní knihovně. Nyní pracuje literár- ně na Kopečku u Olomouce.

V Bablerově mnohostranné literární čin- nosti zaujímá přední místo rozsáhlá prá- ce překladatelská, těžící z jeho znalosti mnoha evropských jazyků: překládá pře- devším ze srbocharvátštiny (po válce byl lektorem srbocharvátštiny na Palackého universitě v Olomouci), z francouzštiny, němčiny, angličtiny, ruštiny, italského, polštiny aj. B. překladatelský zájem se soustřeďoval, zejména před válkou, na literaturu spiritualistického a náboženského rázu, hlavně však na její lidovou transformaci v pověstech, pohádkách a legendách a vůbec na anonymní lidovou epiku slovanskou a západní; z pováleč- ných překladů jsou nejvýznamnější pře- klady Shakespeara, Danta a Andricé. Do němčiny přeložil pohádky J. Čapka a F. Hrubína, překládá také z polštiny do němčiny. Spolupracuje velmi úzce s bib- liofily, do jejichž časopisů (zvl. do Mar- ginálií) hojně přispívá zprávami a glo- samí o krásných knihách v zahraničí a v jejichž dílnách své překlady také vy- dává. Soustavně se zabývá českou grafi- kou, zvláště dílem O. Menharta a J. Ko- nůpka.

BIBLIOGRAFIE

Z překladů: M. Konopnicka, Písníčky (1923); W. Reymont, Ze země chelmské (1924); G. Flaubert, Legenda o sv. Juliánu Pohostinném (1927); W. Blake, Tíriel (1927), Kniha Thel (1935); Aucassin a Nicoletta (1928); E. A. Poe, Havran (1930); Ruské apokryfy (1931); S. Zweig, Dobrodružství Života (1931); Legendy ukrajinské (1932); A. Achmatovová, Básně (1932); Slovinské romance a balady (1933); Pověsti

sladké Francie (1935); V. Petrovič, Zapálené obilí (1936, s F. Cuberkou); M. de Guérin, Zvuky přírody (1937); P. Claudel, Pod hradbami aténskými (1938); O'Neill, Kain (1939); G. Boccaccio, Život Dantův (1940); Srbské lidové bajky (1940); Shakespeare, Macbeth (1947); Král Lear (1954); Dante, Peklo (1949); Božská komedie (1952); I. Andrič, Travnická kronika (1958); Marie de France, Milostné příběhy ze staré Francie (1958); S. Sremac, Pop Číra a pop Spíra (1960) aj. bš

Bohuslav Balbín

3. 12. 1621 Hradec Králové

28. 11. 1688 asi Praha

Pocházel ze zchudlé rytířské rodiny, studoval zejm. v Jičíně, v Kladsku a v Praze. Už r. 1636 vstoupil do jezuitského řádu. Po získání kněžství (1649) se na čas neúspěšně věnoval misijní činnosti hl. na Hradecku, v letech 1653–61 učil na řádových školách v Kladsku, v Praze, v Brně, v Jičíně a v Jindř. Hradci. Od té doby pracoval jako řádový historik převážně v Praze.

Poznání, že se ztrácí kulturní svět, v němž vyrostl, vedlo B. k studiu domácí historie, zprvu náboženské, potom obecné. Srovnával bývalou slávu země, jak ji poznal z písemností i cestami po Čechách, se soudobým stavem a došel k závěru, že pobělohorská doba znamená pro Čechy úpadek. Odhaloval neblahé jevy rekatolizace a poznával, že vedle náboženství jsou i jiné hodnoty, zejména vlast, jejíž úpadek nemůže rekatolizace vyvážit. Pro své názory byl pronásledován (bylo mu zakázáno učit a byl na čas vykázán do jezuitské koleje v Klatovech). Prostředí, v němž působil, i osobní vztahy k šlechtě však pevně určily B. příslušnost k ideologii vládnoucích vrstev, ačkoli jeho národní citění vyvolalo na jedné straně jeho sympatie k exulantské kultuře, zvl. ke Komenskému, na druhé straně i účastný vztah k osudu venkovského lidu. — Těžisko B. obsáhleho latinsky psaného díla, zahrnujícího spisy básnické, legendické, literárněteoretické aj., je v pracích historických, založených na pečlivém studiu pramenů. Od okrajových prací z dějin náboženského života (historie poutních míst apod.) přešel B. brzy k tématům celonárodního významu. Z kultu minulosti

vzniklo dílo *Epitome rerum Bohemiarum* (Výtah z dějin českých). B. připravoval také velkou vlastivědu Čech o třech dekadách (30 sv.). *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Rozmanitosti z dějin Království českého); vydal z ní však jen 10 svazků obsahujících množství cenného historického materiálu. Z pozůstalosti byla na prahu obrození vydána *Bohemia docta* (Učené Čechy — 1776–80), devátý svazek první dekadý, důležitý i pro lit. historii. Politicky nejvýznamnější dílo B. je *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue Bohemica* (Ozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého), vzniklá asi 1672. Z cenzurních důvodů však nebyl spisek vydán, vyšel až péčí F. M. Pelcla 1775. Tehdy Obrana nabyla epochálního významu a jí se stal B. vedle Komenského jediným spisovatelem pobělohorské doby, který aktivně působil na obrození, neboť z jeho díla vycházely četné další obrany českého jazyka.

EDICE A LITERATURA

Obrana jazyka slovanského, zvláště českého, vyd. J. Dostál (1923). — A. Rejzek: P. B. Balbín T. J. (1908). J. Pelikán: Balbínovy pomůcky a prameny (1936); K. Krofita: O B. dějepisci (1938). W. Bobek ve Sborníku filos. fak. University Komenského 1932. J. Hanuš v ČCH 1906. zt

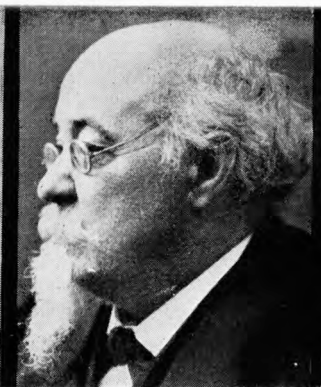
Zdeněk Bár

19. 1. 1904 Štramberk

Vystudoval reálné gymnasium v Příboře (1923) a filosofickou fakultu v Praze (čeština a francouzština, 1927). Učil na reálném gymnasiu v Hlučíně a v Ostravě (1936–46), v l. 1946–49 byl lektorem češtiny na universitě v Grenoblu ve Francii. Nyní je úředníkem v Hlučíně. — Do literatury vstoupil verši v Hostu, Lumíru aj., psal také divadelní referáty, především do Rozprav Aventina. Přispíval i do Indexu, Slezského sborníku, Čsl. demokracie (zde detektivní román *Noci nad krajem*, 1947). Jako literární kritik a regionální kulturní pracovník vydával v letech 1934–40 pravidelně ročenku *Literatura jednoho roku* na širším Ostravsku s přehledy o knižní produkci. V Bárových prvních lyrických sbírkách, jež jsou tvárné pod vlivem poetismu, je

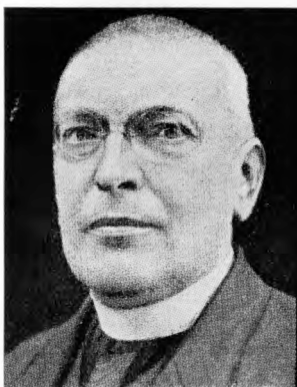
Jan Alda

Jakub Arbes

Ludvík Aškenazy

Jindřich Š. Baar

Gustav Bareš

Ilja Bart

Eduard Bass

Jaroslav Bednář

Kamil Bednář

Hana Bělohradská

Jan Beneš

Karel J. Beneš

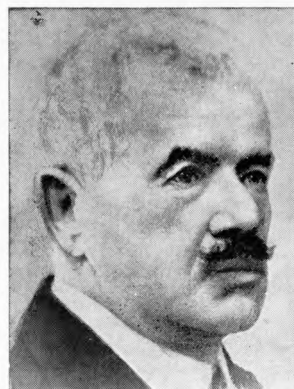
V. Beneš Třebízský

Božena Benešová

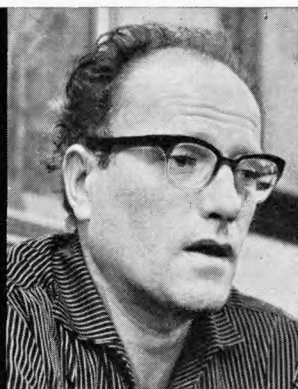
Alena Bernášková

Petr Bezruč

Konstantin Biebl

Vratislav Blažek

záběr života velmi zúžen. Až v polovině třicátých let se dopracovává samostatnějšího vyjádření melancholické erotiky a lásky k slezskému domovu. B. první prózy vyznačuje silný lyrismus. Pozdější romány, situované vesměs do Slezska, zachycují povahy neklidné, vnitřně nepevné, podlamované hladem po majetku a marně hledající štěstí v cizině či v milostném vztahu. Tato próza trpí nehlubokou povahokresbou a spokojuje se často konvenční dějovou napínavostí a běžnou kresbou prostředí.

BIBLIOGRAFIE

Chléb a víno (Bb 1926), Zrcadlo modrých stínů (Bb 1929), Melodie (Bb 1930), Hořký dech (Bb 1931), Srdce a domov (Bb 1932), Jaro a dým (Bb 1935), Marnost loučení (Bb 1937), Jediný návrat (P 1937), Ztracený domov (Pp 1938, rozšíř. 1946), Hvězdy nad domovem (R 1940), Sen ve stínu (Bb 1940), Než zahoukla sířena (R 1941), Píseň pod Beskydami (Bb 1941), Mrtví mluví (R 1941), Krev a pluh (Pp 1942), Jednoho pozdního večera (R 1943), Dábel z hor (R 1943), Hornická pohádka (B pro děti, 1945), Ztracená píseň (Bb 1945), Mstítelé (R 1948). — Literárněhistorické a popularizační brožury: Literatura jednoho roku na širším Ostravsku (1934–40), Čeští spisovatelé z Hlučínska (1933), O Petru Bezručovi (1937, přeprac. 1945), Vojtěch Martínek, člověk a dílo (1948), Štramberk a okolí v odboji (1961).

LITERATURA

V. Martínek v předml. ke kn. Ztracený domov (1938); O. Rafaj v kn. Literatura a současnost (1963). šv

Josef Barák

25. 1. 1833 Praha

25. 11. 1883 Praha

V Praze studoval gymnasium (1845–54) a na universitě zejména historii. Od konce padesátých let, od chvíle obnovujícího se života veřejného a literárního, stál B. mnohostrannou iniciativní a obětavou činností v jeho popředí. V oblíbených „besedách“, které pořádal, hledal novou formu kulturního společenského styku vlastenecké mládeže. Působil jako žurnalista: od počátku padesátých let v německých liberálních listech (Prager Morgenpost), později se sblížil s pokrokovou skupinou (Neruda →, Sladkovský, Checholušek →, Vincenc Vávra) a spolupracoval s ní postupně v redakcích Času, Hlasu a Národních listů. Byl znám svými před-

náškami a slavnostními projevy a mnohokrát byl pro veřejnou a žurnalistickou činnost policejně perzekvován (internován r. 1860, zatčen v Polsku za revoluce 1863). Hodně zájmu věnoval divadlu, jako překladatel, jako tajemník pražského Prozatímního a plzeňského divadla, jako tlumočnick za pruské okupace Prahy (1866), kdy převzal odpovědnost za obsah českých novin a divadelních her. Později řídil ve jménu svého hesla „osvětou a prací k svobodě“ politický časopis Svoboda (1867–73), v němž ostře vedl zejména protiklerikální boj, a krátce Dělnické listy (1872), v nichž reagoval z hlediska mladočeského programu na otázky sociální a politické. R. 1873 se vrátil do redakce Národních listů a stal se jejich odpovědným redaktorem (1874). Významné postavení připadlo Barákovi jako redaktoru prvního almanachu Máj (1858). Na přelomu padesátých a šedesátých let také publikoval básně v různých časopisech a almanších (Lumír, Dalibor, Obrazy života, Českomoravská pokladnice, Máj, Rodinná kronika, některé pod pseud. Jaroslav Zásrnucký), avšak jejich připravované knižní vydání se neuskutečnilo. Osobitě vyhraněné verše vycházely z melodie a obraznosti lidové písně a vracely se k motivům zklamání nad marností ideálních citů. B. jim chtěl vyjádřit city a myšlenky, které by posilovaly v nadějích a v boji za ideál vlasti a svobody, ukazoval na přátelskou družnost a na lásku k národu překonávající i osobní hořkost.

BIBLIOGRAFIE

Mistr Jan Hus (1860), Španělská inkvizice (1879), spolu s H. Pferhofem a J. R. Vilímek sestavil Hlahol. Společenský zpěvník český (1861). — Přednášky J. B. (v 8 sv., 1884–85), Vzpomínky J. B. (1904). Některé básně a studii o nich otiskl Jakub Arbes r. 1900 (myní Literaria, 1954), povídku Kříž pod Petřínem a verše vydal O. Králík, Z doby májů (1958).

LITERATURA

O. Jedlička: J. B., nástin životopisný (1883); L. Jandásek: J. B. (1933); J. Novák: J. B. (1933); sborník J. B., osobnost a dílo (1933, red. K. Slaviček). J. Arbes v Literarích (1954, o básních). O. Králík v HD 1956, ve Sborníku Vysoké šk. ped. v Olomouci 1956, v LitN 1957 (č. 47) a ve Slezském sborníku 1948 připsal autorství Barákovy beletrie Nerudovi; nepravdivost této hypotézy dokázal F. Vodíčka v LitN 1958 (č. 4). mp

Gustav Bareš

(pův. jm. G. Breitenfeld)

22. 10. 1910 Záboří u Skutče

Po absolvování obchodní akademie v Praze zahájil v r. 1930 dráhu publicisty jako redaktor Rudého práva; v téže roce působil v plzeňské Pravdě a ve Škodováku. R. 1931 řídil Rudý večerník, později byl v redakci Rudého práva a Haló novin. Po druhé světové válce, za níž pracoval v moskevské vysílačce Za národní osvobození, pokračoval v novinářské a politické dráze jako šéfredaktor Rudého práva (1945–46) a Tvorby (1947–51). V letech 1949–51 byl členem předsednictva ÚV KSČ a jedním ze zástupců generálního tajemníka strany, v l. 1951–52 tajemníkem ÚV KSČ; v l. 1948–54 byl také poslancem Národního shromáždění. V l. 1955–63 byl vědeckým pracovníkem Ústavu dějin KSČ, nyní je profesorem filosofie na Karlově universitě. Po četných publikacích kulturně politických a publicistických vtělil Bareš své bohaté zážitky i výsledky dokumentárního bádání a filosofického vzdělání do tří rozsáhlejších prací. V esejích *Zrození atomového věku* sleduje B. vývojové etapy i nadějně perspektivní lidstva, otevřené vědeckými a technickými objevy. Historické děje a postavy, zejména za ilegální práce komunistické strany, jsou v následujících dvou knihách rekonstruovány a dotvářeny postupy románovými: B. využívá fantazie, psychologické motivace i dramatických prvků, aby vytvořil umělecké dokumenty širokého společenského záběru.

BIBLIOGRAFIE

Zrození atomového věku (Ee pro mládež, 1958), Tři pře Jana Ziky (P 1961), Malý kousek nebe (P 1963). — Z ostatních prací: Baťa bankrot (1932, s J. Zikou), Co chce Hitler? (1938), Dobrý voják Švejk po dvaceti letech (1944, Moskva, 2 sv.), Listy o kultuře (1947) aj.

LITERATURA

K. Bartošek v Plameni 1961 (č. 12, o Třech přích Jana Ziky.) *vt*

Ilja Bart

(vl. jm. Julius Bartošek)

17. 5. 1910 Chruďim

Vyrůstal a gymnasium absolvoval (1928) v Duchcově, pak studoval v Praze práva (doktorát 1933). R. 1936 se nejdříve aktivně na aragonské frontě a pak jako válečný dopisovatel (v Madridě, Valencii, Toledu aj.) zúčastnil občanské války ve Španělsku (*Kráter se otvírá*). Za okupace byl v l. 1940–43 pro ilegální činnost vězněn. Před válkou i po ní byl především zaměstnán jako novinář revolučního tisku (Mladá garda, Tvorba, Rudé právo, Haló noviny aj.) a vykonával řadu politických funkcí. R. 1945 redigoval sborník Hlásíme příchod (poezie z žalářů a koncentračních táborů).

Ačkoliv píše také prózu a v poslední době hlavně reportáže, je Bart znám především jako autor politické poezie, bezprostředně spjaté s aktuální problematikou třídního zápasu proletariátu. Tematicky nejvýznamnější jsou jeho protimilitaristické básně z období meziválečného a básně reagující na události ve Španělsku. Nejen jeho rétoricky bojovné verše, z nichž mnohé nepřetrvaly svůj dobový podnět, ale také jeho intimní poezii oslabuje zběžnost pohledu a tradiční způsob vyjádření. Překládal sovětskou literaturu: v třicátých letech D. Bědného (výbor 1933), Puškina a mladou sovětskou lyriku (výbor 1936), po válce protiválečnou poezii (sborník Slovo míru, který i redigoval), D. Kedrina, K. Simonova (s M. Jarišem →) aj.; ze španělské poezie F. Garcíu Lorcu, R. Albertiho, A. Machada aj.

BIBLIOGRAFIE

Slunce nad blátivým jarem (Bb 1927, pseud. Ilja Hlučák), Nádraží (B 1934), Písně s náhubkem (Bb 1936), Gejzír (B 1936), Matka a syn (Bb 1938), Duňte, hrany (Bb 1945), Písně zaživa zaděného (Bb 1946), Dny života (P 1946), Lidé z Viktorky (D 1950, prem. 1949), Španělské rytmy (Bb 1950), V zákopech míru (Bb 1952), Kamarád horizont (Bb 1954), Navracené dálky (Bb 1956), Uhelný kraj (Bb 1957), Kráter se otvírá (P 1957), Zásnuby smrti (P 1959), Zvony a hvězdy (výbor z básní, 1960), Astronauti hlubin (Rpe 1961).

LITERATURA

J. Hájek v předml. ke Zvonům a hvězdám (1960). *pb*

Bartoloměj z Chlumce (Claretus de Solentia, mistr Klaret)

† asi 1379

Kanovník u Sv. Víta, lékař a pedagogický reformátor; jeho největší význam spočívá však v práci lexikologické. Sestavoval velké slovníky (z mnemotechnických důvodů v hexametrech), v nichž shrnul latinskou slovní zásobu, především odbornou terminologii, k níž připojil i české výrazy. Důležité jsou zejména *Vokabulár gramatický, Bohemár*, a největší z nich, *Glosář* (obsahuje na 7000 slov). V Glosáři je i řada nově vytvořených českých slov pro oblasti dosud vyhrazené latině. I když se většina těchto slov neujala, náleží B. významné průkopnické místo, neboť se pokusil vytvořit českou terminologii pro současnou vědu, a to v takovém rozsahu, pro něž neznáme obdoby u jiných národů. Skládal i příručky z nejrůznějších vědních oborů pro potřeby univerzity (např. lékařské, přírodopisné, astronomické, gramatické, teologické).

EDICE A LITERATURA

V. Flajšhans: Klaret a jeho družina I—II (1926 až 1928). B. Ryba: Nové jméno mistra Klareta, VKČSN 1943; týž: K rukopisným latinsko-českým slovníkům ostříhomyšským v LF 1951; F. M. Bartoš v ČČM 1928; F. Jilek: Klaretovo české názvosloví mluvnické, VKČSN 1950; E. Paulíny v Jazykovědném časopise 1958. ²¹

František Bartoš

16. 3. 1837 Mladcová
(nyní část Gottwaldova)
11. 6. 1906 Mladcová

Byl synem hostinského, vystudoval německé gymnasium v Olomouci (1853 až 1860). Na universitě ve Vídni studoval klasické jazyky a češtinu (1860—64); byl žákem Fr. Miklošiče a A. V. Šembery →. Učil pak na nižším piaristickém gymnasiu ve Strážnici (od r. 1864), na německém gymnasiu v Olomouci (1865—66) a v Těšíně, kde se stýkal se slovenskými spisovateli J. Kalinčíkem a M. M. Hodžou, a konečně na Slo-

vanském gymnasiu v Brně (1869—88); r. 1888 se stal ředitelem nižšího českého gymnasia v Brně, do výslužby odešel roku 1898 a pak žil do konce života v Mladcově. Na své žáky (Herben →) i na současníky působil živým národním a lidovým cítěním. Významná je jeho účast na kulturním a národním životě a na organizaci českého školství na Moravě, zvláště v Brně (i ženského — školy Vesny). Přispíval do Časopisu Matice moravské, který v l. 1876—1882 redigoval (v l. 1891—1901 spolu s V. Brandlem), Komenského, Obzoru, Listů filologických a pedagogických, Osvěty, Hlídky literární, Hlídky, Českého lidu, Pedagogia, Literárních listů, Věstníku českých profesorů aj. Užíval pseudonymů Jan Vesnický, Josef Zapletal (výbor z umělé poezie vlastenecké Vlast, 1875, a výbor z umělé i lidové poezie milostné Vesna, 1876), Jan Kopecký (výbor z Čelakovského Mudrosloví pod názvem Pravidla moudrosti a opatrnosti, 1875).

Bartošovo rozsáhlé dílo filologické, národopisné, sběratelské a pedagogické, poznamenané zčásti staromilstvím a konzervativismem, vyrůstá z lásky k venkovskému lidu, v němž viděl nezkalené zdroje kulturní, umělecké, jazykové i mravní. Zakladatelský význam mají jeho díla o moravských nářečích (Dialektologie moravská, Dialektický slovník moravský). Pracemi o lidových zvycích a obyčejích, o lidovém léčení, pověrách, povaze aj. se stal průkopníkem moravské etnografie a folkloristiky (Lid a národ, Moravský lid, Naše děti). Ve sběratelské činnosti navázal na F. Sušila →; za pomoci řady sběratelů vydal tři soubory moravských a slezských lidových písní i z nápěvy (poslední dva za hudební spolupráce L. Janáčka), obsahující celkem 3487 písňových záznamů. Z estetických i mravních důvodů vypouštěl slova i celé sloky a nahrazoval je jiným zněním; neuváděl varianty písní a scházelo mu i širší srovnávací hledisko. Lidové umění slovesné se snažil šířit výbory z nejlepších písní i próz (Kytice z národních písní moravských, Domácí čítanka, Kytice z lidového básnictva). S Bartošovým pedagogickým působením souvisí i zpracování čítanek a příruček pro střední školy (Malá

slovesnost) i činnost ediční (vydal jazykově upravenou Babičku B. Němcové, Vybrané spisy B. Němcové, Příhody Václava Vratislava z Mitrovic). Psal také kritiky odborných a uměleckých děl, která hodnotil především z hlediska vlastenecké tendence.

BIBLIOGRAFIE

O genitivě závislém na časoslovesch (1872), Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední (1874, pseud. Jan Vesnický), O instrumentále (1874), Malá slovesnost (1876, s J. E. Kosinou, od 5. vyd. 1895 zcela přepracováno F. Bílým a L. Čechem), Skladba jazyka českého (1878, rozšíř. 1882, od 7. vyd. 1895 přeprac. F. Joklem), Stručná nauka o tropech a figurách a základové české metriky (1881), Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vrážděnými (1882), Lid a národ (I 1883, II 1885), Dialektologie moravská (I 1886, významná Akademií nauk v Petrohradě cenou Kotljarevského, II 1895), Naše děti (1888, 2. rozšíř. vyd. 1899), Národní písně moravské nově nasbírané (1889), Kytice z národních písní moravských (1890, s L. Janáčkem; 3. vyd. 1901 rozšířil o písně české a slovenské s názvem Kytice z národních písní moravských, slovenských i českých), Rukověť správné češtiny (1891), Moravský lid (1892), Moravská svatba (1892), Národní písně moravské nově nasbírané (I 1900, II 1901, se studii L. Janáčka; není totožná s prací z r. 1889), Domácí čítanka (1900), Nová rukověť správné češtiny (1901), Líšeň. Obrázky lidopísne (1902, s C. Mašíčkem), Sto lidových písní československých s rozboru a výklady (1903), Dialektický slovník moravský (I 1905, II 1906), Deset rozprav lidopísňových (1906), Kytice (1906, nyní bývá vydávána zkrác. s názvem Pohádky, říkadla a hádanky z Bartošovy Kytice). — Korespondence F. B. s L. Janáčkem vyd. T. Straková (1957). — Bibliografie: J. Bartocha v CMM 1906.

LITERATURA

J. Bartocha: Z pamětí a života F. B. (1907); Památce F. B. (1937); Ze života a díla F. B. (1957). F. Pastrnek v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1907); M. Hýsek v kn. Literární Morava (1911) a v Literárních besedách (1940, o učebnicích); J. Herben v Kniže vzpomínek (1935); A. Gregor ve sborníku F. Wollmanovi k sedmdesátinám (1958). F. Bílý v Osvětě 1906 a v NR 1920 (Z mých vzpomínek na Jana Gebauera); L. Čech v CMM 1907; F. Trávníček v CMM 1937. pp

Jan Bartoš

23. 2. 1893 Rychnov nad Kněžnou

6. 5. 1946 Praha

V Praze vystudoval klasické gymnasium (maturita 1913) a práva na Karlově universitě (doktorát 1918). Krátce byl

advokátním koncipientem, pak úředníkem u magistrátu hlav. města Prahy a úředníkem při intendanci Národního divadla (1923–24). Odtud přešel ve funkci knihovníka do Národního muzea, kde založil, vybudoval a (do dubna 1946) také řídil samostatné oddělení divadelní. — Články, polemikami a divadelními kritikami přispíval do časopisů Jevišť, Nová scéna, Národní a Stavovské divadlo, Právo lidu, Rozpravy Aventina, Národní listy, Divadlo aj. Užíval pseudonymu Jan Brauner.

Paradoxní protikladnost Bartošova podivinského, přecitlivělého ducha (zastával levě radikální názory a zároveň se uchyloval k víře v astrologii a k okultismu) se výrazně promítla i do jeho dramatické tvorby. V jeho díle se uplatnila záliba v satirické, společensky angažované grotesce expresionistické faktury (*Krkavci*), pro niž bývá označován za zakladatele i dovršitele českého dramatického expresionismu, na druhé straně psal hry plně dramatického lyrismu a básnivě fantazie (*Nezvěstná*); na jedné straně tvořil díla nasycená ironií a sarkasmem (*Hrdinové naší doby*), na druhé straně práce inspirované bytostným tragismem (*Milenci*) nebo intelektuálně složitě hry, v nichž se tento filosofující dramatik urputně snažil luštit metafyzické otázky života a smrti, snu a reality (*Vzbouření na jevišti*). Všechny protiklady, které hluboce prožíval, dohnaly dříve druhého přítele malířů do úplné izolace a nakonec k dobrovolné smrti. — Značnou vědeckou závažnost mají jeho práce divadelně historické, založené na střídém a přísném hodnocení pramenů a obhajované v temperamentních polemikách. Jejich osobitá koncepce přinesla v mnohem ohledu nový pohled na dějiny Prozatímního a Národního divadla, vyvracejíc nejednu idealizující legendu (*Budování Národního divadla*).

BIBLIOGRAFIE

Primo vere (D 1913, prem. 1919, pseud. Jan Brauner), Běsově (E 1914, 2. změn. vyd. 1917 s názvem F. M. Dostojevskij), Konec Jakuba Carranzy (D 1915, pseud. Jan Brauner), Soubor (D 1917, i prem.), Rusko a Evropa (E 1919), Krkavci (D 1920, i prem.), Listy o současné Francii (E 1921), Milenci (D 1922), O moderním divadelním projevu (E 1922), Ná-

mluvy čili Škola diplomacie (D 1923, i prem.), Pelikán obrovský (D 1923, prem. 1920), Vzbouření na jevišti (D 1925, prem. 1926, st. cena), Nabídnutí k sňatku (D 1925, i prem.), Hercovo tajemství (Ee 1926), Strašidelný dům (D 1926, prem. 1928), Hrdinové naší doby (D 1926, i prem., st. cena), Uloupená kadeř (D 1927, i prem.), Orfeus a Eurydiké (D 1927), Jůra dábel (D 1927, prem. 1928), Plující ostrov (D 1927), Člověk, jenž má 5000 v kapse (D 1928), Nezvěstná (D 1928, prem. 1947), Daleká cesta (Ee 1929), Ondřej a Isabela (R. 1929), Eliane (D 1930), Národní divadlo a jeho budovatelé (Dějiny Národního divadla, díl I, 1933), Budování Národního divadla (1934), Legenda o budování Národního divadla a její obháje (1935), Prozatímní divadlo a jeho činohra (1937).

LITERATURA

M. Rutte v kn. Tvář pod maskou (1926); J. Honzl v kn. K novému významu umění (1956, o Nezvěstné) a v kn. Divadelní a lit. podobizny (1959); A. Dvořák v Programu D 48, 1947—48 (č. 2); J. Knap v ČČM 1947. *et*

Bartoš Písař

kolem 1470
1535 Praha

Pražský měšťan, obchodník, městský úředník a kronikář. Jako přívrženec Luthe-rova učení, pronikajícího do Čech, byl za bouří mezi dvěma křídly pražského patriciátu v letech 1524 a n. straník Jana Hlavsy z Liboslavě, předáka patri-cijského křídla nakloněného luterství; po vítězství jeho odpůrce, dočasného pražského diktátora Jana Paška z Vratu, prošel perzekucí a stal se literárním obháj-cem své strany, historicky cenným, ale přes zdůrazňovanou objektivnost stranicky zaujatým polemickým dílem *Knihy o pozdvižení jedněch proti druhým* (zv. též *Kronika pražská*). Spis vznikl asi v l. 1529—30 po B. návratu z čtyřletého vyhnanství. Vlastní zážitky účastníka bouře a kritické úvahy o ní jsou doplněny dobovými dokumenty. Spis odráží auto-rovu znalost dobové literatury, zejména polemické, ale prozrazuje i nevalné vzdělání a nedostatek širšího politického roz-hledu. Kronikářským zájmem o aktuální děje navazoval B. na typ historického spisování vytvořený za husitství.

EDICE A LITERATURA

Kronika B. P., vyd. J. V. Šimák, Fontes rerum Bohemicarum VI (1907). *jk*

Eduard Bass

(vl. jm. Eduard Schmidt)

1. 1. 1888 Praha

2. 10. 1946 Praha

Po studiu na obchodní akademii v Praze pracoval téměř deset let jako obchodní zástupce kartácnického závodu svého otce. Krátký čas studoval v Curychu na polytechnice. Ačkoliv důvěrně poznal svět obchodu a řemesel, jeho záliby jej přiměly změnit nastoupenou životní dráhu. V r. 1910 vystoupil na zapíenou v ka-baretu Bílá labuť v Praze na Poříčí jako zpěvák a recitátor. Po třech letech se stal spolupracovníkem literárního kaba-retu Červená sedma, v němž se angažoval nejen jako konferenciér, zpěvák a reci-tátor, ale také jako autor textů. Začátky B. literární činnosti jsou spjaty také s předválečnými humoristickými časopisy (Kopřivy, Humory) a s volně vydávanými Letáky (1910—11). Na začátku první světové války sloužil u hradčanské san-nity, později byl z armády pro nemoc propuštěn. Na podzim r. 1917 začal vy-dávat (ve spolupráci se Z. Kratochvílem, V. H. Brunnerem a J. Ladou) obnovené Letáky (do r. 1919). Spolu s J. Cerve-ným, F. Nováčkem, Ch. Ballingem aj. publikoval satirické kabaretní texty v edi-ci Syrinx, kterou řídil; v l. 1919—21 redigoval satirický list Šibeníčky. R. 1921 vstoupil do redakce Lidových novin, kde nepřetržitě pracoval jako fejetonista, reportér, soudnickář, kulturní zpravodaj, divadelní kritik a tvůrce známých týden-ních veršovaných causerií zvaných Roz-hlášky. V l. 1926—30 byl šéfredaktorem Světozoru. R. 1933 se stal šéfredaktorem Lidových novin, na tomto místě pracoval do r. 1942. Po válce přešel do redakce Svobodných novin.

V mnohostranné žurnalistické, spisovatel-ské a kabaretní činnosti využíval Bass svého pohotového postřehu, smyslu pro lidový humor, parodií a satirické zes-měšnění drobných lidských slabostí i ně-ktých vážných společenských vad. Byl znalcem mnoha zvláštních životních pro-středí (cirkus a varieté, staropražské lo-kality, kriminalistika, umělecká bohéma, polosvět evropských velkoměst apod.) a

měl smysl pro okrajové oblasti umělecké tvorby i pro různé formy lidové zábavy. Jeho žurnalistické a literární práce vynikají kulturou řeči, dovedným využíváním různých stylistických prostředků a lexikálních vrstev. — Z B. kabaretní činnosti, jež se rozvíjela v období kolem první světové války a jež měla velký společenský ohlas, jsou nejvýznamnější jeho satirické kuplety. Mnohé z nich zlidověly, zejména ty, které se nevyhýbaly ostré politické kritice (např. Letáky proti K. Kramářovi). Z tohoto ovzduší vznikly i B. literární parodie a anekdoty ze života českých umělců (*To Arbes nenapsal, Vrchlický nebánil; Umělci, mecenáši a jiná čeládka*). Z B. raných humoresek, satir a fejetonů (*Fanyňka, Letohrádek Jeho Milosti, Případ čísla 128 a jiné historky*) je nejznámější povídka parodující sportovní slávu poválečné české kopané *Klapzubova jedenáctka*. Svě kulturně historické, topografické i sociologické znalosti ze života hlavního města uplatnil B. v mnoha novinářských cause-riích a reportážích (*Potulky pražského reportéra, Pod kohoutkem svatovítským*); z nich vynikají zasloužené studie o jazyce a folklóru pražského polosvěta a periferie a zejména „lidová kronika“ *Čtení o roce osmačtyřicátém*, v níž s charakterizačním uměním vykreslil řadu postav účastnících se na společenském životě předbřeznové Prahy. Na B. novinových fejetonech, „rozhláscích“ a „kázáníčkách“ je patrna žurnalistická škola K. Čapka; přesnost detailního pozorování nebývá však pokaždé vyvážena adekvátním zobecněním (soubor reportáží ze zájezdu na olympiádu v r. 1928 *Holandský deníček; Jak rok běží*). B. nebyl přímým exponentem určité politické strany; vycházel z liberálně demokratické ideologie. Ve třicátých letech zaujal statečný protifašistický postoj (např. hájil španělské republikány). B. nejvýznamnějším dílem je románová kronika z prostředí cirkusu a varieté *Cirkus Humberto*; na osudech jedné cirkusové „dynastie“ rozvinul nepatetickou oslavu pracovitosti, solidarity a kázně lidí z manéže i průbojnosti českého člověka, který se dovede uplatnit ve světě. Témuž prostředí věnoval také soubor deseti povídek *Lidé z maringotek*,

v nichž uplatnil svou zálibu ve vyprávění, ve volné fabulaci i své mistrovství jazykové charakteristiky a v nichž také navázal na některé své práce starší (*Šest děvčat Williamsonových*). — Překládal také z němčiny (H. Heine, Německo, 1923).

BIBLIOGRAFIE

Pegas k drožce připravený (kuplety, 1916), Jak se dělá kabaret (1917), Fanyňka a jiné humoresky (Pp 1917), Náhrdelník (D 1917, i prem.), Letohrádek Jeho Milosti a 20 jiných povídek z vojny vojenské i občanské (Pp 1921), Případ čísla 128 a jiné historky (Pp 1921), Klapzubova jedenáctka (P 1922), Potulky pražského reportéra (Rpe 1929), To Arbes nenapsal, Vrchlický nebánil (Bb 1930), Umělci, mecenáši a jiná čeládka (anekdoty, 1930), Jak rok běží (Pp 1930), Šest děvčat Williamsonových (Pp 1930), Holandský deníček (Rpe 1930), Divoký život Alexandra Staviského (Rp 1934), Čtení o roce osmačtyřicátém (1940. 1. díl), Cirkus Humberto (R 1941), Ze začátků našich železnic (pojednání, 1941), Pod kohoutkem svatovítským (Ff 1942), Lidé z maringotek (Pp 1942). — Posmrtně: Kázáníčka (Pp 1946), Příběh vodníka Pabla (P 1947), Křižovatka u Prašné brány (Rp 1947), Prašivá ulice (Pp 1949). — Dílo E. B. v Čs. spisovatelů v l. 1956–63 (8 sv., s doslovy A. Branaldy, O. Mrkvíčky, L. Kháse, A. Hájkové a J. Kočího).

LITERATURA

J. Červený v kn. Červená sedma (1951); F. Černý v dosl. k Cirkusu Humberto (1953); M. Grygar v předml. k Lidem z maringotek (1963).
mg

Jan František Beckovský

1658 Německý (Havlíčkův) Brod
26. 12. 1725 Praha

Pocházel z chudé rodiny a teprve pozdě šel na studia do Brna a Vídně. Stal se členem řádu křižovníků a správcem nemocnice u sv. Aněžky v Praze. Chtěl napsat dějiny celých Čech a nahradit tak lidem hodně čtenou, ale již vzácnou kroniku Hájkovu →. Východiskem mu byly spisy Balbinovy → a Pešinovy →, psal však jen česky. Z jeho *Poselkyně starých příběhův českých* vyšel jen 1. díl (1700), který sahá do r. 1526 a je v podstatě adaptací Hájkovy kroniky (B. rozšířil jen pasáže s oslavami českých patronů, nakupil výklady o zázracích, zvlečil nechuť k české reformaci ap.). Druhý díl, materiálově cennější (sahá až do l. 1716 až 1718), zůstal nedokončen v rukopise. Z

to rozsáhlé, reprezentativní dílo (více než 1000 foliových stran), které vlastenec-kým zaměřením a přístupným výkladem usilovalo o povznesení národní hrdosti. Způsobem zpracování souvisí se starší kronikářskou tradicí, neklade si však vědecké nároky. Autorovo stanovisko bylo sice protireformační, ale dílo sehrálo v dobových souvislostech kladnou úlohu.

EDICE A LITERATURA

2. díl Poselkyně, vyd. A. Rezek (3 sv. 1879 až 1880). — A. Truhlář ve Sborníku hist. 1884. zt

Jaroslav Bednář

28. 9. 1889 *Vysoké Mýto*

Po ukončení gymnasia v rodišti vystudoval farmacii v Praze (1912). První světové války se zúčastnil na italské frontě (*Červená země*). Po válce byl lékárníkem v Praze, kde žije a věnuje se literární práci. — Příspěvky v *Moderní revui*, *Lumíru*, *Panoramě*, *Tvorbě*, *Lidových novinách*, *Rudém právu*, *Literárních novinách*, *Plameni* aj.

Základní téma Bednářových prací roste z jeho válečných zkušeností. Román *Červená země* charakterizuje konkrétnost zážitku a předmětnost výrazu, střízlivý a věcný pohled na válečné události; melancholicky laděný příběh B. druhého románu *Bílý smích* demonstruje příklad mravní velikosti, která překonává osobní tragédii altruistickou láskou k člověku. Ani ve svých básnických sbírkách se B. neuchyluje k přímému protestu, jeho elegická tvorba je naplněna teskností a bolestí z utrpení prostých hrdinů. Ve svém nejzávažnějším díle, „eposu o jedenácti zpěvech“ *Hvězdná tuláctví*, promítá básník svůj osud do souvislosti dobových a snaží se nalézt protiklad válečných hrůz a katastrof v lidské něze a vnitřním smíru. Tímto pásmem snových představ se B. blíží básnické tvorbě příslušníků nezvalovské generace. Pozdější sbírky spojují vzpomínkové zahledění do minulosti s dělnou účastí v dnešním životě, v němž se projevuje úsilí o společenskou aktuálnost a patetický výraz (*Slunce nad domovem*).

BIBLIOGRAFIE

Lidská tvář (Bb 1923), Proud světla (Bb 1926), Červená země (R 1928), Probuzení ohně (P 1930), Hvězdná tuláctví (Bb 1930, rozšíř. vyd. Hvězdná tuláctví — Retorta, 1946), Bílý smích (R 1940), V lidu jsi (Bb 1953), Slunce nad domovem (Bb 1955), Rodný stůl (Bb 1959), Živý dech (Bb 1963). — Výběry: Básně (1959, v usp. a s úvodem F. Hrubína).

LITERATURA

B. Polan v *Plameni* 1960 (č. 3). ztr

Kamil Bednář

4. 7. 1912 *Praha*

Po maturitě na reálném gymnasiu v Praze a po první státní zkoušce na právnické fakultě Karlovy university studoval ještě šest semestrů na fakultě filosofické. Od uzavření vysokých škol r. 1939 byl zaměstnan v nakladatelství Melantrich, pak jako nakladatelský redaktor u V. Petra a od r. 1949 v Čs. spisovatelů. Od r. 1959 se věnuje jen spisovatelské činnosti. Příspěvky v časopisech *Mladá kultura* (kterou v l. 1936—37 také redigoval), *Čtete*, *Panorama*, *Národní osvobození*, *Kritický měsíčník*, *Tvorba*, *Literární noviny*, *Nový život*, *Host do domu* aj. Psal rovněž pod pseudonymy (nejčastěji Prokop Kouba). Redigoval sborníček *Za Jirím Ortenem* (1945).

V programovém *Slovu k mladým* vyslovil K. Bednář za část literární generace nastupující na sklonku třicátých let její úzkost i bezradnost a na rozdíl od generace wolkrovsko-nezvalovské odpor k ideologičnosti a vyjádřil se pro úsilí o návrat k „věcným“ hodnotám, k duchovním stavům člověka vyňatého ze společenských souvislostí. Ve své vlastní, tvárně nevybojné poezii se při tomto úsilí nevyhnul abstraktnosti, která v souvislosti s oslabením významové určitosti sklouzává až k verbalismu. Tíživou duchovní situací před druhou světovou válkou a za ní vyjádřil B. nejlépe v básních, v nichž vychází z prožitku úzkosti, bolesti a znepokojujících otázek smrti (konkretizovaných hlavně v námětu otcovy smrti). Z knih inspirovaných válečnými hrůzami a napsaných po osvobození vyniká skladba *Jim hostinou bylo*,

v níž se B. vyrovnává s válkou z hlediska svého přesvědčení o vykupující síle utrpení. — V posledních B. sbírkách sice pouto se společenským děním slábní, děje se to však na úkor silnějšího básnického účinku; těžiště jeho tvorby se přenáší do překladů a poezie pro děti. — Z B. překladatelské práce (Petřofí, Goethe, Camoëš, staročeská poezie aj.) jsou nejvýznamnější překlady amerického básníka R. Jefferse, které zapůsobily na soudobou českou poezii.

BIBLIOGRAFIE

Kámen v dlažbě (Bb 1937), Milenka modř (Bb 1939), Rok (B 1939), Kamenný pláč (Bb 1939), Veliký mrtvý (B 1940), Slovo k mladým (E 1940), Ohlasy Slova k mladým (E 1941), Po všech svatbách světa (Bb 1941), Bosé oblohy (Bb 1942), Arabské pohádky z 1001 noci (1942), Hladiny tůní (Bb 1943), Kouzlení a cesty doktora Fausta (pohádka, 1943), O Faustovi, Markétece a dáblu (pohádka, 1943), Píseň lásky (B 1944), Pohádka o princezně Duši (1944), Praha pod křídly války (Bb 1945), Slovo mají právě — žádná myška — Kaspárkovi družci z divadýlka (Bb pro děti, 1945), Duše orlů (Bb 1946), Kálidas (D 1946, s E. Stambolievou), Dvanáct bratrů (Bb pro děti, 1946), Paměť bojovníků (Bb 1947), Alojskovo dobrodružství (B pro děti, 1947), Malá dobrodružství (Bb pro děti, 1947), Všelijaké povídaní (Bb pro děti, 1947), Pravda života (Bb 1948), Voják a poušť (B 1948), Jim hostinou bylo (B 1948), Jak zvířátka od lesa šla na pana Korbesa (B pro děti, 1948), Kamenný anděl (výbor z poezie, 1949), Slunce život (B pro děti, 1954), Dějiny srdce (Bb 1957), Pohádka o stěblu, bačce a měchýři (1957), Zima—slunce—sníh (Bb pro děti, 1957), Johanes doktor Faust (veršovaná loutková hra, 1958), Pohádka o dvou mrazících (1958), Jezdci v topolech (Bb 1961), Zuzanka a mořeplavci na Vltavě (P pro děti, 1961), Děvčátko z Itálie (P pro děti, 1962), Čas kočárů a lamp (Bb 1963). — Provedené hry: Trny mládí (1944). — Z překladů: R. Jefferse, Mara (1958), Jestřábí křik (1960), Hřebeč grošák (1960), Pastýřka putující k dubnu (1961) aj.

LITERATURA

M. Červenka v Květnu 1957—58; M. Petříček v Plamenu 1962 (č. 7). pb

František Běhounek

28. 10. 1898 Praha

Po absolvování reálky (1916) a matematicko-fyzikálního studia na Karlově universitě (1920) odešel studovat radiologii na pařížský Institut du Radium k Marii Curieové-Sklodowské (1920 až 1922). Zúčastnil se dvou výprav do

Arktidy (Amundsenovy, Ellsworthovy a Nobilovy v r. 1926 a Nobilovy v r. 1928) a k jejich vědeckým výsledkům podstatně přispěl svým zkoumáním kosmického záření. R. 1928 se stal docentem radioaktivity a atmosférické elektřiny na přírodovědecké fakultě Karlovy university, r. 1954 profesorem; r. 1956 přešel na fakultu technické a jaderné fyziky. Zároveň vedl Státní radiologický ústav v Praze (do r. 1945), potom fyzikální badací oddělení Státního radioléčebného ústavu (poté výzkumnou složku Onkologického ústavu) na Bulovce, od r. 1956 je vedoucím úseku radiologické dozimetrie Ústavu jaderného výzkumu ČSAV. Roku 1953 byl zvolen členem korespondentem ČSAV, r. 1960 akademikem. Od r. 1956 působí jako expert čs. ministerstva zahraničních věcí ve vědecké komisi OSN pro výzkum atomového záření. Jeho vědeckou publikační činnost (Úvod do radioaktivity, 1931, s J. Heyrovským; Atmosférická elektřina, 1936; Lékařská radiologie, 1937, s F. V. Novákem; Lidé a radioaktivita, 1960, aj.) doplňují četné vědeckopopularizační spisy, články, přednášky apod.

První a nejznámější Běhounkovou beletristickou prací je dokumentární vyprávění *Trosečníci na kře ledové*. Autor (první Čech, který se dostal k severnímu pólu) líčí tu příhody Nobilovy výpravy, která ztroskotala ve vzducholodí v nedostupné polární oblasti; jen část jejich členů přečkala havárii a dožila se po mnoha týdnech záchranu. Kniha získala velkou popularitu nejen pro dokumentární hodnotu, nýbrž i pro poutavé zpracování. Také v dalších beletristických knížkách, určených většinou mládeži, vychází B. často ze skutečných událostí, píše o osudech badatelů a cestovatelů (*Kniha Robinsonů, Lidé a póly*), o zeměpisných a přírodovědeckých objevech (*Lovci paprsků*) apod. Tyto náměty zpracovává ve stylu dobrodružného vyprávění. Usiluje o napínavý děj, nevyhýbaje se ani postupům konvenčním, vyzdvihuje odvahu, vytrvalost a obětavost svých hrdinů a přístupnou formou podává poučení o přírodovědeckých problémech nebo o historických faktech. Jeho zájem o vývoj a možnosti moderní vědy se projevuje i

v detektivním románě (*Případ profesora Hrona*) a ve vědeckofantastických příbězích (*Akce L*, *Projekt Scavenger*).

BIBLIOGRAFIE

(většinou romány a rozsáhlejší povídky): Trosečníci na kře ledové (1928, od r. 1955 s názvem Trosečníci polárního moře), V říši věčného ledu a sněhu (1936), Lidé a póly, Osudy bojovníků bílé fronty (1941), Mořeplavci a objevitelé (1941), Kletba zlata (1942), Tajemství polárního moře (1942), Fregata pluje kolem světa. Dobrodružství námořního kadeta Karla Kaliny (1942), Kniha Robinsonů (1944), Robinsoni z Kronborgu (1944), Ledovou stopou. Polární dobrodružství Jana a Finna (1946), Na sever od Zambuzi (1946), Ponorka Narwhal-2 (1946), V horách Větrné řeky (1947), Děla hřmí u severního pólu (1947), Případ profesora Hrona (1947), Komando plukovníka Brenta (1948), Oník z atomového města. Tajemství kolem vynálezu (1948), V zajetí Matabelů (1948), Lovci paprsků (1949), Příběhy staré řeky (1955), Akce L. Příběhy z atomového věku (1956), Ostrov draků (1958), Robinsoni vesmíru (1958), Tábor v lese (1960), Projekt Scavenger (1961). — Z vědeckopopularizačních prací: Rádium a paprsky X (1924), Od atomu k vesmíru (1939), Země, planeta neznámá (1941), Svět nejmenších rozměrů (1945), Cesta za objevem. Tajemné záření vesmíru (1945), Atom děsí svět (1947), O zářičích hmotě (1954), Atomový věk (1956), Pierre Curie (1957), *Atom* my dnes a zítra (1962) aj. kh

Hana Bělohradská

(roz. Moráková)

12. 1. 1929 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze začala studovat práva, ale po roce (1949) nastoupila jako laborantka na I. dětské klinice, kde pracovala do konce roku 1961. Nyní se věnuje literatuře. Časopisecky uveřejnila poprvé v *Plameni* (1962) novelu, která se stala i jejím knižním debutem.

Ve své prvotině, novele s okupační látkou a židovským hrdinou, sleduje Bělohradská třídění a třibení lidských hodnot v situacích, kdy jsou lidé vystaveni nebezpečí smrti. Druhá novela je skicou generačního pocitu nevydařeného života: dvojice třicátníků si uvědomuje, že za pohodlnost a kompromisnictví platí ztrátou schopnosti pracovat i milovat.

BIBLIOGRAFIE

Bez krásy, bez límce (P 1962), Vítr se stočí k jihovýchodu (P 1963). vk

Václav Čeněk Bendl

24. 10. 1832 Turnov

27. 6. 1870 Volyně

Studoval na gymnasiu v Praze, Jičíně, Litoměřicích a nakonec na akademickém gymnasiu v Praze (do r. 1852, maturita dodatečně 1856). Tam redigoval studentské rukopisné časopisy *Konvalinky* a *Poupata, Rétor a Zora*; byl spoluredaktorem humoristického časopisu *Rachejtle* (1854–55 v Jičíně pod pseud. *Fabián Čočka*). Po studiích byl nužně živ z podpory a z příležitostných zaměstnání (tiskárenský korektor, soukromý učitel jazyků), až jej bída přinutila vstoupit (1856) do kněžského semináře v Českých Budějovicích. Kaplanoval v Klatovech (1860–62), v Mirovicích (do roku 1866) a ve Volyni (od r. 1867). V Praze se stýkal s družinou J. V. Friče → a účastnil se jak některých jeho protivládních akcí, tak literární práce na almanachu *Lada Nióla*. Patřil mezi nejbližší přátele B. Němcové →, s níž byl téměř do konce jejího života v pravidelném písemném styku. — Přispíval, často pod pseud. *Stránický*, do časopisů a sborníků: *Lumír* (poprvé 1851), *Zlaté klasy*, *ČČM*, *Rachejtle*, *Poutník od Otavy*, *Humoristické listy*, *Rodinná kronika*, *Lada Nióla*, *Blahověst* aj. Uspořádal: *Album*. Sbírkou nápisů do kněh památních, jež dílem napsal, dílem ze spisů slovanských, germánských a románských sestavil... (1868).

Převážná část Bendlova původního díla vznikala za pobytu v Praze po porážce revoluce r. 1848, v letech obnoveného absolutismu. V básních zčásti pokračoval v běžné produkci předbřeznové (sentimentální lyrika, ohlasové skladby, deklamovánky, veršované proslovy). Mnohem významnější je B. poezie tam, kde vyrůstá z jeho nehlubších osobních zážitků (existenční nejistota, melancholie z rozčarování v lásce) a kde, vyjadřující pocity deziluze i napětí mezi člověkem jedincem a jeho společenským okolím, odpovídá obecnějším náladám po porážce revoluce. Tyto básně tvoří ve vývoji české literatury spojovací článek mezi romantickou poezií obrozenskou (*Mácha* →,

Nebeský →) a ranou tvorbou májovců (Neruda →, Hálek →). Kromě romantických novel napsal několik humoristických povídek; v nejzdařilejších (*Tatínkovy juchty*) dosahuje komického účinku konfrontací vžitých představ a konvencí s pravdou běžného života. Překládal veršem i prózou z ruštiny (Puškin, Lermontov, Bulgarin), polštiny (Wilkońska, Korzeniowski), franštiny (G. Sand), němčiny (Heine). Největší význam B. vůbec je v překladech díla A. S. Puškina. Mimo jiné uvedl do češtiny poprvé jeho Evžena Oněgina; tímto překladem také obohatil český verš tam, kde hledal odpovídající výraz pro konverzačně přirozenou plynulost básnické dikce.

BIBLIOGRAFIE

Básně a novely (1938), *Tatínkovy juchty* a jiné historky (Pp 1921). — Překlady: A. S. Puškin: *Bachšarajský fontán* (1855), *Výbor básní* A. S. Puškina: I. *Básně rozpravné* (1859), II. *Evžen Oněgin* (1860). *Básně Anně* vydal ve sb. *Nár. muzea C* (1962) R. Havel.

LITERATURA

F. Strejček v úvodu k *Básním a novelám* (1938, s bibliografií a se soupisem literatury) a v kn. *Naši bojovníci pérem* (1948, *Obětavý trosečník*); K. Krejčí v kn. *Kruh přátel B. Němcové* (1946). mo

Vavřinec Benedikti z Nudožer

asi 1555 *Nudožery na Nitransku*
1615 *Praha*

Slovák, který studoval v Jihlavě a v Praze, mezitím však učil na venkově (Havl. Brod, Žatec); po dosažení gradu mistra svobodných umění (1600) stal se správcem školy v Německém (Havličkově) Brodě. Od r. 1604 působil jako profesor matematiky a klasické filologie na pražské universitě; zde prosazoval i pokrokovější pedagogické zásady a zasloužil se o reformu universitních řádů. Po bedlivém studiu soudobé literatury a českého jazyka i nářečí na Moravě a na Slovensku vydal významnou latinsky psanou českou mluvnici (*Grammaticae Bohemicae... libri duo*, 1603). Zabýval se také otázkami poetiky; jeho práce z této oblasti se však nedochovala. O B. názorech svědčí zlomky jeho přebásnění žalmů

(*Žalмовé někteří v písni české na způsob veršů latinských novově uvedení a vydání*, 1606); ukazují, že šlo o vynikající dílo, které bylo jedním z prvních pokusů o uplatnění časoměry v českém básnictví.

EDICE A LITERATURA

J. Čečetka: *Vavřinec Benedikti z Nudožer* (1955). J. Hendrich v Bratislavě 1930 (*Pierre de la Ramée a Gramatika V. B. z Nedožer*). zt

Jan Beneš

26. 3. 1936 *Praha*

Vystudoval uměleckoprůmyslovou školu v Praze (1955). Po ukončení základní vojenské služby (1958) pracoval dva roky jako horník na Mostecku, pak jako kulisák v loutkovém divadle v Praze (1960 až 1962). — Od r. 1962 publikuje prózy v *Plameni*, *Mladé frontě*, *Československém vojáku*, *Literárních novinách* aj.

Obě povídkové knihy, věnované problémům dvacetiletých, zaujaly nekonvenčností Benešova pohledu. Autor zobrazuje mladé lidi ve chvílích útěku před všedním světem každodenních povinností (na cestách autostopem, na trampu, při džezu atd.), ve chvílích, kdy s pokusem uskutečnit své sny nalézají vlastní, protestující a zároveň odpovědný vztah k životu. Tvarově je B. próza, která s oblibou užívá monologické formy a hovorového jazyka se slangovými prvky, dosud syrová.

BIBLIOGRAFIE

Do vrabců jako když střílí (Pp 1963), *Situace* (Pp 1963). dm

Karel Josef Beneš

21. 2. 1896 *Praha*

Absolvoval klasické gymnasium v Praze (1915). V první světové válce byl těžce raněn. Studoval přírodní vědy, filosofii a dějiny hudby (doktorát filosofie 1921). V l. 1921—38 pracoval v pražské Universitní knihovně a pak jako ředitel Státní pedagogické knihovny Komenckého v Praze. Pro účast v domácím od-

boji byl v prosinci 1939 zatčen, odsouzen nejprve k smrti, pak k sedmi letům vězení a vězněn až do dubna 1945; prodělal pochod smrti. Po válce byl úředníkem Státního úřadu plánovacího a činný ve filmové dramaturgii. Od r. 1950 žije v Rožmitále p. Třemšínem a pracuje kulturně na Příbramsku. Jeho manželka je virtuoska na housle Ervina Brokešová. — Psával hudební články do českých i cizích časopisů. Ve třicátých letech (od r. 1934) byl redaktorem Družstevní práce, v letech 1946—48 redigoval časopis Evropského literárního klubu Růst. Uspořádal Rok 1848 v projevech současníků (1932), Poezie za mřížemi (antologie z vězeňské poezie, 1946), Setba (1955, sborník prací začínajících autorů z Plzeňského kraje, s B. Polanem). Zpočátku psal pod jménem Karel Beneš-Jizerský.

Přístup K. J. Beneše k literární práci se vyvíjel. V pracích z let první republiky rád sestavoval výjimečné životní situace, při jejichž pečlivě prokombinovaném řešení mohl uplatnit svou duševněpytnou vložku; zážitky z okupace usměrnily látkovou volbu ve prospěch větší přirozenosti a prostoty. Zároveň přešel jeho zájem od výlučných osudů nebo typů jen konvenčně reprezentujících určitou společenskou vrstvu k postavám průkaznějším psychologicky i sociálně. Tento obrat se projevil jak v B. prózách historických (úsilím o konkrétní charakteristiku postav revolučního období 1848, jehož je B. zasvěceným znalcem), tak v knihách s tematikou ze života českých vlastenců za okupace, v nichž vyjádřil na dějově bohatých příbězích protest proti nelidskosti fašismu (*Rodný hlas*, *Past*). Nejblíže k básnickému ztvárnění života dostal se B. v románu *Kouzelný dům*, kde výjimečná situace (ztráta paměti po úrazu) napomohla psychologickému průzkumu obecnějšího dosahu. Jiné B. prózy z doby před r. 1945 dosáhly sice velkého (i mezinárodního) úspěchu, avšak nejčastěji zůstaly jen na úrovni vkusné, mnohdy však nehluboké zábavné četby (*Uloupený život*). Jeho historické romány z let padesátých (*Mezi dvěma břehy*, *Dračí setba*) se nevyhnuly dobovému pojetí tohoto žánru jako ilustrace historie.

BIBLIOGRAFIE

Děvče s květinami (P 1920, pod jm. Karel Beneš-Jizerský), Ogelala (baletní mysterium, 1925, k hudbě E. Schulhoffa), Dobrý člověk (R 1925), Kov hovoří (P 1926), Nesmrtelní se setkávají (P 1928), Ozáření lidé (R 1929), Uloupený život (R 1935, zfilm.), Vítězný oblouk (R 1937), Kouzelný dům (P 1939, zfilm.), Cervená pečeť (R 1940), Pohádka o zakleté písni (1946), Rudá v černé (Pp 1947, pov. Past zfilm.), Ohnivě písmo (R 1950), A přece se dočkal (P pro mládež, 1952), Rodný hlas (R 1953, zfilm.), Mezi dvěma břehy (R 1954, 1. část cyklu), Studentský hrdina (P pro mládež, 1956), Dračí setba (R 1957, 2. část cyklu, zfilm.), Hra o život (R a Pp 1958), Setkání v Karlových Varech (P 1959), Dítě pro štěstí (R 1961), Útok (R 1963, 3. část cyklu). — Dílo K. J. Beneše v Čs. spisovatelé od r. 1957.

LITERATURA

F. X. Šalda v ŠZp 1934—35 (Hromádka moderní české prózy — o Uloupeném životě); M. Petříček v dosl. ke Kouzelnému domu (1958). há

Václav Beneš Třebitzký

(vl. jm. Václav Beneš)

27. 2. 1849 Třebíz u Slaného

20. 6. 1884 Mariánské Lázně

Syn krejčího, nadšeného čtenáře knih o české minulosti, vnuk lidového písmáka. Vystudoval gymnasium ve Slaném (1862—66) a v Praze, r. 1870 vstoupil do bohosloveckého semináře. Od r. 1875 působil jako kaplan v Litni u Berouna, od r. 1876 v Klecanech u Prahy. — Většinou publikoval v časopisech; přispíval zejména do Světozoru (zde r. 1871 první povídka Mara Bočarovna), Květů, Lumíru, Osvěty, Zlaté Prahy, Blahověstu, Koledy, Vesny, Ruchu aj.

Ve své literární prvotině stál B. Třebitzský pod tematickým vlivem Chocholouškova → Jihu. Později se obrátil téměř výhradně k historii domácí, s Jihem však spojovala jeho tvorbu i nadále výrazná demokratičnost. V rozsáhlých i drobných povídkách vytvářel elegicky laděné, především k čtenářovu citu se obracející obrazy z českých dějin od dávnověku až po r. 1848, v nichž nelíčil ani tak historické události samy, jako spíše atmosféru doby a důsledky těchto událostí pro život národa. Látku bral z velkých dějepisných děl (Palacký →), ale i sám hledal prameny ve farních a městských archívech,

v kronikách a zápisech. Veden svým citově podloženým vlastenectvím k romantizujícímu pojetí, připomíná T. z minulosti jednak utrpení národa, jednak jeho snahy obranné. Představitelé národa vidí především v prostém lidu. Vypjatá elegičnost stejně jako trpce bolestná ironie jeho próz jsou právě výrazem hlubokého soucítění s údělem utlačovaných. Stereotypně kreslené postavy (zejména nevinné dívky, podivínští starci) symbolizují svými osudy (svévolně zmařené životy, pošlapaná čest a spravedlnost) temné stránky národního osudu v minulosti. Pozornost, s níž se soustřeďoval na dobu pobělohorskou, vyplynula ze snahy varovně ukázat současníkům období nejlhubšího ponížení národa a největšího utrpení lidu (*Trnová koruna*). — Jako katolický kněz prokázal T. statečnost tím, že vysoko hodnotil dobu husitskou, kdy „lid s cepy si uhájl volnost svědomí a svobodu politickou“. Se sympatiemi a obdivem vylíčil ve svém nejlepším románu *Bludné duše* výbuch živelného lidového odporu proti útisku v selských bouřích, vrle také obhajoval revoluční hnutí r. 1848 (*Osmačtyřicátníci na vsi, První růže*), jež spojoval s husitskými tradicemi. T. si všiml sociálních protikladů i ve své době a v několika drobných črtách zachytil projevy třídní diferenciace na české vesnici v sedmdesátých letech (*Ze společenského života*). — Svým vlasteneckým citem, lidovým postojem a obranou nejvyšších lidských i národních hodnot působilo Třebízského dílo, předcházející historickou prózu Jiráskovu →, na široké vrstvy čtenářstva. V ovzduší sedmdesátých let vyznívalo i jako kritika českých společenských a politických poměrů, zejména zbohatlého měšťanstva.

BIBLIOGRAFIE

Vodníkova nevěsta (P 1873), Bludaři (P 1873, zamýšlený I. díl románu Pan Plichta z Žirotnína), Očišta (P 1877), Anežka Přemyslovna (R 1878), Obrazů historických řada I a II (1879–80, 3 sv.), Z našich dědin (P 1880), Pan Zikmund z Boršic (P 1880), Pokáním ke spasení (postní kázání, 1880), Stadický král (R 1881), Pan Odolan Pětipeský, Trnová koruna (Rr 1881), Na štítném (P 1881), Z letopisů sázavských (P 1881), Levohradecká povídka (1882), Bludné duše (R 1882, zfilm.), Martin Puškar (R 1882), Zakletec (P 1882), Ze zapomenutých pamětí (Pp 1882), Pravdou k životu

(promluvy, 1882–85, 4 sv.), Královna Dagmar (R 1883), Zábořský vladyka (P 1883), Stezkami našich dějin (Pp 1884), Povídky karlístejnského havrana (1884), Pro bílou labut švaberskou (P 1884), V červánčích kalicha (Pp 1884), Výměnkáři (P 1884), Pomněnky ve vínek božský (modlitební kniha, 1884) aj. — Posmrtné: Povídky starověké z dějin vlasteneckých (Pp pro mládež, 1885), V podvečer pětিলisté růže (R 1885), Pod doškovými střechem (Pp 1885), Obrázky z naší minulosti (1885), Dokonáno jest (R 1886), Ušlapán (R 1886), Z různých dob (Pp 1886, 1894, 2 sv.), Z farních archivů (1886), Černí Španělé (R 1886), Na Slanských stínadlech (R 1887), Z rodné chaloupky (Pp 1887), Pod skalami (P 1888), Příšery (P 1907). — K. V. Rais připravil z T. díla několik výborů pro mládež: Národní pohádky a pověsti (1886), Z rodné chaloupky (1887), Povídky starého zbrojnoše (1894), Havraním pěrem (1901), Zlatá kniha V. Beneše Třebízského (1916), Třebízského čítanka (1920). — Korespondenci s názvem Listy. Vzpomíná se vyd. J. Šach (1926). — Sebrané spisy v letech 1884–89 u Topiče (16 sv v uspoř. J. Brauna).

LITERATURA

J. Braun v životopise v Sebraných spisech V. B. T., díl V, sv. 9 (1889); F. Střeček: V. B. T. (v 30. sv. Čes. hlav, 1925); J. Šach — F. Stuchlý: Nedokončená pouť (1959). J. Horák v kn. Z dějin literatur slovanských (1948, o Martinu Puškarovi); O. Králík v dosl. ke kn. V podvečer pětিলisté růže (1941); R. Skřeček v dosl. k Bludným duším (1950); B. Polan v dosl. k Levohradecké povídce (1957); F. Benhart v dosl. k Povídkám karlístejnského havrana (1958). L. Holý v SV 1948–49 (o Pobělohorských elegiích). mf

Božena Benešová

(roz. Zapletalová)

30. 11. 1873 Nový Jičín

8. 4. 1936 Praha

Pocházela ze zámožné a vlivné měšťanské rodiny; dědeček byl poslancem říšského sněmu a starostou města, otec advokátem. Mládí prožila v Napajedlech, o prázdninách bývala ve Frenštátě pod Radhoštěm a v Uherském Hradišti; tři léta chodila v Olomouci do německé měšťanské školy. V Napajedlech se provdala (1896) za železničního úředníka Josefa Beneše. První povídku (V soumraku) otiskla v r. 1900 v Besedách Času, publikovala verše a povídky v Rudých květech, Zlaté Praze, redigovala přílohu Ženské revue Žena v umění (1908), tiskla v regionálních časopisech a kalendářích. Roku 1908 se přestěhovala do Prahy a sou-

stavně publikovala v Šaldově Novině, České kultuře, Lípě, Evě, spolupracovala s řadou deníků (Tribuna, Venkov), do nichž psala fejetony a kritiky; používala šifry B. B-ová. Do r. 1905 publikovala pod jménem Božena Zapletalová.

Počátky díla B. Benešové souvisejí s literárním kontextem prvního desetiletí našeho století. Podobně jako její literární vrstevníci A. M. Tilschová →, K. M. Čapek-Chod → i anarchisté Fráňa Šrámek → a Fr. Gellner →, zobrazuje rozklad měšťácké společnosti. Námětem povídek, které tvoří jádro jejího díla, je krize měšťácké morálky a „citová výchova“ mladých lidí, kteří vstupují do života plni ideálů, víry v lásku a spravedlnost, avšak jsou z nich nelitostně vyvedeni poznáním skutečného života. Deziluze těchto mladých lidí nebývá vždy tragická: snadno a rychle vplovávají do žabomyšího světa svých rodičů, ztrácejí bezbolestně sny a iluze, které byly jen romantickým přikrášením nudy a zahálčivého života (*Nedobytá vítězství*, *Myšky*). Postupně však objevuje B. opravdu tragického hrdinu těchto střetnutí, dítě, do jehož světa rušivě zasahují dospělí. Tady se její ironický posměch mění ve společenskou kritiku měšťáckého životního názoru, falešnosti jeho morálky a ideálů. Poválečné povídky B. tuto kritickou notu ještě prohlubují. Na půdorysu krátké povídky, oproštěné od všeho popisu, zobrazuje se šízravou ironií a skepsí svět svých hrdinů, které zachycuje v mezních situacích, kdy musí projevit pravou tvář; ze zdánlivě úspěštilých lidí se stávají zbabělci a lháři, ukazují zjištnost lásky, sobeckost přátelství, není v nich velkého citu ani opravdových mravních hodnot (*Rouhači a oblouzení*). — Zatímco povídky vyznívají ostrou kritikou společnosti a otvírají řadu bolestných otázek, jsou romány B. pokusem najít harmonický řád, pozitivní životní hodnoty. První z nich (*Člověk*) je románem o hledání smyslu života a poslání člověka. B. zde polemizuje s idealistickým pojetím umělce, s kultem jeho výlučnosti (jak jej vyjádřil např. F. X. Šalda → v románě *Loutky i dělníci boží nebo Svobodová* → v *Zahradě íremské*). Ve válečné trilogii (*Úder*, *Podzemní plameny*, *Tragická du-*

ha) vyličila osud českého člověka za války, zachytila atmosféru moravského zázemí, kam válečné události dolehly sice ozvěnou, ale přece jen drtivě. I zde zdůrazňuje odpovědnost člověka za vlastní život stejně jako za osud společnosti, nutnost vychovávat sama sebe, osvobodovat se z předsudků a konvencí. Tyto myšlenky rozvíjí v několika dějových rovinách, v nichž zachycuje život různých společenských vrstev, ale především je vyjadřuje postavou hlavní hrdinky Aleny, která v tragickém nárazu ztrácí všechny své životní jistoty a musí si budovat život znova: společenská zkušenost (pracuje ve vlastenecké podzemní organizaci) jí pomáhá najít rovnováhu, vyřešit si vlastní intimní osud i najít místo ve společnosti. Pro romány B. je příznačné, že v nich převažuje myšlenková konstrukce nad přirozenou epičností, bohatý vypravěčský talent je podřízen myslitel-skému záměru; vyznění těchto děl je poněkud oslabeno idealistickým pojetím člověka a dějin. — Teprve na sklonku života nalezla B. skutečně pozitivní hodnoty především v mládí, kladné typy lidí čistých, opravdových, schopných své sny hájit a uhájit. Objevuje základní jistotu ve vůli člověka k životu a vyjadřuje svou víru v jeho tvořivé síly a mravní zdraví (novela *Don Pablo*, *don Pedro a Věra Lukášová*).

BIBLIOGRAFIE

Verše věrně i proradné (Bb 1909), Nedobytá vítězství (Pp 1910), Tři povídky (1914, přeprac. pod názvem Chlapci, 1927), Myšky (Pp 1916), Kruté mládí (Pp 1917), Člověk (R, 2 díly, 1919–20), Tiché dívky (Pp 1922), Oblouzení (Pp 1923, podruhé spolu se sb. Není člověku dovoleno z r. 1931 jako Rouhači a oblouzení, 1933), Úder (R 1926), Podzemní plameny (R 1929), Není člověku dovoleno (Pp 1931), Tragická duha (R 1933), Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová (P 1936, zfilm.). — Neznámé povídky a prozaická torza vyd. D. Moldanová a O. Svejková ve Sborníku Nár. muzea, ř. C (1963). Výběry: Chlapci a dívky (1953), Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová (1962). Sebrané spisy B. B. vycházely v Melantrichu v l. 1933–39 (10 sv.) a vybrané Dílo B. B. v Čs. spisovatelů v l. 1955–57 (5 sv.).

LITERATURA

M. Pujmanová: B. B. (1935). F. X. Šalda v SZáp 1935–36, ve Studiích lit. hist. a krit. (1937) a v KP 10 (1957). J. Honzík v předmł. k Úderu (1955) a v dosł. k Rouhačům a oblouzeným (1956) a k Člověku (1957); dosł. ke

kn. Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová a jiné povídky od J. Janů (1959) a D. Moldanové (1962). J. Pleskot ve Sborníku prací Pedagogického institutu v Ostravě, Dějiny — jazyk — literatura 1961 (Tři generaci představitelky slováckého realismu). J. Träger v LUK 1937 (o dramatech). dm

Alena Bernášková

22. 5. 1920 Praha

V Praze vystudovala reálné gymnasium (1939) a dala se zapsat na lékařskou fakultu. Po zavření vysokých škol vychodila abiturientský kurs na obchodní akademii (1940) a učila na Jazykové škole, v l. 1944—45 byla pracovně nasazena. Po osvobození pracovala na ministerstvu informací, absolvovala filosofickou fakultu (1947), byla redaktorkou Svobodných novin. S novinářskou delegací navštívila USA a Kanadu (1946), cestovala také po západním Německu, Anglii a Francii; ze svých cest čerpala látku k povídkám, reportážím a rozhlasovým relacím. Od konce r. 1947 pracovala půl roku v orgánu OSN v tzv. Výzvě spojených národů na pomoc dětem. Po únoru 1948 nastoupila do redakce Lidových novin, od podzimu 1948 byla na studijním pobytu v tehdejších Stalinových závodech v Záluží u Mostu (*Cesta otevřená*). R. 1950 působila jako redaktorka v nakladatelství Čs. spisovatel, v l. 1951—52 v časopise Čs. voják, v l. 1953—56 pracovala v aparátu Svazu čs. spisovatelů, v l. 1956 a 1960 byla zvolena poslankyní Národního shromáždění. S parlamentními delegacemi navštívila Francii, Itálii, Brazílii, Dálný východ aj. — Debutovala za války povídkami v týdeníku Ozvěny, dále psala do časopisů Nový život, Čs. voják, Květy, Mladá fronta, Literární noviny aj.

Východiskem tvorby A. Bernáškové je reportáž. Konkrétní zážitky ze zahraničních cest podnítily a naplnily většinu jejích prací, charakteristických tím, že postupují od záznamu bezprostředního dojmu a citového zájmu k bohatěji koncipovanému obrazu. Rovněž pokusy o povídky a román (autorčina *Cesta otevřená* byla prvním budovatelským románem v české próze) mají svůj základ v repor-

tážním přístupu k látce, což jim sice dodává společenskou aktuálnost, ale zároveň způsobuje kompoziční nevyrovnanost, letmost psychologických charakteristik, rozptýlení hlavního dějového pásma. Reportérskou pohotovost a smysl pro politické motivace příběhů uplatnila B. v dramatu a v povídkách zachycujících soudobé mezinárodní konflikty.

BIBLIOGRAFIE

Letem USA a Kanadou (Rpe 1947), Cesta otevřená (R 1950, st. cena), O dědu Mrázovi a jeho kmotřičkovi (pohádka, 1953), Děti velké lásky (R 1953, zfilm.), Král nemá pravdu (Pp 1956), Let do Asie (Rpe 1962). — Provedené hry: Šeherezáda (1951). str

Petr Bezruč

(vl. jm. Vladimír Vašek)

15. 9. 1867 Opava

17. 2. 1958 Olomouc

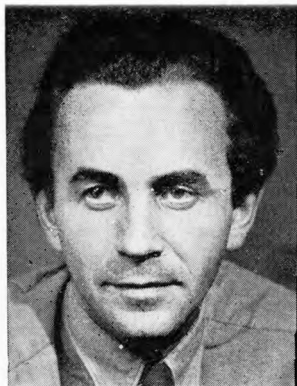
Jeho otec Antonín Vašek (1829—1880), gymnasiální profesor slovanské a klasické filologie v Opavě, byl čelným národním buditelem ve Slezsku. Pro vlasteneckou činnost byl r. 1873 přeložen do Brna na Slovanské gymnasium. Spisem Filologický důkaz, že RK a RZ, též zlomek EJ jsou podvržená díla Václava Hanky, zasáhl do boje o pravost rukopisů, Vladimír Vašek navštěvoval Slovanské gymnasium v Brně (1877—85) a v l. 1885—88 studoval klasickou filologii v Praze. R. 1888 zanechal studii a vrátil se do Brna. Tam nastoupil nejdříve jako diurnista k Zemskému výboru a o rok později se stal praktikantem na nádražní poště. R. 1889 byly v časopisech Švanda dudák (pod pseud. Ratibor Suk) otištěny jeho první příspěvky, realistické prózy Studie z Café Lustig. R. 1891 odešel jako poštovní asistent do Místku; za tohoto pobytu důkladně poznal beskydský a slezský kraj a jeho život. Po dvou letech se vrátil do Brna. 1898—99 byl vážně nemocen plicní a nervovou chorobou. R. 1900 znovu onemocněl a uchýlil se k bratru Ladislavovi do Ivančic; teprve na podzim 1902 začal opět trvale pracovat. V září 1915 byl B. zatčen pro klamné podezření, že napsal protirakouskou báseň do pařížského časopisu českých

emigrantů l'Indépendance Tchèque. Po věznění ve Vídni a v Brně byl propuštěn pro nedostatek důkazů (25. 2. 1916). V převratových dnech 1918 byl jmenován přednostou brněnské nádražní pošty, avšak hned druhý den se vzdal funkce a vrátil se na dřívější místo v reklamním oddělení. R. 1923 odešel do výslužby a žil v ústraní v Brně, ale též v Kostelci na Hané, v Brance u Opavy, v létě ve Starých Hamrech v Beskydech. R. 1939 odešel do Kostelce, kde zůstal až do konce života. R. 1945 byl jmenován národním umělcem. — B. přispíval mimo jiné do časopisů a novin Švanda dudák, Besedy Času, Niva, Moravskoslezský deník, Československý deník, Lidové noviny aj. Užíval pseudonymů Ratibor Suk, Neznámý, Smil z Rolničky, Kuba Stopčruntík, Alter Ego, Petr Bezperák aj. Historie vzniku jediné Bezručovy sbírky Slezské písně není dodnes beze zbytku jasná. Naprostá většina badatelů však pokládá za prokázáný názor, že jádro Slezských písní, 54 básní poslaných do Herbenova Času, vzniklo na samém přelomu století (1899—1900), tj. v době, kdy byly skutečně odeslány. (Do starší doby patří s největší pravděpodobností jen jednotlivosti.) Tyto verše byly vytvořeny takřka naráz, v prudkém tvůrčím vypětí, pod tlakem vážné choroby a po novém setkání se slezskou skutečností; přitom měl ovšem B. k dispozici poznatky ze svých starších slezských pobytů (zejména 1891—93). Po prozrazení pseudonymu (zprvu v užším kruhu r. 1900 Norbertem Mrštíkem) a s pocitem rezignace pokračuje B. tvorba volnějším tempem v epických příbězích a intimní lyrice (zařazené do Slezských písní jen zčásti). V období světové války píše B. básně ohlasového charakteru, po vzniku republiky je ovlivněn regionálním národovectvím; vedle publicistických veršů vchází do Slezských písní z této doby zejména několik pozdních balad. — Pro publikační historii Slezských písní jsou vedle přelomu století důležitá léta 1903, kdy dal B. svolení k Herbenově edici časopiseckého a knižního Slezského čísla, dále 1909, kdy byla sbírka podstatně rozšířena a poprvé vydána pod svým dnešním titulem, později pak zejména 1928, neboť

tehdy dostaly Slezské písně v podstatě dnešní podobu. — Slezské písně jsou jedním z děl, jimiž ukázala moderní česká poezie na přelomu století, že je schopna vyjádřit život v celé šíři, včetně bohatství sociálních vztahů. Tam, kde básníci devadesátých let vytvářeli filosoficko-sociální alegorie a složité obrazné konstrukce, zasahuje B. tvorba do národního a sociálního dramatu intenzivním výrazem konfliktů jednoho kraje, kolektivních i individuálních osudů slezského lidu, konkrétních případů útlaku a vzdoru. Slezské písně přitom nejsou pouhým typizujícím přepisem slezské skutečnosti. Význam raného B. regionalismu záleží v tom, že jeho prostřednictvím byl nalezen nový, umělecky nesmírně účinný způsob „modelování“ celého života soudobé společnosti. Bezručovo Slezsko leží na pomezí dokumentárního obrazu a svobodné básnické vize, která stylizuje skutečnou krajinu a její obyvatele v monumentální symbol. Historicky vzniklá disproporce, která uprostřed moderní Evropy ponechávala rozsáhlá teritoria, kde sociální i národní útlak nabýval forem evidentního násilí a bezpráví, není tu jen obecně kritizována, ale vyvolává i zvláštní charakteristický způsob reakce; izolovaný vzdor se dlouho hromadí, zadržován okolní neprobudilostí a surovým tlakem zvnějška, a když konečně jednou, tragicky neúspěšně, vybuchne, přináší se sebou, alespoň pro svého nositele, nové zoufalství, rezignaci anebo smrt. Zároveň se však tento vzdor stává součástí mýtu, a stopy, jež trvale zanechal v povědomí kolektivu, spolupůsobí při formování budoucího svobodnějšího a aktivnějšího vztahu k vlastnímu údělu. Taková situace člověka je společná jak B. lidovým postavám, tak básnické autostylizaci samotného tvůrce Slezských písní: byla vyjádřena v tragické a heroické formulaci „jen jedenkrát“, kterou B. charakterizoval svou i zobrazenou anarchistickou revoltu, svůj erotický prožitek i své první a nejvýznamnější básnické vystoupení. — Stálé přecházení mezi předmětným a obrazným významem, mezi bezprostřední konfesí a autostylizací, mezi dokumentem a mýtem se ve Slezských písních uskutečnilo syntézou nejvýznamnějších moderních bás-

nických proudů konce století. B. dokázal sloučit v jediný organický celek protichůdné metody a principy stylizační a zároveň uvést tento celek do přímého vztahu k objektivní i subjektivní realitě. Nasyceny uměleckou zkušeností vrcholku moderní slovesné kultury, působí Slezské písně zároveň jako spontánní výraz mýto- tvorné energie kmene, jako poezie stojící v nejlépším slova smyslu „mimo literaturu“. — V těsném vztahu k symbolistické poezii se vytvářel styl B. patetických veršů, kde sociální a národní konflikt je zobrazen v monumentalizujícím přirovnání, často s využitím motivů z antických dějin; slezské továrny, šachty a hory se tu mění ve fantastickou krajinu legendárních bitev a sama postava bojovníka dostává rozplývavé obrysy fantómu. S využitím symbolistické metafory, která se rozrůstá v rozlehlý kontext a svobodně nakládá se surovinou zážitku, vyjadřuje B. i intimní prožitek lásky a tvorby. Specifické kompoziční prostředky (paralelismus) mu umožňují naznačit stále prolínání osobního a kmenového osudu. Navázáním na symbolistický volný verš vykristalizoval také nejvlastnější rytmus B. poezie, daktyl s mnoha záměrnými expresivními nepravidelnostmi, často využívaní kontrastů mezi verši nestejně délky. — Druhá slohová vrstva Slezských písní se vytváří od počátku v kontaktu s macharovským realismem. Projevuje se v bohatém využití reálného detailu, bezprostředně odpozorovaného ze skutečnosti, vnášejícího do básní osobité rysy kraje. Vedle četných vlastních jmen hrají obdobnou úlohu také jazykové dialektismy. V Slezských písních vystupuje řada postav, které mají konkrétní živé předobrazy, vždy ovšem básnický přetvořené natolik, aby vystoupil jejich obecný význam i básníkova zaujatá spoluúčast ostře rozvrhující hranice práva a bezpráví. Tak i tyto postavy dostávají, alespoň v prvních letech B. tvorby, symbolický význam, což se projevilo zejména v baladách. — Další tvořičnou složku slohu Slezských písní tvoří připomínky písně; vedle klasického folklóru využívá B. i různých útočných pamfletických útvarů. Písnívnost se projevuje v pravidelném verši, v charakteristických motivech a

zvláště v refrénu. V ní, jakož i v bezprostřednosti intimně lyrického vyznění některých pozdějších básní, se B. sblíží s poezií Šrámkovy a Tomanovy generace, která spolu s ním vstupovala do literatury. — Z hlediska časové posloupnosti tvorby nejsou jmenované tři vrstvy rozloženy u Bezruče rovnoměrně, třebaže všechny působí od počátku a žádná úplně nemizí. Ve verších z let 1899 až 1900 hraje vedoucí roli symbolistický patos a metafora, později se posiluje macharovské vypravěčství, vznikají epické veršované povídky. V intimní lyrice místo někdejších dramatických konfesí převládají tóny hořké rezignace (pseudonym Smil z Rolničky). — Slezské písně se staly životním dílem svého autora, který do nich volně začleňoval i básně z pozdějších období. Z jednoznačného úderu proti útlaku se tak postupně přeměňovaly ve výraz mnohostranného života, zachycující nejrůznější vrstvy lidského prožitku a proměnlivé reality. Ve shodě s tím se bez zřetelného členění utvářela i jejich mozaikovitá kompozice; pozvolna se v ní ztratilo i tematické uspořádání, jež původně dal Slezskému číslu jeho vydavatel Herben. Také text Slezských písní procházel v B. rukou četnými obměnami, které původně byly výrazem uvědomělého tvůrčího přístupu k dílu, od třicátých let však byly určeny filologickými a regionalistickými zálibami stárnoucího básníka a měly ráz neorganických zásahů; proto se dnes při vydávání díla vracíme k jeho dřívějším verzím. — Slezské písně měly a mají v kritice i v nejšířších čtenářských vrstvách nadšený ohlas. Zápas o národní svobodu a socialismus stále znovu aktualizuje význam jejich rozhořčené protipanské revolty, vyrůstající živelně ze samé podstaty člověka a skutečnosti; a intimní B. verše, formulující osobitý odstín neefektivního heroismu, působí dodnes svou koncepcí silného lidství, jež si uchovává pozitivní vztah k životu i tehdy, když mu život ukrivdil. — Z tvorby do Slezských písní nezařazené jsou významnější dva okruhy lyriky. Jeden z nich tvoří milostné verše, vyrostlé ze vztahu k Fanynce Tomkové, Labutince Slezských písní. Druhý, důležitější, je několik muž-

Pavel Bojar

Hanuš Bonn

Adolf Branald

František Branislav

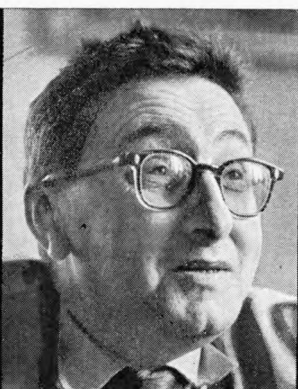
Antonín Brousek

Josef Brukner

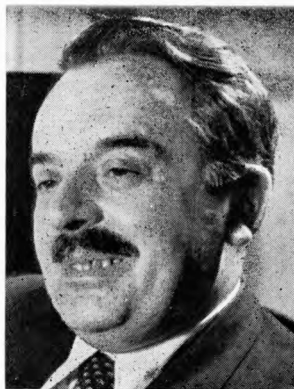
Otokar Březina

Bohuslav Březovský

Ladislav Bublík

Emil F. Burian

Miloslav Bureš

František Buriánek

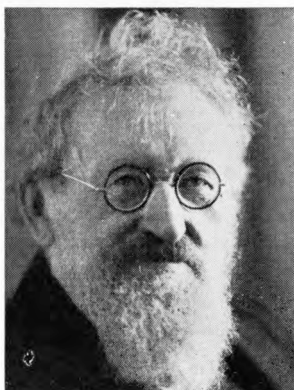
Vojtěch Cach

Josef Čapek

Karel Čapek

Karel M. Čapek Chod

Jan Čarek

Svatopluk Čech

ných básní o stáří, smrti a bohatství lidského údělu; hlavní místo mezi nimi zaujímá *Stužkonoska modrá*. Drobné prózy starého i novějšího data, jakož i velké množství příležitostných veršovaných pozdravů, zůstaly na okraji B. díla.

BIBLIOGRAFIE

Slezské číslo (Bb 1903), Slezské písně (Bb 1909), Stužkonoska modrá (B 1930), Paralipomena I (Bb 1937), Paralipomena II (Bb 1938), Studie z Café Lustig (Pp 1934). — Moravská zem a moravská řeč. Republika před Svätým Petrem (P 1923, pseud. Kuba Stopěruntki), Černá hodinka s Petrem Bezručem. Prozradil Alter Ego (P. 1931), Lolo a druhové (P 1937, pseud. Old Ještěr), Jistebský či jistebnický? (polemika, 1936), Mládátko (P 1948), Je nás šest (Pp 1950), Povídky ze života (1957). — Posmrtné: Přátelům i nepřítelům (Bb 1958), Labutinka (Bb 1961). Edice důležité pro textovou kritiku Slezských písní: Rukopisy Petra Bezruče z let 1899—1900 (1950); Písně (1899—1900) (1953, obojí vyd. O. Králík). — Korespondence: Bezruč—Machar. Vzájemná korespondence (1961, vyd. J. Dvořák), Listy P. B. Václavu Flajšhansovi (1957, vyd. M. Vieweghová-Zdráhalová). — V. Ficek a A. Kučík: Bibliografie P. B. I, Dílo (1953).

LITERATURA

V. Martinek: P. B. (2. vyd. 1924); J. V. Sedlák: P. B. (1931); M. Hýsek: Tři kapitoly o P. B. (1934); Bezručův hlas (1940); K. Rektorisová: Bezručův verš (1935) a Národní umělec P. B. (1947); J. Hrabák: P. B. a jeho doba (1946) a v kn. Šest studií o nové čes. lit. (1961); J. Janů: P. B. (1947); F. Trávníček: Lidská tvář P. B. (1947); J. L. Fischer, J. Š. Kvapil, O. Králík, K. Horálek a J. Bělič: Pět studií o P. B. (1947); A. Závodský: Studie o P. B. (1947); Bezručův sborník k 80. naroč. básníka (1947); D. Šajtar: Prameny Slezských písní (1954) a Pět studií ve znamení P. Bezruče (1958); F. Buriánek: P. B. (1957), v kn. Bezruč—Toman—Gellner—Srámek (1955) a ve sborníku K problémům realismu (1958); O. Králík: Kapitoly o Slezských písních (1957) a Text Slezských písní (1963); B. Pračka — O. Králík — J. Dvořák: Bezručův proces (1962). F. X. Šalda v KP 7 (1953), v SZáp 1930—31 (o Stužkonosce modré) a v SaS 1935 (o autostylizaci); J. Fučík ve Statích o literatuře (1951); B. Václavěk v Lit. studiích a podobiznách (1962); A. Matuška v Medailónech (1960). J. Mukařovský v SaS 1935 (o monografií K. Rektorisové o Bezručově verši); zvl. číslo Slezského sborníku 1953; M. Nosek v ČLit 1956 (o Šajtarově knize Prameny Slezských písní). — Ostatní literatura: V. Ficek — A. Kučík: Bibliografie P. B. II, Literatura o životě a díle P. B. (1958). mč

Konstantin Biebl

26. 2. 1898 Slavětín u Loun

12. 11. 1951 Praha

Narodil se v rodině lékaře; matka byla sestrou básníka Arnošta Ráže →. Od r. 1909 studoval na reálce v Lounech, od r. 1914 v Praze. Maturoval r. 1917 již jako jednoroční dobrovolník. Na vojně byl od r. 1916, koncem r. 1917 byl nasazen na balkánskou frontu, v lednu 1918 byl raněn, zajat od komitů a odsouzen k smrti (tento B. životní zážitek se stal dějovým podkladem Wolkrovy prózy Ilda). Ze zajetí uprchl; z nemocnice v Sarajevě byl poslán na léčení tuberkulózy do Loun a v červenci 1918 z vojny propuštěn. Koncem r. 1918 vznikaly první B. verše, cyklus Písně souchotináře, které publikoval r. 1919 v krajinských listech (rakovnický Krakovec, lounský Cil) pod pseudonymem K. Slavětinský. V l. 1921—26 studoval na lékařské fakultě Karlovy university. V Praze se seznámil s příslušníky mladé literární generace, jeho důvěrným přítelem se stal J. Wolker →, s nímž podnikl cestu do Dalmácie (1922). Stal se členem brněnské Literární skupiny, v druhé polovině dvacátých let členem Devětsilu. V l. 1926 až 1927 navštívil Cejlon, Sumatru a Javu; r. 1931 byl v severní Africe (Alžír a Tunis). V třicátých letech žil v Lounech (měl koncesi zubního technika, ale praxi neprovozoval), kde se účastnil politické práce. Od r. 1931 absolvoval na pražské filosofické fakultě několik semestrů. R. 1934 se stal členem surrealistické skupiny. Za druhé světové války žil v Praze i na venkově, pracoval ve filmu, spolupracoval s nakladatelstvím Melantrich. Od r. 1945 byl členem Filmové rady. Z této práce ho vyřadila těžká choroba; v době léčení v Karlových Varech vznikala řada básní jeho poslední knihy *Bez obav*. — Přispíval do sborníků Almanach lounského studentstva (1921), Sborník Literární skupiny (1923), Fronta (1927), Surrealismus (1936), Antologie protifašistických umělců (1936) aj. a do časopisů Rudé právo, Sršatec, Trn, Průboj, Národní osvobození, Domov a svět, Host, Kmen, Rozpravy Aventina,

ReD, Volné směry, Tvorba aj. Redigoval sborník *In memoriam Jiřího Wolkra* (1924).

Biebl debutoval knižně ve společné sbírce veršů se svým strýcem básníkem A. Rážem →. B. podíl na knize je silně poznamenán vlivem J. Wolkra, zejména z období Hosta do domu, hlásí se v něm však už také básníkova typická plachá něha, smutek a melancholie, do níž vyústily otřesné osobní zážitky z války i vážná choroba (tuberkulóza). B. vstoupal do literatury s poněkud odlišnými životními zkušenostmi a psychologickými předpoklady než ostatní čelní představitelé devětsílské generace. V prvním období své tvůrčí cesty, kterou po prvotně vyznačují sbírky *Věrný hlas*, *Zlom* a *Zloděj z Bagdadu*, sledoval B. osudy a podoby obětí kapitalistické exploatace i třídního teroru vytrvaleji než jeho generační druhové a program proletářské poezie naplňoval velmi účinně ještě v době, kdy nejmocnější vlna této poezie u nás již opadla. Pro první sbírky B. je charakteristické vypjaté citové hodnocení jevů, úsilí stylizovat sociální skutečnost v důvěrný obraz etických hodnot člověka. B. je tu básníkem intimních poloh, v jeho pojetí skutečnosti dominuje pokora. Nebezpečí pasivity, náládové poetizace drobných věcí, žánrovitosti a alegoričnosti se snaží odstranit zesílením dějových prvků (*Zlom*). K poetismu se přiklání B. opět později než jiní — cele až po *Zloději z Bagdadu*, inspirovaném smrtí milenky, kterou poznal za osudového pobytu na Jadranu. Začátky B. poetistického období vyznačuje experimentování se slovem, jež vedlo postupně až k slovním hříčkám a eufonickým konstrukcím (*Zlatými řetězy*). Pak vydává dvě zralé knihy veršů: lyrickou sbírku *S lodí, jež dováží čaj a kávu*, která má svůj prozaický protějšek v *Cestě na Jávu* (knižně publikované až po smrti), a apollinairovskou skladbu *Nový Ikaros*, která je vrcholem B. meziválečné poezie. Svůj sklon k miniatuře, k sentimentu, k potěše z nejskromnějších věcí překonává B. ve své poetistické fázi metodou tvorby asociativní. Odvážnými obrazovými přeskoky z tropického pásma do rodného kraje a vlastního dětství postihuje svět v jeho souvislé celistvosti. Zbě-

silý vír věcí a dějů, uvolněný proud asociací je nicméně soustředěn k postizení zoufalství lidí, z jejichž paměti nevymizela válka a kteří marně hledají vnitřní uklidnění. — Už na přelomu dvacátých a třicátých let se v B. tvorbě objevují některé prvky surrealistické metody a obraznosti (vedle básnické prózy *Planicius*, která je vyhoceným protikolonialistickým epilogem tvorby bezprostředně inspirované cestou do tropů), takže básníkova účast na českém surrealistickém hnutí má svou logiku; surrealismus nebyl ovšem s to vymanit B. z tvůrčí krize, která se dostavila po Novém Ikarovi a která se projevovala odmlčením téměř na celé desetiletí. Východisko ze snových krajín a subjektivitu nalézá B. až za okupace v básních, které pak zařazuje do básnické knihy *Bez obav*, ve které shrnul výběr z intenzivní lyrické činnosti svého posledního tvůrčího období. B. zde docíluje mohutné koncentrace představ a jejich prudké významové konfrontace, umí držet napětí mezi intenzitou jednotlivých obrazů a celkovým smyslem básně. B. sbírka sehrála významnou úlohu v boji proti konvenčnosti a schematicnosti české poezie padesátých let. Bojovnost a pamfletičnost je provázena polemicky vyhocenými básnickými manifesty a programy socialistické tvorby, v nichž formuloval dobové úkoly básníka a umění prozíravěji a pregnantněji než soudobá kritika. Spolu s lyrikou Nezvalovou →, Zavadovou → a několika dalších básníků představuje sbírka *Bez obav* vrchol lyriky z přelomu čtyřicátých a padesátých let a na vývoj mladé protischematické poezie působila snad nejsilněji ze všech, jak patrně z veršů mladých básníků (M. Kundera, M. Florian, K. Šiktanc), věnovaných Bieblvi, i ze samé metody jejich tvorby. — B. dílo, k němuž vedle poezie a reportáží i próz patří také filmová balada *Černá věž* (otištěná až v 5. sv. Díla) a nemožno stať a projevů, vyznačující se vždy nekompromisní světonázorovou pozicí básníkovou, znamená významný příspěvek k rozvoji lyrického prvku meziválečné i pookupační české poezie.

BIBLIOGRAFIE

Cesta k lidem (Bb 1923, autorem první části je A. Ráž, druhé části K. B.), *Věrný hlas* (Bb

1924, rozšíř. vyd. 1925), Zlom (Bb 1925, rozšíř. vyd. 1928), Zloděj z Bagdadu (Bb 1925), Zlatými řetězy (Bb 1926), Modré stíny (Bb 1926), S lodí, jež dováží čaj a kavu (Bb 1927), Nový Ikaros (B 1929), Nebe peklo ráj (Bb 1930, rozšíř. vyd. 1931); Plancius (P 1931), Zrcadlo noci (Bb 1939), Bez obav (Bb 1951, st. cena). — Posmrtně: Cesta na Jávu (Pp 1958). — Korespondence: Listy dvou básníků (s J. Wolkrem, 1953, usp. Z. Wolkerová a J. Kühndel). — Dílo K. B. v Čs. spisovatelvi v l. 1951–54 (5 sv.). — Bibliografie: K. B. (1955).

LITERATURA

Za K. B. (1952); K. Konrád: O K. B. (1952); H. Bieblová: Můj syn K. B. (1955); O. Bartoš: Lounsko v díle K. Konráda a K. B. (1960). F. X. Šalda v kn. Moderní literatura čes. (ve Studiích z čes. literatury, 1961) a v KP 13 (1963); F. Götz v kn. Jasnější se horizont (1926) a Básnický dnešek (1931); A. M. Píša v kn. Směry a cíle (1927); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (2. vyd. 1949); E. Urx v kn. V prvních řadách (1962); J. Sixta v Třech studiích o moderní čes. literatuře (Acta Univ. Palackianae Olomucensis, fac. philosophica, Supplementum 4, 1962).

Mikuláš Biskupec

(vl. jm. Mikuláš z Pelhřimova)

† asi 1459

Studoval na pražské universitě, stal se r. 1409 bakalářem svob. umění a r. 1415 knězem. Záhy se přidal k táborům a stal se jejich biskupem se sídlem v Písku. Vystupoval jako teolog a mluvčí své strany ve sporech s bohoslovci pražanů, jednal za tábory o kompaktáta jak doma, tak v Basileji, kde hájil zvl. artikul o stíhání veřejných hříchů a popudil tím zástupce církve na koncilu. Ve čtyřicátých letech 15. stol. bojoval ještě o věroučnou nezávislost táborů na oficiálním utrakvistu; r. 1452, po dobytí Tábora Jiřím z Poděbrad, byl B. odvezen na Poděbrady a tam až do smrti internován. — B. spisy jsou literární formulací názorů radikální strany v teologicko-politických sporech charakteristických pro husitské písemnictví. Bránil hlavně názor táborů na oltářní svátost (učili, že Kristus je ve svátosti přítomen jen symbolicky) jak proti římské církvi, tak proti pražským mistrům; v tomto učení se B. nesrovnával také s Chelčickým →. Obranný ráz B. činnosti vyžadoval, aby psal většinou latinsky. Nejvýznamnější je

soubor obran sestavený ve čtyřicátých letech pod názvem *Chronicon sacerdotum Taboriensium* (Kronika tábořských kněží). B. se zřejmě podílel i na českém spisu Viera kněží tábořských o velebné svátosti oltářní, určeném k informování domácí veřejnosti.

EDICE A LITERATURA

Chronicon sacerdotum Taboriensium, vyd. Konstantin Höfler v kn. Geschichtschreiber der husitischen Bewegung II (1865), ukázku v čes. překl. otiskl J. Macek v kn. Ktož jsú boží bojovníci (1951); Z. Nejedlý, Prameny k synodám strany pražské a tábořské (přídavek o učení Biskupcově, 1900). — F. M. Bartoš v kn. Světci a kacíři (1949). ep

Zdeněk Bláha

(vl. jm. Zdeněk Klocperk)

9. 5. 1925 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1944) pracoval jako pomocný tovární dělník. V l. 1945–49 studoval na pražské filozofické fakultě (doktorát 1951) a zároveň působil jako filmový dramaturg (1948 až 1949). Potom byl dramaturgem Městských divadel pražských a Ústředního divadla čs. armády (1949–56), vedoucím dramatického vysílání Čs. televize (1956–61) a dramaturgem Čs. filmu (1961–63), odkud se vrátil do Divadla čs. armády. — V době vysokoškolských studií i později uveřejňoval divadelní referáty a články v *Tvorbě*, *Rudém právu*, *Mladé frontě* a *Divadle*, nyní i televizní recenze hlavně v *Rudém právu* (někdy pod šifrou zb.). Pro televizi mj. zdramatizoval román J. Otčenáška *Občan Brych*, napsal většinu příběhů publicistického seriálu *Rodina Bláhova* a původní hru *Soudruzi*.

Bláha se pokusil v českém poválečném dramatu poprvé ztvárnit nová fakta, témata a konflikty soudobého politického a společenského života. V jednoduchých příbězích a zápletkách svých reportážních her (*Hodí se žít*, *Kdo s koho?*, *Mír*) konfrontoval buržoazní prostředí s prostředím vítězné dělnické třídy, jejíž stanovisko proklamoval. Konkrétní kresbu postihl zejména některé rysy tehdejší mládeže a měšťáků, proti nimž postavil

neproblematické figurky kladných dělnických hrdinů nebo mladých lidí, kteří se rozcházejí se světem rodičů. Přes neumělost prvních uměleckých průzkumů nové skutečnosti, podnikaných bez zkušenosti a opor v tradici, B. hry daly impuls k další tvorbě i k vytváření kritérií pro dramatické pojetí nových společenských faktů.

BIBLIOGRAFIE

Hodí se žít (D 1947, i prem.), Kdo s koho? (D 1948, i prem.). — Provedené hry: Mír (1949), Jurášek (1955, dramaturge prózy J. Sosnara), Soudruzi (1962), Útěk pana Mac Kinleye (1963, dramaturge prózy L. Leonova). jop

Jan Blahoslav

20. 2. 1523 Přerov

24. 11. 1571 Mor. Krumlov

Pocházel z bratrské měšťanské rodiny, základního vzdělání se mu dostalo na školách jednoty bratrské v Přerově a v Prostějově. Byl pro své nadání poslán jednotou na vyšší studia do Goldbergu ve Slezsku (1543) a do Wittenberku (1544), kde poznal Martina Luthera a předního evropského humanistického učence Filipa Melanctona, sympatizujícího s reformací. Po návratu se vzdělával dál v Prostějově, od července 1548 v Ml. Boleslavi. Později pobyl krátce na universitách v Královci (1549) a v Basileji (1549–50). Od mládí působil organizačně, literárně, teologicky a pedagogicky ve službách jednoty (po návratu z ciziny v Prostějově, 1552–1557 v Ml. Boleslavi), 1553 se stal jejím knězem, 1557 jedním z biskupů, 1558 písařem (tj. sekretářem, archivářem a historiografem). Sídli od r. 1558 v Ivančicích. Věnoval velkou pozornost bratrskému školství. Počátky B. literární činnosti jsou spojeny s úsilím o obnovu bratrského archivu zničeného požárem v Litomyšli 1546. Zpočátku jako pomocník br. Jana Černého († 1565), později samostatně pořádal nejvýznamnější soubor pramenů k dějinám jednoty, tzv. Acta Unitatis Fratrum (Akty jednoty bratrské), z nichž mnohé (listy, zprávy o cestách, teologické polemiky) jsou jeho pracemi. Vlastními historickými díly B. jsou dva spisky určené k obraně jednoty historickými

argumenty (*O původu jednoty*, 1547, a *Summa quaedam brevissima... de Fratrum origine et actis* — Stručná úhrnná zpráva o původu a činech bratří, 1556). Polemikou na obranu jednoty proti vnějším odpůrcům jsou zčásti i B. náboženskomorální traktáty (*Spis o zraku, jak člověk zrakem, to jest viděním a hleděním, sobě nebo jiným škoditi může*, 1550, *Sepsání o rozdíle jednoty bratrské od luteriánské*, 1558, aj.). Vnitřním záležitostem jednoty věnoval B. drobné práce mravokárné (*Anvolimator* — *O rotě milovné*, 1558) a pedagogické (*Vitia concionatorum, to jest Vady kazatelů*, 1570 až 1571, *Naučení mládeňcům v službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v jednotě bratrské*, 1568). Širší dosah měla už jeho polemika proti odpůrcům vyššího vzdělání v jednotě, hlavně proti biskupu Janu Augustovi →, *Filipika proti misomusům* (1567); byla posledním slovem dlouhého boje o vyrovnání jednoty se světskou vzdělaností, zejména humanistickou, a otevřela definitivně cestu k účasti jednoty na celonárodním kulturním dění. V tomto duchu vznikaly i nejvýznamnější práce J. B.: autorská účast a redakční úprava dvou bratrských kancionálů (Šamotulský, 1561, Ivančický, 1564), jimiž věroučně i umělecky kodifikoval bratrský duchovní zpěv se zřetelem k tradici lidových duchovních písní od husitství, stylisticky vynikající překlad Nového zákona (1564 a 1568) pořízený na základě biblických studií cizích humanistů (tento překlad byl později s úpravami převzat od Kralické bible →) a *Gramatika česká* (1571). Ta vznikla na základě vlastních autorových literárních zkušeností jako obsáhlý polemický a doplňující komentář k staršímu gramatickému spisku Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Philomatesa (1533) s přihlédnutím k humanistickým jazykovědným teoriím (například Erasma Rotterdamského, Filipa Melanctona). Nepodává systematický výklad o českém jazyce, je věnována především otázkám naléhavým z hlediska školské a kazatelské praxe. Věnuje pozornost i jiným slovanským jazykům a domácím nářečím a stanoví jazykovou správnost podle vlastního B. estetického pojetí řeči; z toho hlediska hodnotí i starší a

současné české literáty v připojeném literárněhistoricky cenném dodatku. V souvislosti s prací na kancionálech vznikla i *Muzica, to jest Knižka zpěvákům náležitě zprávy v sobě zavírající* (1558 a 1569), první hudebně teoretický spis v českém jazyce, podávající základní poučení o hudbě pro neškolené zpěváky podle lat. učebnic hudební teorie; v jednom z pozdějších přídavků (*Naučení potřebná těm, kteříž písně skládati chtějí*, v 2. vyd. Muziky 1569) podal B. vlastní poetiku duchovní písně s důležitou úvahou o vztahu mezi nářevem a slovem. — B. tvorba přerostla ve svých nejvýznamnějších projevech úzký rámec bratrské církve a patří k čelným projevům dobové celonárodní kultury.

EDICE A LITERATURA

Jana Blahoslava Gramatika česká, vyd. I. Hradil a J. Jireček (Viedeň 1857), Spis o zraku, vyd. F. Chudoba (1928); O původu jednoty a řádu v ní, vyd. Ot. Odložilík (1928). Výbor s názvem Pochodně zažžená usp. P. Váša (1949). — Sborník B. (1923); R. Urbánek: Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby B. (1923); O. Hostinský: J. B. a Jan Josquin (1896, s edicí Muziky). A. Škarka v ČLit 1958. *jk*

Ivan Blatný

21. 12. 1919 Brno

Syn spisovatele Lva Blatného →. Vystudoval klasické gymnasium (1938) a začal studovat na filosofické fakultě v Brně; po uzavření vysokých škol r. 1939 pracoval v obchodě s optikou. R. 1948 byl vyslán Syndikátem čs. spisovatelů na stipendijní pobyt do Velké Británie, odkud se nevrátil a setrval v emigraci. Byl členem Skupiny 42.

Blatný debutoval ještě za gymnasiálních studií (v U-Bloku 1937) lyrikou, která zachycovala prchavé kouzlo chvíle, ukazovala svěží krásu prostých a všedních věcí. Jeho melodické, tvarově velmi precizní, kultivované verše prvních dvou sbírek, melancholické a často podléhající velkým básnickým vzorům (Apollinaire, Seifert →, Nezval →), ztuhnuly v pozdější tvorbě, v níž zachycoval zážitky z války a osvobození. Většina jeho básní je lokalizována do rodného Brna, jehož zákoutí a nálady neúnavně objevoval.

BIBLIOGRAFIE

Paň Jitřenka (Bb 1940), Melancholické procházky (Bb 1941), Tento večer (Bb 1945), Na kopané (Bb pro děti, 1946), Hledání přítomného času (Bb 1947), Jedna, dvě, tři, čtyři, pět (Bb pro děti, 1947). *šv*

Lev Blatný

11. 4. 1894 Brno

21. 6. 1930 Květnice u Popradu

Pocházel z brněnské hudebnické rodiny; po studích na gymnasiu v Brně (1905 až 1913) a na právnické fakultě v Praze (která musel v l. 1915–18 přerušit pro vojenskou službu v Haliči, Bukovině, Tyrolích, Sedmihradsku a Albánii) stal se r. 1920 právním úředníkem státních drah v Brně. V l. 1925–28 působil jako lektor a později dramaturg Národního divadla v Brně. Zemřel na tuberkulózu, s níž od mládí zápasil. — První povídky a dramatické scény publikoval v Lumíru (1917–20). Pro B. je příznačný soustavný zájem o divadlo, který se projevoval také kritickými referáty a úvahami. Přispíval zejména do Hosta, Moravskoslezské revue, Lidových novin (od roku 1921), Národního osvobození (od roku 1924), Kritiky, Pramenu, Zvonu a Literárních novin (1928). Byl spoluzakladatelem (1921) a prvním předsedou brněnské Literární skupiny, s F. Götzem byl také iniciátorem jejího manifestu Naše naděje, víra a práce (Host 1922). Až do r. 1926 spoluredigoval orgán Skupiny Host a r. 1923 Sborník Literární skupiny (s F. Götzem, Č. Jeřábekem a Z. Kalistou).

Blatného umělecký zájem se soustřeďoval na jedné straně k divadlu, na druhé k sevřeným prozaickým útvarům: v obou žánrech se u něho jevil sklon ke grotesknímu vyhocování a k hořce ironickému traktování tragikomických situací. Tyto polohy, v nichž se odráží poválečná krize, intelektuální i citová, spojují jeho tvorbu z počátku dvacátých let s vlnou expresionismu: B. se stává, zejména v dramatech, jeho významným českým představitелеm, a to jak svým pohledem na skutečnost jako na nesmyslnou, tragikomickou burlesku, tak i stále se opakujícím

zobrazováním vpádu iracionálních žvlů do zdánlivě rozumně uspořádaného světa. B. expresionistická groteska se přitom stává výrazem poválečných sociálních tužeb a protispolečenského odporu: přechází někde v ironizování maloměstácké tuposti a v satiru na snobismus a pokrytectví buržoazní společnosti (*Ko-ko-ko-dák!*). Po projevech expresionistického nihilismu, jímž jsou naplněny jeho první práce, začíná v B. tvorbě sílit touha po kladu, promítající se zejména od poloviny dvacátých let do řady iluzorních ideálů: jednak do kultu primitivního člověka a pudové elementárnosti, jednak do sociálních představ humanity a společenského reformismu; také literárně pozbývá jeho tvorba své původní vyhraněnosti a dostává se do eklektického průsečíku nejrůznějších vlivů (např. tzv. nové věčnosti, cizvilismu, čapkovského sociálního utopismu atd.).

BIBLIOGRAFIE

Tři (D 1920, i prem.), *Ko-ko-ko-dák!* (D 1922, i prem.), *Vštr v ohradě* (Pp 1923), *Vystěhovanci* (D 1923, prem. 1925), *Povídky v kostkách* (1925), *Regulace* (Pp 1927), *Povídky z hor* (1927), *Ríše miru* (D 1927, i prem.), *Housle v mrakodrapu* (Pp 1928), *Tajemství Louvru* (P 1928), *Smrt na prodej* (D 1929, prem. 1930). — *Provedené hry: Hvězdnatá obloha* (1920), *Blázen v ampliónu* (1928), *Černá noc* (1930), *Zcela stručně* (1930), *Svět tančí* (1930). — *Výbor z próz Housle v mrakodrapu* usp. M. Suchomel (1961, zde i práce dosud netištěné).

LITERATURA

J. Wolker v kn. *Próza a divadelní hry* (1954, o hře *Ko-ko-ko-dák!*); F. Götz v knihách *Anarchie v nejmladší čes. poezii* (1922), *Jasnící se horizont* (1926) a *Básnický dnešek* (1931); B. Václavěk v kn. *Od umění k tvorbě* (2. vyd. 1949); K. Sezima v kn. *Masky a modely* (1930); M. Suchomel v dosl. k výboru *Housle v mrakodrapu* (1961); Č. Jeřábek v kn. *V paměti a srdci* (1961). A. M. Piša v *Proletkultu 1922–23.*

mn

Vratislav Blažek

31. 8. 1925 *Náchod*

Za okupace odešel z kvarty náchodského gymnasia, r. 1942 začal studovat na grafické škole v Praze, r. 1944 byl pracovně nasazen v náchodské gumárně. V l. 1945 až 1948 studoval zprvu na Akademii výtvarných umění, potom na Umělecko-

průmyslové škole malířství u E. Filly. Tehdy uveřejnil první satirické povídky v *Dikobrazu*, začal spolupracovat s *Divadlem satiry* (autorská účast na pásmech Ferda sirky zeměkoule, 1947, a *Cabaret Trapas*, samostatné hry *Král nerad hovězí* a *Kde je Kuták?*) a psát pro rozhlas. Od zániku *Divadla satiry* (1949) je zaměstnán jako filmový dramaturg a scenárista. — B. literární talent se projevuje v nejrozmanitějších satirických, humoristických a komediálních žánrech. Píše povídky, rozhlasové, kabaretní a estrádní skeče, rozhlasové komedie (*Když začalo pršet*, *O kozách a lidech*, *Byl Kalous zlý?*), písňové texty, hudební veselo-hru (*Prodá se Karlštejn*, s F. Tetaurem), revue varietní (*Pan Barnum přijímá*) i lední (*Ženich na bruslích*, *Pražská romance*). Je autorem nebo spoluautorem námětů a scénářů k několika krátkým, loutkovým a kresleným filmům i k řadě dlouhých hraných filmů (*Kapka*, *Cirkus bude*, *Hudba z Marsu*, *Návštěva z oblak*, *Tři přání*, *Chlap jako hora*, *Dva z onoho světa* aj.).

Již *Blažkovy* první dramatické pokusy v *Divadle satiry* ukazují výrazný zřetel společensky kritický, smysl pro scénický vtip a satiricky vyostřenou situaci. Dovedl v nich postihnout nejen rysy předúnorové politické reakce a pivního maloměstáctví, nýbrž obrátit kritiku i do vlastních řad. Jeho nejlepší komedie *Třetí přání* a *Příliš štědrý večer* navazují na tyto pokusy po deseti letech na podstatně vyšší umělecké úrovni. Jsou příznačné pro nový vývoj společensky kritického myšlení v našem dramatu druhé poloviny padesátých let a zároveň tento vývoj osobitě a podnětně spoluvytvářejí. Obě hry, spjaté jako všechna B. tvorba s citlivě prožívanou současností, objevují pod povrchem zevšeňných lidských vztahů, vlastností a názorů závažné problémy společenské lhostejnosti, pokrytectví a zbabělosti. V pohádkové alegorii *Třetí přání* B. satiricky ozvláštňuje příznaky nového maloměstáctví s touhou vlastnit, zajistit si bez námahy a rizika pohodlný život; patos vážné komedie *Příliš štědrý večer* míří jak proti povrchně kádrovacím, v podstatě lhostejnému a protispolečenskému posuzování

lidí, tak i proti těm, kteří na pocit krivdy odpovídají falešně romantickým, plným gestem, jehož pasivita nic nezmení. B. dramatika, tíhnoucí kdysi ke kabaretní uzavřenosti a relativní samostatnosti jednotlivých scén, glosujících dílčí fakta, vyvíjí se ke komediálnímu tvaru stále cestivějšímu a soustředěnějšímu, který klade naléhavé otázky obecného dosahu.

BIBLIOGRAFIE

Třetí přání (D 1959, prem. 1958, zfilm.), Přiliš štědrý večer (D 1960, i prem., zfilm.). — Provedené hry: Král nerad hovzí (1947), Kde je Kufák? (1948), Pan Barnum přijímá (1953), Prodá se Karlštejn (1954).

LITERATURA

M. Lukeš v dosl. k Přiliš štědrému večeru (1960). V. Havel v Divadle 1960. jop

Miroslav Bedřich Böhnel

(vl. jm. Bedřich Böhnel)

3. 7. 1886 Brno

23. 9. 1962 Praha

Po otcově smrti se r. 1896 s matkou přestěhoval do Prahy, kde v l. 1897—1905 studoval gymnasiu. Po studiu na filosofické fakultě (1905—10; doktorát 1920) učil dějepisu a zeměpisu na středních školách v Chrudimi (1911), Písku (1911 až 1912) a pak v Praze až do r. 1947 s výjimkou okupačních let, kdy byl penzionován. Výchovou mládeže se zabýval i mimo školu, vedl recitační a dramatické kroužky, pro studující mládež napsal pravidla společenské výchovy. — Debutoval r. 1908 dramatem *Teta Fanny* a básní *Göja v Máji*, přijatou a opravenou Vrchlickým. Psal do *Vesny*, *Zlaté Prahy*, *Topičova sborníku*, *Rozprav Aventina*, v *Kopřivách* tiskl pod pseud. *Váša Paukner* satirické *Vinohradské sloky*. Od r. 1916 pracoval jako kulturní referent ve *Venkově*, kam psal hlavně zprávy z výstav v zahraničí, kde často pobýval. Po druhé světové válce přispíval do různých denních listů. — Napsal i několik (netištěných) dramát, hraných ochotníky.

Böhnelovy četné romány, povídky a dramata se člení na dvě tematické oblasti. Do první patří práce analyzující praž-

skou buržoazní společnost a odhalující její sociální a mravní choroby. Už v novelistických prvotinách se prosazoval příznačný rys celé jeho tvorby: smysl pro dusné ovzduší, efektní zdůrazňování záporných vlastností postav a hromadění dokladů lidské špatnosti. Odhaluje zákulisí českého života politického (*Miláček*), vědeckého (*Chlapík*) i podnikatelského (*Vinohradští*). Druhá tematická oblast se týká života studující mládeže. B. se zajímá především o její sexuální problémy a výchovu, snaží se ukázat mravní a erotické krize způsobené koedukací a rozpor mezi myšlením dospívajících lidí a nepřirozeným školským kázeňským řádem. Líčením zla chtěl B. ozdravit společnost a přispět k lepší výchově mládeže. Zřídka se mu však podařilo odkryt psychologické a hlavně společenské příčiny lidské špatnosti, spíše u něho nacházíme podrobný naturalistický popis odstrašujících případů; jeho práce, postrádající většinou pevnou kompozici, jsou psány bulvárním, nevyrovnaným stylem. Přesto mělo jeho dílo široký ohlas u čtenářů, kritiků a pedagogů a jeho knihy dosahovaly mnoha vydání.

BIBLIOGRAFIE

Teta Fanny (D 1910, prem. 1908), Přátelství (R 1908), Noc na skřípci (D 1912, i prem.), Pan Trikolet (D 1918, i prem.), Vinohradští (R 1919), Nemravní (R 1920), České srdce (D 1920), Stud (P 1922), Neřest (R 1922), Chlapík (R 1923), Obložený chlebiček (D 1923, i prem.), Základy společenské chování a sebevýchovy pro studující mládež (1924), Zvěřinec (R 1925), Omlazený (R 1926), Mužství (R 1926), Válečný humor (Ff 1926), Paměti markýze de Port-Rouge (R 1927), Vysněná (E 1927), Rašení (P 1927), Rozmařilci (R 1930), Miláček (R 1930), Finiš (R 1931), Dívoká (R 1932), Zralá (R 1933), Rozpuk (R 1934), Satyr (R 1936), Cudnost (R 1936), Z minulosti zmizelých jihočeských osad Vstuh a Ortvinovic a Ničovy hory (hist. studie, 1937), Anděl (R 1938), Smyčka (D 1941), Postrach (R 1941). — Provedené hry: Běžící film (1917), Hedvábný hřích (1917, pseud. *Váša Paukner*), Ironie pravdy (1931) aj.

LITERATURA

J. Hloucha: Život a dílo M. B. B., kulturního patrona Děčína (1948). V. Zelinka v *Rozpravách Aventina* 1926—27; M. B. Böhnel, tamtéž 1928—29 (o svých školských románech). sj

Klement Bochořák

18. 1. 1910 Kunštát na Moravě

Studoval na obchodní akademii v Brně. Několikrát změnil zaměstnání, až se v roce 1942 stal úředníkem zásobovacího úřadu v Brně, od r. 1945 pracoval postupně v městské, krajské a naposledy v obvodní knihovně v Brně. — Přispíval do časopisů Akord, Kritický měsíčník, Lidové noviny, Den aj. Uspořádal výbor z moravských povídkářů Šedé perly (1944).

Bochořák vstoupil do literatury pod vlivem O. Březiny →, F. Halase → a J. Zahradníčka →. Psal spiritualistickou lyriku, rostoucí z náboženského cítění a poznamenanou katolickou symbolikou. Sbírká *Cesty a zastavení*, inspirovaná nejsilnějším světem umění a osobitým světem dětí, svědčí o uzrávání a oprošťování od těchto vlivů; zaznívá tu prostota a vroucnost, touha po idylickém štěstí a zmožděná rezignace, život vzpomínkový a snový je tu intenzivnější nežli život skutečností. — B. publikoval i verše a drobnější prózy pro děti.

BIBLIOGRAFIE

Mladý žebřák (Bb 1935), Žluč a víno (Bb 1938), Jasy (Bb 1940), Listopad (B 1940), Ušchlé květiny (Bb 1942), Zápisník (Bb 1943), Snář a planetář (Bb 1944), Tři slzy (Bb 1947), Svět, plán andělská (Bb 1947), Poutník (Bb 1948), Betlém (B v próze, 1948), Hračky (P pro děti, 1949, 1956 pod názvem Kouzelné hračky), Barevná sklíčka (P 1948), U krále Vendelína (pohádky, 1950), Cesty a zastavení (Bb 1958), Příběhy a vzpomínky po večerech sebrané (P 1958).

LITERATURA

D. Šajtar v kn. Zlomená gesta (1946). *tpz*

Pavel Bojar

(vl. jm. Karel Krejčík)

18. 5. 1919 Strakonice

Maturoval na reálném gymnasiu (1938) ve Strakonících, jako posluchač filosofické fakulty Karlovy university (obor čeština—francouzština) byl vězněn v Oranienburgu. Po návratu (1940) pracoval jako pomocná vědecká síla v České akademii věd a umění, potom jako úředník a překladatel a byl zapojen do student-

ského hnutí odporu. Po válce byl zaměstnán v aparátu ÚV KSČ, jako redaktor nakladatelství Svoboda, tajemník Svazu čs. spisovatelů a šéfredaktor Květu. — Přspěvky ve Studentském časopisu (poprvé 1937), v Rudém právu, Literárních novinách, Novém životě, Květech aj.

Po válečných sbírkách s osobní problematikou, motivy lásky a rodného kraje píše verše s tematikou revolučních změn, hlavně na vesnici (*Mladost světa*), a básně věnované pohraničnickům (*Hlavou i srdcem*). Lyrizující ráz má i jeho první prozaická kniha *Siné roky*, slovesně kultivovaný román osnovaný na zážitcích z mládí, v němž B. vypravuje o osudech jihočeské proletářské rodiny na pozadí dělnického hnutí v první republice. — Trvale se věnuje próze od r. 1952, od r. 1954 píše společně s manželkou Olgou (nar. 1925). Těžištěm tohoto období je obraz revolučního přerodu vesnice a vesnického člověka v letech 1945—55 (trilogie *Slunečný širý svět*). Ani znalost jednotlivých faktů venkovského života a tvárnosti jihočeské krajiny nezabránila však v B. velkých románových plátech schematizujícímu pohledu na tuto společenskou proměnu. Málo zdařilým pokusem o románovou charakteristiku vlastní generace je B. román *Milenci*, soustřeďující se především ke vztahům muže a ženy v dnešní době. — Společně píší oba autoři i knihy pro mládež a překládají ruskou a sovětskou literaturu (Gogol, A. Tolstoj, Plišvin, Malyškin aj.).

BIBLIOGRAFIE

Modravá šerka (Bb 1942), Hoře milovati (Bb 1943), Trvsk (Bb 1945), Siné roky (R 1947), Radost (Bb pro děti, 1946), Mladost světa (Bb 1950), Jarní vodv (R 1952 1. díl trilogie *Slunečný širý svět*), Hlavou i srdcem (Bb 1952), Horké dny (R 1953, 2. díl trilogie), Vraní svatby (črty, 1954, s O. Bojarovou), Diamantové hory (Pp 1955, s B. Eise tem), Milenci (R 1956, s O. B.), Květy východu (pohádky, 1958, s O. B. a A. Jeřabinem), Detektivové v trenýrkách (R pro mládež, 1959, s O. B.), Úroda (R 1961, s O. B., 3. díl trilogie).

LITERATURA

J. Hájek v kn. Literatura a život (1955). *hk*

Hanuš Bonn

5. 7. 1913 Teplice

20. 10. 1941 Mauthausen

V Praze vystudoval reálné gymnasium (1932) a práva (1938). Již jako středoškolař pracoval v českožidovském hnutí. Za okupace se stal vedoucím funkcionářem Židovské obce. V říjnu 1941 byl zatčen a krátce nato v koncentračním táboře Mauthausen pravděpodobně popraven. — Přispíval do Stud. ntského časopisu (zde r. 1927 debutoval), Rozhledů, Literárních novin, Kvartu, Lidových novin, Kritického měsíčníku (pod pseud. Josef Kohout) aj.

V původní básnické tvorbě se Bonn stále vracel k pocitům dospívání, opíraje se zpočátku především o poezii Šrámkovu → a Wolkrovu →. Později se ve výrazu osamostatnil a v jeho lyrice nabyla převahy spiritualistická orientace, která se odráží i ve výběru jeho překladů (přes angličtinu a němčinu) z poezie severoamerických a afrických primitivních národů. Překládal rovněž německou lyriku (Rilke).

BIBLIOGRAFIE

Tolik krajín (Bb 1936), Daleký hlas (překl. z poezie primitivních národů, 1938). — Dílo Hanuše Bonna (1947, uspořádal a životopisem opatřil J. Valja).

LITERATURA

V. Černý v předml. k Dílu Hanuše Bonna (1947). K. Mlota v Piámenu 1962 (č. 7, Ztracený básník). *dh*

Jan Bor

(vl. jm. Jan Jaroslav Strejček)

16. 2. 1886 Praha

25. 3. 1943 Záměstí u Hluboké

Maturoval na gymnasiu v Praze (1904), studoval slavistiku a dějiny světových literatur na filosofické fakultě ve Vídni a v Praze (zde doktorát 1926). První světovou válku prožil (od 1914) na ruské frontě. Divadelní praxi, zejména režii, studoval při svých pobytech v Berlíně a v Mnichově (1912–14); v těch letech byl také divadelním referentem deníku

Samostatnost. Po válce byl šéfem komorních her Švandova divadla v Praze (od r. 1919), r. 1924 přešel jako režisér do Městského divadla na Vinohradech, kde se r. 1930 stal šéfem činohry; od r. 1939 do své smrti působil jako šéf činohry Národního divadla. — Přispíval do Pokrokové revue, Samostatnosti, Květů, Lumíra, Scény, Uměleckého měsíčníku, Stylu, Volných směrů. Státní cenou byl vyznamenán za dramatizaci a režii Dostojevského Zločinu a trestu (1928) a za režii Dostojevského Bratří Karamazových (1931).

Význam J. Bora spočívá v jeho práci dramaturgické a především v režii her současných autorů i klasiků; zde se hlásil k odkazu psychologického divadla Brahmova a Stanislavského a rozvíjel tento sloh i v době, kdy pokrokové české divadlo ve výbojích avantgardy překonalo již jednostranně soustředění na subjektivní svět člověka aktivním zájmem o záležitosti společenské a politické. Sklon k duševnímu a náladovému divadlu projevil i v dramatizacích ruských světově proslulých románů, v úpravách antických her (Aischylos, Aristofanes aj.), v překladech (Strindbergovy Hry s ohněm, Wedekindova Zámku Wetterstein, Hebbelovy Judity) a konečně i ve svém vlastním dramatu *Zuzana Vojířová* (na námět povídky F. Kubky), které bylo nejúspěšnější hrou na scéně Národního divadla za okupace.

BIBLIOGRAFIE

Macecha (D 1904). Eduard Voian (studie, 1907). Marie Laudová (studie, 1913). Bohuš Zakopal (studie, 1924), Cestou k jevišti (studie, 1927), Zločin a trest (Raskolnikov) (dramatizace románu F. M. Dostojevského, 1928, i prem.), In memoriam Karla Vávry (studie, 1931). Účast diváka na jevištním umění (studie, 1940), Zuzana Vojířová (D 1942, i prem.). — Z provedených dramatizací: Anna Karenina (1929, podle L. N. Tolstého), Bratří Karamazovi (1931, podle Dostojevského), Idiot (1934, podle Dostojevského), Rozrušená země (1935, podle Šo o chova), Vzkříšení (1939, podle L. N. Tolstého), Strž (1940, podle Gončarova), Zločin a trest (1941, podle Dostojevského).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o jeho studii o Vojanovi); Z. Štěpánek ve sborníku Padesát let Měst. divadel pražských (1958); F. Götz v kn. Boj o český divadelní sloh (1934) a v Čteme 1943. *mob*

Josef Bor

(pův. jm. Josef Bondy)

2. 7. 1906 Ostrava

Vystudoval české gymnasium v Ostravě (1924) a právnickou fakultu v Brně (doktorát 1929). Pak působil jako obhájce v Ostravě a obhájoval také osoby stíhané v souvislosti s mosteckou stávkou. Od r. 1942 byl vězněn z rasových důvodů v Terezíně a v Buchenwaldu (v koncentračních táborech ztratil celou rodinu). Po osvobození pracoval na ministerstvu národní obrany, od r. 1952 je zaměstnán v Hutním projektu.

Nejsilnějším inspiračním zdrojem Borovy tvorby je tragédie ponižovaných a vražděných židů v německých koncentračních táborech. Románová prvotina s výraznými autobiografickými rysy je ořetnou kronikou terezínského ghetta; umělecky vyzářejší novela situovaná rovněž do Terezína vypovídá mnoho o síle a smyslu života i umění. B. působí silou bezprostředního zážitku a hlubokým humanismem.

BIBLIOGRAFIE

Opuštěná panenka (R 1961), Terezínské rekviem (P 1963).

Jaromír Borecký

6. 8. 1869 České Budějovice

8. 5. 1951 Praha

Studoval na gymnasiu v Písku a v Praze (maturoval 1888), na pražské universitě moderní, klasickou, orientální filologii a historii (doktorát 1899). V l. 1891 až 1930 působil jako úředník Universitní knihovny v Praze, od r. 1920 jako její ředitel. Od r. 1901 přednášel českou literaturu na konzervatoři. Literárně vystoupil ve Světozoru (1888) a přispíval do Zvonu, Zlaté Prahy, Lumíru, Máje, Českého krbu, České Thálie, Telefonu, Časopisu Národního muzea, Osvěty, Besed lidu, Slovanského přehledu (zde 1913 studie J. Vrchlický a jeho poměr k slovanství). Hudební referáty psal do Thálie, Národních listů, Národní politiky. Byl spoluredaktorem časopisu Dalibor (1920),

redaktorem Hudebních listů (1920–21, s V. Říhovským), Divadelního listu Máje (1905–08, s L. Novákem), Topičova sborníku (1913–25), Zvonu (1939–41), sbírky Z cizích literatur (1903), Hovorů básníků (1917), Sborníku světové poezie (1938–47), členem redakce edice Česká poezie (1897–99), Sborníku Společnosti Jaroslava Vrchlického (1915–42). Borecký náleží k epigonům J. Vrchlického →. Od své relativně nejsamostatnější prvotiny, která je naplněna mysticismem, aristokratickou soucností a pesimistickým iluzionismem a která předznamenávala v české poezii symbolismus, usiloval ve své subjektivní a artistní lyrice o pečlivě vybraný motiv, o vybraný výraz a hudební verš. Po vzoru Vrchlického uváděl k nám umělé básnické útvary pěstované hlavně francouzskými parnasisty. Hudební nadání a vzdělání přivedly ho k napsání operního libreta (*Krakonoš*), k hudební kritice a dějinám hudby. B. byl i plodný a podnětný překladatel z nejruznějších jazyků, z polštiny (Mickiewicz, Wyspiański), italštiny (d'Annunzio, Bracco), slovinštiny (Prešern), perštiny (Firdúsi), španělštiny (Echegaray), portugalštiny. O básnících, z nichž překládal, i o některých spisovatelích českých (Jirásek) psal rovněž studie.

BIBLIOGRAFIE

Krakonoš (operní libreto, 1890, hudba J. R. Rozkošný), Rosa mystica (Bb 1892), Básníkův kancionál. Láska (Bb 1905), Zpěvy života (Bb 1911), Pršely růže (Bb 1920), Na cizím (R 1920). — Z prací odborných: Stručný přehled dějin české hudby (1906), J. Vrchlický. Pokus o studium jeho díla (1906), Jaroslav Kvapil (1918), Pravidla katalogu základního (1925), Alois Jirásek (1933). — Z překladů: E. Zola, Tereza Raquinová (1892); G. Flaubert, Pokušení sv. Antonína (1897); O. Wilde, Obraz Doriana Graye (1905); Th. de Banville, Sokratova žena (1905); H. de Balzac, Třicetiletá (1913); J. Moréas, Povídky ze staré Francie (1914); J. Echegaray, Stílený bůh (1937); Ctvřverší Omara Chajjáma (1945) aj. — Bibliografie: K. Nosovský v Lit. rozhledech 1928 až 1929.

LITERATURA

Životopis a přehled činnosti v dosl. ke sbírce Pršely růže (1920); F. X. Šalda v KP I (1949, o sbírce Rosa mystica). V. Brtník v Lit. rozhledech 1928–29.

jm

Sigismund Ludvík Bouška

25. 8. 1867 Příbram

29. 8. 1942 Náchod

Syn naddělního v příbramských dolech, gymnasiu vystudoval v rodišti, po maturitě (1886) pobyl na pražské Akademii výtvarných umění. R. 1887 vstoupil do benediktinského kláštera v Praze-Břevnově a na universitě vystudoval teologii. Po vysvěcení na kněze (1892) byl kaplanem a později farářem na různých místech v Čechách a ve Slezsku (například Bezděkov u Police, Dolní Počaply). — Přispíval básněmi, kritikami a výtvarnými statěmi do Nivy, Lumíru, Nového života (který r. 1896 spoluredigoval), Obrazkové revue, Archy (1899), Hlídky literární (1894) aj., účastnil se rovněž Almanachu secese.

Bouška byl organizátorem Katolické moderny a účastnil se redakcí i příspěvků almanachu katolických básníků českých Pod jedním praporem (spolu s X. Dvořákem, K. Dostálem-Lutinovem a Frant. Skalíkem, 1895). Ve snaze přiblížit českou katolickou literaturu soudobým evropským literárním proudům předkládal především z katalánské a provensálské tvorby (Verdaguer, Aubanel, Mistral). I ve vlastních verších, v nichž je po výrazové stránce epigonem Vrchlického →, vyslovoval obdiv k umění básnickými podobiznami spisovatelů a malířů, oslavoval kněžský stav (*Pietas*) a přítomnost Boha v přírodě (*Duše v přírodě*). Kritická a literárněhistorická tvorba trpí katolickou jednostranností a je přetížena kulturně historickými exkursy. Měl zájem o výtvarné umění a psal studie o knižní výzdobě, japonském dřevorytu a katolicky zaměřených malířích (Jenewein, Bílek).

BIBLIOGRAFIE

Pietas (Bb 1897), *Láska Aubanelova* (P 1898), *Legendy* (B 1903), *Vánoce* (vzpomínky, 1903), *Mířam. Maria* (náboženské výklady, 1903), *Duše v přírodě* (Bb 1904), *Utrpením ku štěstí* (náboženský výklad, 1910), *Děti* (vzpomínky, 1911). — Z překladů: J. Verdaguer, *Sen svatého Jana* (1894), *Květy Mariiny* (1906); F. Mistral, *Mireio* (1916); Th. Aubanel, *Provensálské koley* (1927).

LITERATURA

V. Bitnar: S. L. B. (1932). dh

Emanuel Bozděch

21. 7. 1841 Praha

nezvěstný od 10. 2. 1889,

za mrtvého prohlášen 1891

V Praze vystudoval gymnasium, od roku 1860 studoval na universitě práva, moderní jazyky a historii, potom působil jako vychovatel v šlechtických rodinách, r. 1868 se stal divadelním referentem Pražského deníku. Po úspěchu veselohry *Z doby kotilionův* se stal dramaturgem Prozatímního divadla (1867–76). V letech 1874–75 studoval v Paříži slovanští literatury a francouzskou literaturu; po návratu se s Prozatímním divadlem definitivně rozešel. — Přispíval jako kulturní a divadelní referent do Pražského deníku, Světozoru, Pokroku a do německých časopisů *Politik*, *Prager Tagblatt*, *Prager Zeitung* a *Prager Abendblatt*. Krátce (1882–84) redigoval pražský francouzský časopis *Le Pragois*. Poslední léta života byl sužován nemocí, trápil se nad nenaplněnými plány své ctižádosti i nad neoprávněným podceňováním své tvorby; jeho náhlé zmizení se vysvětlovalo dohadem o sebevraždě.

Východiskem Bozděchova literárního díla byla nedůvera k velkým koncepcím životním, politickým, ideovým i uměleckým; v jeho činnosti kritické se toto stanovisko projevilo odmítáním dekorativního romantického patosu v tvorbě dramatické i jevištní. Rubem tohoto B. zásadního postoje byla orientace převážně jen na to, co je evidentní: v jeho dramatech šlo hlavně o větší hru drobných příčin a následků a o dokonalou jevištní techniku. Dramatikovi tohoto zaměření byla pak blízká francouzská situační a konverzační komedie v podobě, kterou reprezentuje hlavně dílo Scribovo. B. veselohry s látkami historickými jsou umístěny do salonního prostředí pařížského a vídeňského dvora v 18. a 19. století: do doby markýzy de Pompadour (*Z doby kotilionův*), císařovny Marie Terezie (*Zkouška státníková*) a vrcholné slávy Napoleonovy (*Světa pán v županu*). Historicky významná údobi a osobnosti jsou odpatetizovány tím, že pod vnějškem jejich vznešenosti nebo uhlazenosti je shledávána přizemní

lidská malichernost; osobní zájmy, omezenost, slabůstky, intriky a prospěchářství se objevují jako rozhodující převody v soukolí dějin. Kritický moment ideový nebo politický nevystupuje do popředí, i když B. někdy vkládá do komedií politické narážky; také dobový kontext šedesátých a sedmdesátých let umožňoval politicky aktualizované vnímání B. veseloher. Dominujícím prvkem je lehká ironie nad malostí velkých osobností a nad malicherností zdánlivě velkého života, vytvářená promyšleným spádem konvenčních situací francouzské salónní komedie a nesená vtipným a pružným dialogem. Využíval možností významového odstínění slov a zvýrazňoval krátkými, ostře ohraničenými celky rytmickou osnovou jazykového projevu; vytvořil tak osobitý konverzační styl jevištního dialogu, který je B. nejpodstatnějším přínosem českému dramatu. Dokonalé zvládnutí dramatické techniky nebylo B. dostačující oporou při tvorbě velkého historického dramatu (*Baron Goertz* ze švédských dějin a *Dobrodruzi* z doby Rudolfa II. cenzurovat zakázány). Veden svým protindividualistickým pohledem vyhnul se tu sice šablonám historických tragédií, které byly tehdy u nás obvyklé, ale bez jednotné koncepce zůstala tato dramata jen obrazem složité souhry malých i velkých příčin historického vývoje. — V *Novelkách*, jež nedosahují významu jeho divadelního díla, kreslí postavy a scény z pražské společnosti a z prostředí venkovské šlechty.

BIBLIOGRAFIE

Baron Goertz (D 1871, prem. 1868), Z doby kotlíonův (D 1872, prem. 1867), Zkouška státníková (D 1874, prem. 1877), Světa pán v županu (D 1876, i prem.), Novelky (1877), Jenerál b z vojska (D 1889, i prem.), Dobrodruzi (D 1890, provozování za autorova života zakázáno, prem. až 1939), Námek (D 1890, i prem.). — Provedené hry: Spoutání (1891). — Dramatické spisy E. B. v l. 1889–99 (7 sv.).

LITERATURA

J. Neruda v Čes. divadle III (1954) a IV (1958); J. Vrchlický ve Studiích a podobiznách (1892); M. Hýsek ve dosl. k Dobrodruhům (1922) a v Jevišti 1921; J. Moravec v předml. ke Třem dramatům (1959, Z doby kotlíonův — Baron Goertz — Zkouška státníková); J. Kabelík ve Zvonu (podrobně o Baronu Goertzovi).

Adolf Branald

4. 10. 1910 Praha

Jako syn režiséra a herce prožil pestré dětství v divadelním prostředí. Po studiu na obchodní akademii v Praze (maturita 1932) pracoval krátký čas v bance, později u olejářských firem (cesty do zahraničí: Rakousko, Itálie, Turecko). Po odchodu z obchodního prostředí po krátký čas střídal různá zaměstnání (pianista, knihkupec) a psal s otcem hry pro ochotníky, až nakonec (r. 1936) zakotvil v železniční službě (Moldava, nádraží Praha—střed). Po revoluci působil krátký čas jako tiskový referent ministerstva dopravy, v l. 1952–59 byl redaktorem v nakladatelství Čs. spisovatel. Nyní se věnuje výhradně literární práci. — Svě příspěvky otiskuje v mnoha literárních časopisech (Nový život, Host do domu, Plamen, Květy aj.) i v denním tisku.

Vlastní Branaldova literární dráha začala až po r. 1945. Už jeho první romány z divadelního a železničářského života naznačily zaměření jeho talentu: citlivý smysl pro atmosféru pracovního prostředí a zájem o vztah člověka k práci, naplňující lidský život. Po železničářských románech z doby okupace a Květnové revoluce (*Severní nádraží*, *Lazaretní vlak*) se B. obrátil od současnosti k historii; usnadnil mu to základní rys jeho umělecké metody, založené na bohatém využívání historických dokumentů. Na podkladě studia archívních materiálů z dějin lidské práce (*Hrdinové všedních dnů*) si vytvořil svěráznou dokumentárně svědeckou koncepci literatury, kterou jsou proniknuty jeho prózy z padesátých let: historické polokronikářské romány (*Chléb a písně*, *Král železnic*), reportážní pohled do minulosti technického pokroku (*Dědeček automobil*) i knížky pro děti (*Vandrování vandrovníci*) a vlastně i vzpomínková knížka *Skříňka s lidly*. Od konce padesátých let se vrací opět k současným látkám v originálních čtách o dnešních lidech (*Ztráty a nálezy*) a v životopisné reportáži o Janu Harusovi (*Voják revoluce*). Historizující hledisko převládlo opět v reportážně kronikářské knížce o Karlových Varech (*Proměna s je-*

lenem). Branald usiluje zejména v posledních dílech s úspěchem o syntézu epické fikce s reportáží, ale přílišný důraz na faktografii rozbíjí někdy jednotu jeho próz a oslabuje i jeho koncepci lidské dělnosti jako jednotčícího principu člověka a světa.

BIBLIOGRAFIE

Stříbrná paruka (R 1947). V hlavní roli Matyáš (R 1947; od dalšího vydání, rovněž 1947, věčeno do Stříbrné paruky). Severní nádraží (R 1949), Lazaretní vlak (R 1950), Chléb a písně (R 1952, st. cena), Hrdinové všedních dnů I—II (Dok. 1953, 1954), Tisíc a jedno dobrodružství (P 1955), Dědeček automobil (Rpe 1955), Vandrování vandrovníci (P 1956), Stražci maříška (Pp 1956), Král železnic (R 1959), Skříňka s líčidly (vzpomínky, 1960), Kouzelné zrcadlo (texty k obrázkům C. Boudy, 1961), Ztráty a nálezy (Pp 1961), Voják revoluce (P 1962), Proménáda s jelenem (Rpe 1963).

LITERATURA

A. Haman: A. B. (1963) a v ČLit 1963. J. Petrmichl v NŽ 1953 (o románu Chléb a písně); J. Strnad v HD 1954; A. Linke v Plameni 1960 (č. 10). ah

František Branislav

19. 6. 1900 Beroun

Dětství prožil ve Strašicích u Rokycan, na reálném gymnasiu v Berouně maturoval r. 1921. Po studiu na filosofické fakultě v Praze (1921—26) a po čtrnáctiměsíční vojenské službě byl v l. 1928 až 1945 úředníkem Všeobecného penzijního ústavu v Praze. V l. 1945—52 byl literárním referentem v Čs. rozhlasu, v letech 1952—55 šéfredaktorem Literárních novin, v l. 1955—58 šéfredaktorem časopisu Nový život, od r. 1958 se věnuje jen literární činnosti. V l. 1952—59 byl lektorem severských literatur na filosofické fakultě v Praze. Pro jeho tvorbu měly zvláštní význam jeho četné cesty do skandinávských zemí před válkou i po válce. — Příspěvky v časopisech Pramen, Kohoutek, Plán, Národní osvobození, Lidové noviny, Panoráma, Mateřídouška aj. a v časopisech, které redigoval. Příslušník wolkrovsko-nezvalovské generace, byl vzdálen myšlenkové a tvárné výbojnosti svých druhů: sociální cítění se u něho projevovalo spíše soucitem a láska k životu byla vždy zastřena melan-

cholií. Branislavova poezie neprošla výraznějšími proměnami, zůstávající soustředěna k úzkému tematickému okruhu, v němž od wolkrovsky laděné prvotiny až po verše pro děti z padesátých let stojí na prvním místě důvěrný vztah k přírodě; láska k domovu je jen obměnou tohoto základního námětu a také básníková harmonizující obraznost čerpá především z přírody. Významová stránka B. veršů je podřízena jejich melodičnosti. Tato zastřenost významu a tím také myšlenky bývá jen občas rozrušena silnějším životním podnětem, jako např. ve sbírce *Věčná země* zážitky z cesty na sever a úzkosti z nebezpečí, které hrozí národu. Nejvýznamnější zasáhl B. do vývoje české poezie na počátku padesátých let, když převládající citovou chudobu tehdejší poezie vyvažoval svým intimním lyrismem. Přesto se však sám často zcela neubráníl jak dobovému rétorismu, tak přílišné lyrické spontánnosti, která dokáže básnit i bez hlubšího zaujetí tématem. — B. napsal řadu rozhlasových pásem a překládal z bulharštiny (N. Vapcarov).

BIBLIOGRAFIE

Bílý kruh (Bb 1924), Na rozcestí (Bb 1927), Větrná růžice (Bb 1930), Na houslích jara, podzimu (Bb 1933), Věčná země (Bb 1939), Dým k hvězdám (Bb 1940), S uzlíčkem stříbra (výbor, 1947), Pozdrav Polsku (Bb 1950), Milostný nářky (Bb 1951, st. cena), Krásná láska (Bb 1952), Básně (výbor, 1953, usp. A. M. Piša), Písně dětství (Bb pro děti, 1952), Večer u studny (Bb 1955), Zlatý déšť (Bb pro děti, 1955), Prsten na cestu (Bb 1957), Lyrika (výbor, 1957), Hliněný džbánek (Bb pro děti, 1957), Cesta přátelství (úvod a verše k obrazové publikaci, 1958), Zelené roky (Bb pro děti, 1959), Přijďte k nám, muzikanti (Bb pro děti, 1960), Naše a vaše (Bb pro děti, 1960), Verše (výbor, 1960), Věvec z trávy (Bb 1960), Může (Bb 1961), Ratol'stka (Bb pro děti, 1961), Recká sonatina (Bb 1962), Modrý obláček (Bb pro děti, 1962), Rvby, rvbky, rybičky (Bb pro děti, 1963), Malá říkadla (1963) aj.

LITERATURA

A. M. Piša v kn. Stopami poezie (1962); M. Petříček v dosl. k Veršům (1967). A. Jeřábek - M. Schulz v NŽ 1953; V. Stejskal v Plameni 1960 (č. 6). pb

Bedřich Bridel

1619 Vys. Mýto

15. 10. 1680 Kutná Hora

Pocházel z rodiny radního písaře, v osmnácti letech vstoupil do jezuitského řádu, studoval teologii a byl vysvěcen na kněze. Působil na řádových ústavech jako profesor rétoriky a poetiky, později vedl řádovou tiskárnu jezuitské koleje v pražském Klementinu a horlivě se věnoval kazatelství a činnosti misionářské (Boleslavsko, Čáslavsko). Je nejvýznačnějším básnickým zjevem protireformační doby a působil i jako překladatel a prozaik. Jeho básnická díla jsou projevem úsilí zpracovat rozmanitá náboženská témata v duchu barokní poetiky tak, aby podmanila čtenáře názorností obrazů a citovou nálehavostí. Vedle obnovení starých legend o světcích Ivanu a Prokopu v skladbách střídajících verše a prózu (1657 a 1662), idylického souboru vánoční lyriky *Jesličky* (1658) a názorného výkladu katolické věrouky v *Křesťanském učení veršemi vyloženém* (vyd. 1681) aj. stojí v popředí B. tvorby meditativní básně *Co Bůh? Člověk?* (1658), rozvíjející protireformační myšlenku o marnosti všeho pozemského. Síla básnického vyjádření pocitu marnosti v této skladbě se vyrovná i významným cizím mystikům, a to jak po stránce ideové, tak svým uměním výrazovým. B. počítal ještě s publikem intelektuálně vyspělým, a proto jeho tvorba souvisela slohově s humanistickou tradicí, byla však přístupná i lidovým vrstvám, neboť autor vystáčil s tradičním lexikem a neuzíval neústrojných novotvarů. Proto působil i na lidovou duchovní píseň. Jako překladatel uváděl do Čech hlavně díla cizích jezuitských autorů.

EDICE A LITERATURA

Život sv. Ivana, vyd. J. Vašica (1936); Co Bůh? Člověk?, vyd. J. Vašica (1934); Slaviček vánoční, vyd. V. Bitnar (1937). — J. Vašica: České literární baroko (1938); Z. Kalista: České baroko (1941). zt

Antonín Brousek

25. 9. 1941 Praha

Po maturitě (1958) studoval na filosofické fakultě Karlovy university češtinu a ruštinu (1958–61), pracoval v nár. podniku Armabeton (také jako redaktor časopisu *Náš beton*), pak v redakci nakladatelství Svět sovětů (1962–63), od roku 1963 je redaktorem literárního oddělení Čs. rozhlasu. Publikovat začal r. 1959 v Literárních novinách. Debut *Spodní vody* představil Brousek jako básníka etické odpovědnosti a čistoty, jehož předností je prudká i něžná nekonvenční obraznost, často erotická, a schopnost vyjadřovat generační životní pocit, postoj a názor v primárních obrazech, zejména z městské krajiny. B. je básnický typ v podstatě melický, jeho poezie spontánní, smyslově i intelektuálně naléhavá.

BIBLIOGRAFIE

Spodní vody (Bb 1963).

mb

Josef Brukner

15. 2. 1932 Písek

Po maturitě na píseckém gymnasiu studoval v l. 1951–56 dramaturgii na filmové fakultě AMU. Do r. 1958 byl dramaturgem studia zpravodajského a dokumentárního filmu a do r. 1960 nakladatelským redaktorem SNDK. Nyní pracuje v Klubu přátel poezie. Většina jeho časopiseckých příspěvků vyšla v časopise *Květen* (také filmové a zvláště výtvarné kritiky; dnes je otiskuje hlavně v *Plamenu*). Redigoval sborník mladé poezie *Mladé víno* (1961, s M. Florianem), uspořádal výbor z poezie Fr. Šrámka *Sedm krásných mečů* (1962).

Jediná Bruknerova básnická sbírka vyjadřuje atmosféru lidské družnosti, kterou básník nachází ve střízlivém a šedém každodenním životě velkoměsta. Jeho nepatetické verše, v nichž silná citlivost a soucinná něha je vyjádřena se zdrženlivou cudností a v nichž i milostné téma nabývá oderotizované podoby lidské vzájemnosti, šťastně spojily tradici F. Gell-

nera → s tradicí Wolkrovy → básnické prvotiny. Hravost a smysl pro humor se uplatnily i v jeho verších pro děti. — Píše též filmové scénáře.

BIBLIOGRAFIE

Malá abeceda (Bb 1958), Svět zvířat (Bb pro děti, 1961), Kolotoč (Bb pro děti, 1961), Proč, proč, proč? (Bb pro děti, 1963).

LITERATURA

M. Červenka v Květnu 1957—58.

pb

Bruncvík (Kronika o Bruncvíkovi)

Česká rytířská povídka, vzniklá v dochované podobě asi v 2. pol. 14. stol. Sled dobrodružných a fantastických motivů příbuzných evropské rytířské epice i nejasných historických narážek je v ní spojen rámcem erbovní pověsti o českém panovnickém rodu (získání lva pro královský znak). Ve spojení s příbuznou povídkou o Bruncvíkově otci Štilfridovi se stala nejoblíbenější součástí zábavné četby pro lid v 16. stol. a v pobělohorské době; její motivy vešly do folklórní pohádkové tradice. Byla hojně vydávána ještě v 19. stol. jako kramářský tisk a literárně zpracována A. Jiráskem ve Starých pověstech českých. Je nejznámější ze skupiny rytířských povídek vzniklých přibližně ve stejné době; patří do ní ještě povídka o *Apoloniovi Tyřském*, později rovněž zlidovělá jako knížka zábavného čtení, a prozaické vyprávění o Alexandru Velikém; volněji se ke skupině druzí rozsáhlá, evropsky oblíbená *Trojanská kronika*.

EDICE A LITERATURA

Sborník hraběte Baŕworowského, vyd. J. Loriš (1903). — J. Kolár: Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení (1960).

jk

Václav Březan

kolem 1550 Březno u Postoloprt
po 1618

Kronikář a genealog, od r. 1596 správce rožmberského archivu a knihovny. Vedle řady drobných genealogických prací na-

psal česky rozsáhlou pětidílnou *Rožmberskou kroniku* (Monumenta Rosenbergiaca), z níž se dochovaly poslední díly o létech 1546—1611, vzniklé 1610—15. Obsahují podrobné oslavné životopisy Viléma a Petra Voka z Rožmberka na pozadí politického vývoje země a hospodářského dění na rožmberských statcích. Z části sahající do r. 1545 se zachoval jen „krátký a sumovní výťah“ (1609). Později věnoval B. podobné menší dílo i rodové historii Švamberských, do jejichž služeb přešel po vymření rožmberského rodu. B. dílo je založeno na pramenném studiu a na materiálu z rodových archivů a poskytuje cenný historický materiál z pramenů dnes ztracených. Jeho pojetí historiografie je blízké dějepiscetví jednoty bratrské, k níž sám náležel a v níž se mu patrně dostalo vzdělání. Zřetel k věcnému sdělení faktů, snaha postihnout jejich historické souvislosti, užívání pomocných historických nauk (heraldika, studium formulářů) i zdrženlivost v uplatňování autorových vlastních názorů ukazují Březanovo dílo jako součást úsilí vydělit ze soudobého kronikářství odborné, badatelsky založené dějepiscetví.

EDICE A LITERATURA

Život Viléma z Rosenberka, vyd. F. Palacký (1847); Život Petra Voka z Rosenberka, vyd. F. Mareš (1880). Výbor s názvem *Poslední Rožmberské* usp. J. Dostál (1941). — F. Mareš v CCM 1873.

jk

Otokar Březina

(vl. jm. Václav Jebavý)

13. 9. 1868 Počátky

25. 3. 1929 Jaroměřice nad Rokytnou

Byl synem venkovského obuvníka. Z měšťanské školy, kterou vychodil v rodišti, přestoupil r. 1883 na reálku v Telči. Po maturitě (1887) působil jako učitel v Jihošově u Náměště nad Oslavou a v Nové Říši na Moravě (1888—1901, zde využíval bohaté klášterní knihovny). V novoríšském období, v kterém napsal většinu svých prací, žil samotářsky, věnoval se četbě a studiu jazyků a knih filosofů starověkých (indická filosofie, Platón,

Plotinos), středověkých (němečtí a francouzští mystikové) i novodobých (Schopenhauer, Nietzsche, Bergson). Stranou společenského života žil i v Jaroměřicích nad Rokytnou, kde vyučoval na měšťanských školách až do r. 1925. R. 1929 byl jmenován čestným doktorem filosofie Karlovy university, nabídnutou profesuru na filosofické fakultě v Brně (1921) nepřijal. Přispíval zprvu převážně prózou do Orla a Moravské orlice (pod pseud. Václav Danšovský), verši a později eseji do Nivy, Moderní revue, Rozhledů, Lumíru, Volných směrů, Nového života, Nového kultu, Sborníku pro filosofii, mystiku a okultismus, Kalendáře nezávislého dělnictva aj.

Raná Březinova tvorba, podnětná četbou a vlasteneckým prostředím teléské reality, opírala se o patos běžné rétorické poezie a ani drobné prózy nevybočovaly z běžného dobového zobrazení duševních nálad (Důležitý den ze života přistípkáře, Protější okno). Po náhlé smrti obou rodičů r. 1890 však B. zcela proměnil své umělecké cíle. Přitahovaly ho otázky smyslu života, které si snažil osvětlit rozsáhlým studiem soudobé literatury, starověkých kultur i přírodních věd. — Náboženské tradice kraje a studium idealistických filosofů a středověkých mystiků vtiskly B. pohledu na svět metafyzický ráz. Četbou francouzské poezie poznal symbolistický způsob básnického vyjadřování, který mu nejlépe umožňoval vyslovit vlastní umělecký záměr: hledání a vyjádření smyslu života uprostřed chaosu moderní společnosti. B. dílo zrcadlí výrazné proměny básníkovy myšlenkového vývoje. První kniha, nazvaná příznačně *Tajemné dálky*, odkrývá zdroje B. básnické tvorby, jeho chudobu a osamělost i touhu uniknout z těžkého životního údělu uměním. Pesimistické ladění knihy, pramenící z duchovního rozchodu s okolním světem, počal však B. překonávat ve sbírce *Svítlání na západě*, v níž dospěl k pochopení bolesti a samoty jako pramene každého opravdového poznání. Možnost pochopit tajemství života nevidí zde na zemi, nýbrž až po smrti, která je mu jen přechodem z jedné formy života v jinou. Svůj pohled na život B. stále prohluboval; ve sbírce *Větry od pólů*

zapomíná na osobní utrpení, zamýšlí se nad celou společností a vytváří poezii, která oslavuje síly života proudící celým kosmem. Proměňuje se i B. chápání lidského života, na jehož stavbě se účastní generace mrtvých, živých i nenarozených a jehož smysl nyní vidí ve vývoji k vzájemnému pochopení a k lásce. Všeobjímající láska je B. i klíčem otvírajícím lidstvu hranice dalšího poznání zákonů života a přírody. Za šifřitele tohoto poznání a nositele stálého pokroku lidstva pokládal B. zprvu jen geniální jednotlivce (*Stavitelé chrámu*), avšak v dalším stadiu vývoje (*Ruce*) pochopil, že uskutečnění vize o absolutním poznání světa a o jeho přeměně nezávisí jen na duchovní práci jedinců, nýbrž na činnosti všech lidí, i fyzicky pracujících, kterým bylo doposud násilím bráněno účastnit se stavby dokonalejšího světa. Pátou sbírkou se B. básnická činnost v podstatě uzavírá, neboť další sbírku básní (podle svědectví J. Demla → se měla jmenovat Země) již nedokončil a trvale se odmlčel. — Do filosofických esejů, které doprovázejí B. tvorbu básnickou, uložil své myšlenky o umění a jeho místě v procesu poznání, o stálém vývoji člověka a přírody, o podílu jednotlivce a mas na vývoji společnosti, o nejvyšší spravedlnosti, velikosti přítomné doby apod. Je z nich patrné B. přesvědčení o existenci dosud nepoznaných oblastí života i jeho chápání umění jako jediného pojítka mezi těmito oblastmi a reálným světem, které prolínají celým jeho dílem. — Vývoj B. myšlení se odrazil i ve vývoji jeho básnického výrazu. Pravidelný rýmovaný verš první sbírky vystřídal v meditačních básních veršem volným, umožňujícím postihnout široký rejstřík smyslových dojmů a významové bohatství myšlenky. B. verš, blížící se mnohdy rytmičké próze a dosahující místy sugestivní hudebnosti, charakterizuje kupení přirovnání a metafor a přemíra cizích slov a odborných termínů, čerpáných zprvu převážně z oblasti náboženské, později ze všech oblastí lidské činnosti, zejména oblasti vědecké, ale i z práce venkovského člověka. — B. dílo podstatně zasáhlo do vývoje českého básnictví. Básník ukázal nové zobrazovací mož-

nosti poezie a dokázal jí vyjádřit složité filosofické myšlenky; svým volným veršem pak vytvořil nový veršový útvar, kterým působil nejen na básníky devadesátých let, nýbrž i na poezii let dvacátých a třicátých.

BIBLIOGRAFIE

Tajemné dálky (Bb 1895), Svítání na západě (Bb 1896), Větry od p.ú. (Bb 1897), Stavitelé chrámu (Bb 1899), Ruce (Bb 1901), Hudba pramenů (Ee 1903). — Z korespondence: Dopisy O. B. F. Bauerovi (1929, usp. M. Hýsek), A. Pammrové (1930, 1933), F. Bílkovi (1932), J. Demlovi (1932), s F. X. Šaldou (1939), s O. Theorem (1946). — Básnické spisy v Mánesu 1913, Spisy O. B. v Melantrichu 1933 (3 sv., usp. M. Hýsek), Básně (1958). — Bibliografii O. B. usp. J. Brambora v Rozpravách Aventina 1928—29.

LITERATURA

M. Marten: O. B. (1903) a v kn. Akord (1916); E. Chalupný: Studie o O. B. a jiných zjevích čes. umění a filosofie (1912) a Dopisy a výroky O. B. (1931); G. Picková-Saudková: Hovory s O. B. (1929); J. Štánek: O. B. (1929); J. Deml: Mě svědčeti o O. B. (1931); A. Pospíšilová: O. B., člověk a básník (1936); P. Fraenkl: O. B. (1937); sborník Stavitel chrámu (1941, s dosavadní lit.); V. Lesný: Básnický zápas O. B. (1945); O. Králík: O. B. (1948). F. X. Šalda v Duši a díle (1913, v Souboru díla F. X. Šaldy 1947), v KP 10 (1957), v KP 13 (1963) a v SZáp 1928—29 a 1931—32 (o memoárových pracích E. Chalupného a J. Demla); O. Fischer v kn. Duše a slovo (1929, o jeho rýmu); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); J. Janů v předml. k Básním (1958). A. Janáček v ČCM 1935 a 1936. dh

Bohuslav Březovský

25. 11. 1912 Rohozná u Poličky

Studoval reálné gymnasium v Poličce (maturita 1932), na Karlově universitě dva roky práva, později filosofii (do r. 1938). V l. 1936—38 byl redaktorem Národního osvobození, zároveň tajemníkem Souručenství na obranu míru. V l. 1939 až 1941 působil v nakladatelství Melantrich a Orbis, později pracoval jako externí redaktor. R. 1944 byl zatčen a až do konce války vězněn v koncentračním táboře Kalich u Saské Kamenice. V l. 1945—48 vedl kulturní rubriku Národního osvobození, v l. 1948—51 pracoval v Československém státním filmu, v l. 1951—55 jako redaktor v nakladatelství Čs. spisovatel, v l. 1955—57 jako vedoucí re-

daktor Května, v l. 1958—60 znovu v nakladatelství Čs. spisovatel. Nyní žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Příspěvky v Národním osvobození, Panorámě, Svobodných novinách, Lidových novinách, Ohnici, Literárních novinách, Květnu aj.

Příslušnost ke generaci, která začínala tvořit v druhé polovině třicátých let, projevila se v prvních pracích Březovského jak v tematice, tak v uměleckém zpracování (*Bliženci života, Člověk Bernard*). Vnitřně rozlomení, pasivní hrdinové, trýznivé tápající při hledání smyslu života a kladných hodnot, jsou hlavní osou monograficky založených psychologických prací, v nichž dominuje detailní analýza a introspekce. Jednostrannost a tezovitost své tvorby se B. pokoušel překonat v syntetickém obrazu českého života od sklonku války do února 1948 (*Lidé v květnu, Železný strop*). I nyní jde v podstatě o generační romány, o citovou a rozumovou výchovu zejména intelektuálů, formovaných velkými společenskými proměnami; hlavní těžisko je přeneseno na společenskou motivaci individuálních reakcí. — B. je rovněž autorem dvou dramat: v době púnorové se pokusil aktualizovat boj radikálního křídla husitů (*Veliké město pražské*); *Nebezpečný věk* je konverzační veselohrou o mravních problémech rodiny a vztahu rodičů a dětí.

BIBLIOGRAFIE

Bliženci života (R 1940), Zlatá jeskyně (pohádka, 1941), O dvou záračných poutnicích (Pp 1943), Učavač (P pro mládež, 1945), Člověk Bernard (R 1945), Tajemný hrad Svojanov aneb Paměti Františka Povídkáka (R pro mládež, 1947), Jak poslal Honza duši, oči a srdce na vandr (pohádka, 1947), O zlatém srdci (P pro mládež, 1948), Pozor! Natačíme! (Rp pro mládež, 1954), Lidé v květnu (R 1954), Železný strop (R 1959), Nebezpečný věk (D 1962, prem. 1961). — Provedené hry: Veliké město pražské (1950, též s názvem Jan Zelivský).

LITERATURA

J. Hájek v kn. Literatura a život (1955, o Liděch v květnu); J. Balvín v dosl. k Nebezpečnému věku (1962); J. Petrmichl v dosl. k Železnému stropu (1962). ztr

Ladislav Bublík

14. 5. 1924 *Bzenec*

Absolvoval průmyslovou školu stavební ve Zlíně (1943), byl zaměstnán jako stavební dělník, zedník a kreslič. Od r. 1947 je redaktorem deníku *Nová svoboda* v Ostravě, v l. 1951–52 pracoval jako brigádník na stavbě v Kunčicích. — Příspěvky v *Nové svobodě* (zde poprvé 1946), *Tvorbě*, *Čs. vojáku*, *Plamenu* aj. Spolupracuje s televizí.

Po několika dramatických pokusech, poznamenaných zjednodušeným viděním dobových konfliktů a lidských povah (výjimkou je *Horoucí láska* s námětem politických bojů na počátku dvacátých let), zasáhl Bublík významně do současné polemické prózy knihou *Páteř*. Formou deníkových záznamů brigádníka na stavbě kunčického hutního kombinátu analyzuje společenskou situaci na počátku padesátých let, a to s kritickým ostřím namířeným proti projevům kultu osobnosti, pomezírávému vztahu k lidem, kariérismu a frázérství. B. neuhlazuje rozpory, usiluje o drsnou pravdu, o obraz složitěho člověka složitě doby.

BIBLIOGRAFIE

Velká tavba (D 1949, i prem., s M. Fialou), *Horoucí láska* (D 1955, i prem.), *Páteř* (P 1963). — Provedené hry: *Rozkaz* (dramatizace románu V. Pazourka *Ústup z hranice*, 1947), *Perpetuum mobile* (1949). 30

Stanislav Budín

23. 3. 1903 *Kamenec Podolsky*,
Ukrajinská SSR

Gymnasium začal navštěvovat v rodišti, maturoval ve Varšavě (1922). Do ČSR přišel jako mladý emigrant, sžil se s českým prostředím. V l. 1923 až 1930 vystudoval na pražské technice elektrotechniku. Vystupoval na levičce, pracoval krátce v aparátu Komsomolu, později v kulturně propagačním oddělení ÚV KSČ (1931–34). V l. 1934–36 byl šéfredaktorem *Rudého práva*, v l. 1937–39 redaktorem *Radiojournalu*. V srpnu 1939 emigroval do USA, kde redigoval *Newyorské listy* (1940–45) a *Overseas News*

Agency New York (1945–46). Po návratu byl redaktorem *Kulturní politiky* (1946–49), šéfredaktorem *Pragopressu* (1947–49), redaktorem *Lidových novin* (1948–49). Od r. 1950 pracuje v *Novinářském studijním ústavu*. — Příspěvky v *Rudém právu*, *Tvorbě*, *Komunistické revui* (1930–35); ve *Spojených státech* vyplňoval valnou část deníku *Newyorské listy*, po válce do r. 1949 zejména v *Kulturní politice*, *Práci*, *Lidových novinách*, od r. 1954 komentáře v *Literárních novinách*, *Kultuře*, *Kulturní tvorbě*, v *Čs. rozhlasu*, *Čs. vojáku* atd. a studie v *Novinářském sborníku*. Vydal výběry: K. Havlíček Borovský, politik a novinář (1956) a J. Neruda: *Jak se časopisy dělají* (1959). V l. 1949–54 tiskl pod pseud. B. Stanislav; užívá šifer stb, sb, bs.

Od počátku třicátých let je Budín významným levicovým publicistou, jehož působení svým rozpětím (od vnitřní a zahraniční politiky přes náčrty společenské problematiky USA a Afriky až po kulturu a literaturu) i slovesnou úroveň překračuje běžné hranice žurnalistiky. Výrazem B. vztahu k literatuře jsou i jeho práce týkající se význačných literárních osobností; soustřeďuje se v nich na styčné body mezi literaturou a žurnalistikou a na otázky společenského působení literatury.

BIBLIOGRAFIE

Věrní zůstali (hist. monografie, 1947), *USA-portrét národa* (1948), Karel Havlíček Borovský (monografie, 1954, pseud. B. Stanislav), Jan Neruda a jeho doba (monografie, 1960), *Probuzení světadílů* (politická studie, 1962). 31

Václav Budovec z Budova

1551

21. 6. 1621 *Praha*

Český politik, přední představitel českých bratří své doby. Pocházel z rytířské rodiny, studoval na universitě v Praze, v l. 1569–71 ve Wittenberku a na jiných zahraničních universitách, cestoval po Švýcarsku, Francii, Dánsku, Nizozemí a Itálii, s císařským poselstvem pobyl v letech 1577–81 i v tureckých zemích.

Po návratu se podílel na veřejném životě, byl povýšen do panského stavu a pronikl do popředí hlavně pro odvahu, s jakou vystupoval ve prospěch jednoty bratrské a za dosažení náboženské svobody v zemi. Rudolfův Majestát z r. 1609, zajišťující tuto svobodu, byl hlavně jeho dílem. Za účast v protihabsburském povstání byl r. 1621 popraven. — B. tvorba je ohlaselem jeho cest a veřejné činnosti. Jako dobrý pozorovatel odnesl si z navštívených zemí řadu poznatků, zvláště o náboženských poměrech, a získal rozsáhlé jazykové znalosti. Zkušenosti z pobytu v Turecku, podložené i studiem koránu, uložil v polemickém spise (věnovaném Rudolfovi II.), namířeném proti učení Mohamedovu; r. 1614 dílo přepracoval a vydal pod názvem *Antialkoran*. Děje z let 1608 až 1610, kdy se neaktivněji účastnil politického života, zachytil B. v memoárových *Aktech*, která zůstala v rukopise. Cenným jejich doplňkem je i zachovaná B. korespondence.

EDICE A LITERATURA

V. B. z B. korespondence z let 1579—1619, vyd. J. Glücklich (1908); Nová korespondence z let 1580—1616, vyd. týž (1912). — J. Glücklich: O historických dílech V. B. z B. z let 1608 až 1610 (1911) a ve Sborníku prací historických k 60. nar. J. Golla (1906). ep

Miloslav Bureš

6. 11. 1909 Polička

Po maturitě na gymnasiu v Poličce (1930) a několika semestrech na filosofické fakultě v Praze pracoval jako novinář, nejprve v Severočeském deníku v Liberci (1932—1937), za okupace jako redaktor A-Zetu v Jičíně. Po osvobození pracoval v Čs. rozhlasu v Liberci (1945—47), později jako úředník ministerstva informací (1951—52), min. školství a kultury (1952—55), dále v Praze opět jako novinář, od r. 1961 ve Svobodném slově. — Svě první verše (báseň Cikáni) otiskl jako kvartán v časopise Kohoutek, další ve Studentském časopise (r. 1926), spolupracoval s Indexem, Redem, Střediskem, Činem, Listy pro umění a kritiku, Kritickým měsíčníkem, Literárními novinami, Plamenem aj. Uspořádal: Lidová

poezie bojující (1951), Estráda nového života (sborník veršů, 1952).

Jádrum Burešova díla je poezie věnovaná rodné Českomoravské vysočině. Po poetických začátcích objevuje se v jeho lyrice od poloviny třicátých let motiv návratu k rodnému kraji, jeho lidu a tradicím. Tato nota sílí za okupace, kdy se vztah k ohroženému domovu stává východiskem básníkovy uvědomělého postoje i jeho poválečné poezie politicky angažované. V posledních sbírkách, které volně zpracovávají lidové zvyky a lidová vyprávění a jejichž metaforiku a verš ovlivnila lidová píseň, zachytil touhu člověka, stojícího na vrcholu životní dráhy, po domově, po splnutí s tradicemi rodu a rodného kraje, potřebu konfrontovat své životní zápasy se světem dětství, s věčným životem země ztělesněným v generacích předků a potomků. Skladby shrnuté do knihy *Utkáno z pramenů* (zvláště *Otvírání studánek*) se staly librety světoznámých drobných kantát skladatele Bohuslava Martinů, Burešova přítele a také poličského rodáka. Kromě básní publikoval B. řadu próz, knihy pro děti, soubory lidových pověstí a písní, napsal několik rozhlasových her aj. — Přeložil Camoěsovy Sonety lásky (1933).

BIBLIOGRAFIE

Katalepton (Bb 1929), Nevěsta (Bb 1930), Ztracené deště (Bb 1931), Nachový vítr (Bb 1934), Chudé lásky (Bb 1935), Zpěv nad střechami (Bb 1936), Chlapec hrající si s hlinou (Bb 1936), Zemí krásnou (Bb 1937), Za starého roku (Bb 1937), Listy z pohraničí (Bb 1939), Zpěv na Justina Michla (B 1940), Píseň lněných polí (R 1940), Bílé jaro (Bb 1943), Země v oblacích (R 1943), Krajiny Františka Kavána (Bb 1943), Květ na přílbici (Bb 1945), Strýc Ještěd a teta Sněžka (pohádky, 1946), Vracející se země (R 1947), Šla jsem hledat život (R 1948), Vrbová píšťalka (Bb pro děti, 1949), Všechno mi připomíná píseň (Bb 1952), Píseň o maratónském vítězi (B 1952), Marie a my všichni (R 1953), Otvírání studánek (B 1955), Mé nejkrásnější děti (P pro děti, 1956), Zpívající lípa (lid. pohádky a pověsti, 1956), Veselé pohádky a jiné příběhy z Vysociny (1958), Utkáno z pramenů (Bb 1959), Hory mají srdce v člověku (P 1960), Vysočina milostná (lid. písně, 1960), Putování za šátkem, džbánem a holubičkou (lid. zvyky, 1960), Bohuslav Martinů a Vysočina (vzpomínky, 1960), Pochovávaní světla (Bb 1961). dm

Emil František Burian

11. 6. 1904 Plzeň

9. 8. 1959 Praha

Syn barytonisty Emila Buriana a synovec tenoristy Karla Buriana. Studoval v Praze na gymnasiu a absolvoval mistrovskou školu kompoziční při Státní konzervatoři v Praze u prof. J. B. Foerstra (1927) a zároveň se plně věnoval práci divadelní. R. 1925 debutoval skladatelsky v Národním divadle operou *Před slunce východem*. Téhož roku se stal členem Osvobozeného divadla na Slupi, odtud přešel do divadla Dada (1927) a poté do Moderního studia (1929); působil jako režisér, herec, zpěvák i hudebník. Byl členem Devětsilu. R. 1927 založil hudebně recitační sbor „voiceband“, s nímž dobyt r. 1928 úspěchu na Mezinárodním hudebním festivalu v Sieně a s nímž r. 1929 podnikl turné po Itálii. R. 1929 byl angažován do brněnského Národního divadla jako šéf studia, po jeho zrušení tu působil jako režisér do konce sezóny. Po roční práci v Olomouci se vrátil do Brna, ale koncem sezóny 1931–32 odešel do Prahy, pracoval nejprve jako kapelník a posléze i jako režisér v pokrokovém kabaretu Červené eso, od podzimu 1933 jako umělecký vedoucí nově založeného divadla D 34 (číslo označovalo vždy letopočet konce sezóny). Pod jeho vedením se toto divadlo, které spojovalo politickou útočnost s úsilím o uplatnění poezie na jevišti a s novátorskými snahami režijními i výtvarnými, stalo světově proslulým (zájezd do Švýcarska 1935). B. tu byl nejen režisérem, programově usilujícím o novou organizaci divadelní práce, ale i dramaturgem, upravovatelem a autorem divadelních her, skladatelem a ojedinelé i výtvarníkem a hercem. Za okupace (1941) bylo divadlo D 41 uzavřeno a B. vězněn v koncentračních táborech Dachau a Neuengamme. Po návratu r. 1945 řídil krátce kromě D 46 ještě tři brněnské scény a karlínskou operetu, sružené pod vedením Družstva Divadla práce. Od sezóny 1946 až 1947 omezil svou působnost však opět na divadlo D 47, které bylo počínajíc podzimem 1951 po čtyři sezóny ve svaz-

ku s Čs. armádou a neslo v této době název Armádní umělecké divadlo (od r. 1955 mělo název D 34). — Během svého tvůrčího vývoje působil B. také skladatelsky, zejména jako autor oper, baletů, filmové hudby. Při divadle D 34 vycházel programový, B. redigovaný časopis *Kulturní večerník D 34* (další názvy: *Program D 35*, *Program Divadla práce*, *Program D 46*, *Umělecký měsíčník D 49* atd.). V l. 1945–49 B. vydával a redigoval týdeník *Kulturní politika* a v prvních dvou poválečných letech vystupoval v pravidelných nedělních pořadech Čs. rozhlasu jako kulturně politický komentátor. R. 1954 byl jmenován národním umělcem. Režiroval filmy Věra Lukášová a *Chceme žít*.

Burian psal i verše a prózu, těžiště jeho literární činnosti je však v jeho pracích pro divadlo, v nichž stál ve třicátých letech umělecky blízko básníkům své generace (Nezval); pro jeho dramatickou tvorbu jsou typické dramatizace básnických i prozaických děl (Máj, Paříž hraje prim, Krysař, Věra Lukášová aj.) a aktualizace starší české dramatiky (Klicpera). Od první dadaistické sbírky veršů až ke hrám poslední divadelní sezóny D 34 prošel B. řadou vývojových zvrátů. Na počátku třicátých let se přiklání k tendenční časové hře, v jejich druhé polovině usiloval o vyjádření aktuálního politického obsahu prostřednictvím lyrizace jevištní předlohy. Po roce 1945 se soustřeďoval na konkrétní obraz psychiky člověka prožívajícího revoluční proces. Po r. 1948 počaly do jeho tvorby pronikat naturalistické prvky, které však brzy zavrhl, a usiloval o jemný básnický obraz nových citových vztahů, utvářejících se mezi lidmi socialistické společnosti. Souvislost tohoto zdánlivě klikatého vývoje tvoří stále úsilí o pravdivé postižení života, zejména tam, kde byl předtím zastírán vžitou zkreslující konvencí, a zdůrazněná subjektivní, lyrická složka literárního obrazu, plynoucí z autorova impulzivního temperamentu. V tomto smyslu B. zasáhl do českého literárního vývoje např. montáží *Vojna*, která znamenala zásadní převrat v hodnocení folklórní poezie. Objevně působily i B. povídky z koncentračního tábora, psané v pole-

mickém zaostření proti umělé heroizaci lidí vracejících se z koncentračního tábora i proti pouhým bezútěšným obrazům jejich utrpení (*Osm odtamtud*). Podobný cíl si kladla (byť jej vždy nedostihovala) i B. poválečná dramatická tvorba, vyslovující se k ústředním otázkám politického života a k citovým problémům současných lidí. I když B. spisovatelské dílo nemá ten světový význam jako jeho tvorba jevištní a částečně i hudební, byl B. sveráznou spisovatelskou osobností, řadící se svým samostatným přínosem mezi ostatní velké zjevy meziválečné avantgardy.

BIBLIOGRAFIE

Idioteon (Bb 1926). Jeden ze všech (R ve verších, 1947, i scénicky), Viděno slzami (Bb 1947), Kréma na břehu (D 1949, i prem.), Atomový mír (B 1950, i scénicky), Horkým srdcem (Bb 1950), Pan Kobkán vdává dceru (dramatizace povídek J. Haška, 1954, prem. 1953), Osm odtamtud (Pp 1954), Básně (výbor, 1954), Vojna (montáž na slova lidové poezie sebrané K. J. Erbenem, 1955, prem. 1935), Vítězové (R 1955), Osm odtamtud a další z řady (Pp 1956). — Teoretická a publicistická díla: O moderní ruské hudbě (1926), Polydynamika (1926), Jazz (1928), Černošské tance (1929), Památník bratří Buriánů (1929), Zamette jeviště (1936), Pražská dramaturgie 1937 (1938), Divadlo práce (1938, s M. Kouřilem), Dejte nám divadlo (1939, s M. Kouřilem), Pojďte, lidé, na divadla s železnými kladivama (1940, 2. vyd. s názvem O nové divadlo, 1946), Zahajujeme (1945), Voláno rozhlaseš I—II (1945 až 1946), Kdo je Emil Burián? (1947), Kdo je Karel Burián? (1948), Ofenzíva míru (1949). — Výbory: Divadlo za našich dnů (1962, usp. J. Kopecký). — Provedené hry: Chudák ať má za ušima (úprava Calderonovy hry, 1931), Život za našich dnů (překlad a dramatizace recit. pásma E. Kästnera, 1933), Lakomec (podle Molièra, 1934), Chceme žít (dramatizace stejnojmenného románu K. Nového, 1934, s K. N.), Kupec benátský (podle W. Shakespeara, 1934), Dobrý voják Švejk (dramatizace románu J. Haška, 1935), Haškovy noviny (dramatizace povídek J. Haška, 1935), Lazebník sevillský (úprava hry Beaumarchaisovy, 1936), Každý něco pro vlast (úprava hry V. K. Klicpery, 1936), Evžen Oněgin (dramatizace básně A. S. Puškina, 1937), Hamlet III., králevic dánský, aneb Být či nebyt? ěili Trůny dobré na dřevo (hra na Shakespearovo téma, 1937), Leonce a Lena (úprava hry G. Büchnera, 1938), Paříž hraje přím (dramat. montáž z veršů F. Villona, 1938), Utrpení mladého Werthera (dramatizace románu J. W. Goetha, 1938), První lidová svita (montáž lidových dramát, textů, 1938), Věra Lukášová (dramatizace novely B. Benešové Don Pablo, Don Pedro a Věra Lukášová, 1938), Druhá lidová svita (1939), Krysař (dramatizace novely V. Dyka, 1940), Maryša (libreto k vlastní opeře podle hry bratří Mrštíků, 1940), Bílé noci (dramatizace prózy F. M. Dosto-

jevského, 1946), Žalář nejtemnější (dramatizace románu I. Olbrachta, 1946), Ulenspiegel (dramatizace románu Ch. de Costera 1946), Červený a černý (dramatizace Stendhalova románu, 1946), Výlet pana Broučka do XV. století (dramatizace prózy Sv. Cecha, 1946), Láska, vzdor a smrt (montáž lidové poezie, 1946), Hráze mezi námi (1947), Císařovy nové šaty (volně podle Ch. Andersena, 1947), Láska ze všech nekrásnější (1948), Není pozdě na štěstí (1948), Pafeníště (1950), Siréna (dramatizace románu M. Majerové, 1950, změn. 1956), Švejk (dramatizace románu J. Haška, 1954), Opera z pouti (libreto k vlastní opeře podle staré lidové hry, 1956), Ani láska není sama (1957), Evžen Oněgin (text k vlastnímu melodramatu podle A. S. Puškina, 1957), Proč žiješ, Václave Řího? (1958), Dálky (1959), Rozcestí (1959).

LITERATURA

Armádní umělecké divadlo k padesátinám E. F. B. (1954); Z. Kočová: Kronika Armádního uměleckého divadla (1955); M. Obst a A. Scherl: K dějinám čes. divadelní avantgardy (1962). J. Kopecký v dosl. k výboru Divadlo za našich dnů (1962). J. Mukařovský v Programu D 48, 1947—48 (č. 10, D 34—D 48 ve vývoji čes. divadla); F. Götz v Divadle 1954; A. Scherl v ČLit 1960 (o B. dramatech). asch

František Buriánek

17. 1. 1917 Rokycany

V l. 1928—36 absolvoval reálné gymnasium v Klatovech, od r. 1936 studoval na filosofické fakultě Karlovy university obor čeština—francouzština. V listopadu 1939 byl v souvislosti se zavřením vysokých škol zatčen a do r. 1942 vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. Pak pracoval krátce v továrně v Klatovech a v Praze externě absolvoval knihovnickou školu. Po osvobození vysokoškolská studia zakončil (1946; doktorát 1948 prací Literární historie Klatovska); byl zaměstnán v Úřadu předsednictva vlády jako knihovník (1946 až 1950), v l. 1950—55 v Kanceláři presidenta republiky nejprve jako knihovník, posléze jako vedoucí kulturního odboru. Od r. 1950 přednášel externě na Karlově universitě, kde byl r. 1955 jmenován docentem, r. 1961 profesorem nové české literatury (kandidátem věd knihou *Petr Bezruč*, 1957). — Příspěvky v Zemědělských novinách (první recenze 1945), Rudém právu, Tvorbě, Literárních novinách, Novém životě, Plameni, České literatuře, Českém jazyku a literatuře aj.

Vydal vysokoškolské učební texty Česká literatura od 90. let 19. století do roku 1945 (1955) a Česká literatura 20. století (1961), redigoval sborníky O české satíře (1959), Spisovatelé Antoinu Zápotockému (1958), Patnáct májů (1960), spoleuredigoval studentský almanach 17. listopad (1945), vydal Dílo Rudolfa Mayera (1951), výbor z F. Gellnera (1952) aj.

Buriánek patří ke střední generaci kritiků, která názorově dozrávala v boji proti fašismu a která svou kritickou praxí proboujávala v našem literárním životě principy socialistického realismu, praxí literárněhistorickou pak přehodnocovala literární dědictví minulosti. Soustavnou pozornost věnuje B. především generaci z počátku našeho století; dílo jejich předních představitelů (Bezruč, Toman, Gellner, Šrámek) analyzuje v řadě monograficky pojatých prací knižních i časopiseckých. Syntetický pohled na českou literaturu období 1945–60 přinesla B. encyklopedicky zaměřená příručka *Současná česká literatura*, jejíž soudy však citelně oslabuje převažující hledisko tematické. B. činnost literárně publikační a přednášková je především zaměřena k literatuře mezi dvěma válkami, k současné literární problematice a jednotlivě k některým zjevům literatury 19. století (Neruda, Mayer).

BIBLIOGRAFIE

Literární tradice Klatov (1949), Proti buržoazní literární vědě Arne Nováka (1952), Petr Bezruč (1952), Příkopníci socialistického realismu v české próze (1953), Odkaz Klementa Gottwalda naší literatuře (1954), Jan Neruda dnešku (1955), Bezruč-Toman-Gellner-Šrámek (1955), O problémech současné české prózy (1956), Petr Bezruč (1957), O současné české poezii (1959), Současná česká literatura (1960), Národní umělec Fráňa Šrámek (1960), Literární Klatovy (1962), Karel Toman (1963). **vkbn**

Otakar Bystřina

(vl. jm. Ferdinand Dostál)

23. 5. 1861 *Věrovaný u Tovačova*

18. 7. 1931 *Ostravice u Frýdlantu nad Ostravicí*

Syn hostinského, studoval na gymnasiu v Olomouci a v Chrudimi (1879) a na

pražské universitě práva, která dokončil r. 1885. Pak byl na soudní praxi v Praze, advokátním koncipientem v Plumlově, Prostějově, Vyškově a Brně. Jako advokát se usadil v Novém Jičíně (1893 až 1921), později se přestěhoval do Brna (1921–26). R. 1927 si znovu otevřel advokátní kancelář v Novém Jičíně. Na odpočinku žil na Starých Hamrech v Beskydech spolu s Petrem Bezručem →. Už za studentských let přispíval básněmi a vesnickými obrázky do *Květu*, *Zlaté Prahy*, *Palečka*, *Šotka*, *Švandy dudáka*, *Besed Času* aj.

Prozaickou prvotinou *Na vsi* podílel se Bystřina na soudobém úsilí o realistické zobrazení vesnice; usiloval v ní o přesnou drobnokresbu postav, o nezkrslující zachycení života prostého lidu. Právě pole pro svůj talent našel však až v humoristických povídkách se svéráznými postavami z Hané, Slovácka a Valašska. Odsuzuje nešvary, které kapitalismus vnesl na vesnici, s bovdivem se sklání před dobrým jádrem lidu a někdy až staromilsky vyzdvihuje mizející patriarchální způsoby. V *Súchovské republice* zachytil vtipně a svěže vzpomínky na svůj studentský pobyt pod Javořinou a na bohémské kamarádství s Uprkou, Beňou aj. B. humor vyrůstá přímo z postav, z nichž se mu především dařily typy starců, vesnických mudrlantů.

BIBLIOGRAFIE

Na vsi (Pp 1889), Hanácké figurky (Pp 1890), Hanačka v Praze (D 1896), Hanácká legenda (P 1904), Pápení (Pp 1912, 1926 pod názvem *Pres tři řeky*), Bystřinův smích I–II (Pp 1917, 1926), Jak se naši škádlivají (Pp 1924), Súchovská republika (vzpomínkové fejetony, 1926), Humor Otakara Bystřiny (výbor, 1927). — Bibliografie knižního díla v monografii A. Götze (1938).

LITERATURA

B. Slavík: O. B. (1932) a v kn. Hanácké písemnictví (1940); A. Götze: O. B. (1938, s bibliografií). V. Martínek v dosl. ke kn. Na vsi (1916). V. K. Jerábek v *Cestě* 1923. **šv**

C

Vojtěch Cach

7. 8. 1914 Viden, Rakousko

Studoval na reálce v Pardubicích, r. 1934 působil v Chebu jako redaktor, byl nezaměstnaný, vystřídal rozmanitá zaměstnání. Za okupace byl pracovníě nasazen na Mostecku, odkud uprchl a skrýval se. Jeho literární tvorbu podstatně ovlivnilo poválečné působení na Mostecku. Od r. 1946 pracoval jako kulturně propagační referent Severočeských hnědouhelných dolů, šéfredaktor krajského časopisu KSČ Sever, potom jako redaktor a spisovatel v Ústí n. L. a Děčíně. R. 1955 se přestěhoval do Prahy a vedl (1956–60) měsíčník Divadlo. Nyní žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Soustavnou literární činnost začal r. 1947 reportážemi z Mostecka (*Čas nestačí člověku*), otiskovanými mj. v Tvorbě, rozhlasovými hrami (*Černá nevěsta*) a dramatizací románu A. Sedlmayerové *Dům na zeleném svahu*.

V. Cach náleží k prvním českým dramatikům, kteří debutovali po r. 1945 a pokoušeli se ztvárnit látku soudobého života. V prvních hrách tak činil popisnými reportážními záběry, v nichž převažovala výrobní problematika a zjednodušené postavy plnily předem vymezené poslání. Nový typ hry, odpovídající dobovým požadavkům a představám o dramatu z revoluční proletářské historie, vytvořil v *Duchcovském viaduktu*, obrazy skutečných událostí (krvavá srážka četnictva s horníky r. 1931) a široce

pojatých třídních konfliktů. Jestliže i v tomto C. nejzralejším a nejuspěšnějším dramatu měly některé postavy a situace povahu kronikářsky dokumentární ilustrace, pak tyto rysy zcela převážily v *Mostecké stávce*. Nový přístup k meziválečné historii nalezl C. v *Paní Kalafové*. V dvojím prolínajícím se ději této jednodušší a dramaticky soustředěnější hry zobrazil události na Kladensku v prosinci 1920 na osudu buržoazní rodiny, jejíž vnitřní vztahy se začínají vlivem dějinných událostí bortit. V postavě titulní hrdinky rozvedl C. poučení z dramatu M. Gorkého a vytvořil životnou, psychologicky prohloubenou charakterovou studii bohatého vnitřního vývoje, kontrastující s tezovitostí ostatních postav dramatu. V *Příběhu plukovníka Adamíry* (z mnichovských událostí z podzimu 1938) nebyla však ani zajímavě založená titulní postava dostatečnou oporou k uměleckému zvládnutí doširoka rozvíjených historických faktů a souvislostí. Novou, výraznější cestu zatím C. nenašel ani v nenáročném vesnické veselohře (*Moje teta, tvoje teta*), ani v dramatu ze života současných lidí (*Kateřina*).

BIBLIOGRAFIE

Čas nestačí člověku (Rpe 1949), Duchcovský viadukt (D 1950, I prem., st. cena), Mostecká stávka (D 1953, I prem.), Růžena Kalafová (D 1954, prem. 1952 s názvem Vzplanutí, hráno též s názvem Paní Kalafová), Pevnost na severu (D 1955, prem. 1954, varianta Mostecké stávky), Příběh plukovníka Adamíry (D 1956, prem. 1955 s názvem O nás bez nás), Proč táta nepíše (P pro mládež, 1956), Tajemství Anny Marie (P pro mládež, 1958), Moje teta, tvoje teta (D 1960, prem. 1959), Neústupní (Dd

1960: Paní Kalafová, Duchcovský viadukt, Příběh plukovníka Adamíry), Náklad do Hamburku (P pro mládež, 1961). — Provedené hry: DS 70 nevyjíždí (1948), Hornická komedie (1949), Kateřina (1961).

LITERATURA

F. Götz v dosl. ke hrám Neústupní (1960) a Moje teta, tvoje teta (1960), J. Janovský v Divadle 1952 (o Vzplanutí); Z. Bláha v Divadle 1953 (o Mostecké stávce); J. Hájek v Divadle 1954 (o Paní Kalafové). jop

František Cajthaml-Liberté

(vl. jm. František Cajthaml)

30. 3. 1868 *Suchomasty u Berouna*

3. 5. 1936 *Bystřany u Teplíc*

Narodil se v rodině panského ovčáka, vyučil se krejčím a jako tovaryš přišel v severních Čechách během osmdesátých let do styku se sociálně demokratickou stranou. Začal přispívat do dělnických časopisů a publikací (vídeňské Dělnické listy, Rudé květy, Zábavná bibliotéka Sociálního demokrata) a pracoval v severočeském odborovém a dělnickém hnutí, kde se stal jednou z vedoucích osobností. Od r. 1899 byl úředníkem teplické nemocenské pojišťovny. S přestávkami byl spoluredaktorem a hlavním příspěvatelem Severočeského dělníka. Sestavil Ohlas, společenský zpěvník dělnický (po konfiskaci 2. vyd. 1893) a Dělnický zpěvník, sbírka písní socialistických (1899). Cajthaml psal jednak beletrii, jednak odborné práce z dějin dělnického života a sociálně demokratického hnutí, zejména v severních Čechách. Jeho básně vyslovují rozhořčení a bolest nad osudem proletáře a s patetickým protestem odhalují formální ráz měšťácké humanity a svobody; zaznívají v nich nejrůznější odezvy poezie 19. století až po Bezruč →, především však poezie Sv. Čecha →. Původnější jsou ojedinělé pokusy naplnit folklórní formy proletářským obsahem, ovlivněnou jeho sběratelským zájmem o dělnickou píseň.

BIBLIOGRAFIE

Mráčky před bouří (Pp 1893), Ztracené existence (Pp 1893), Z péra dělníka (Pp 1893),

V zápasech života (Pp 1894), Verše o práci (1894), Proletáři (Pp 1895), Hlasy masy (Bb 1896), Pod mamonem (Bb 1896), Na bojišti (Bb 1899), Písně dělníka (Bb 1903), Na stráži (Bb 1904), Pole krvavá (Bb 1904), Kulturní boj a český katolický lid (1913), Mistr Jan Hus a české ženy (1914), Obrázky z Deutschböhmen (Pp 1923), Staré pověsti ze Středohoří a Podkrušnohoří (1923), Sto pověstí, bájí a příběhů severočeských (1924), Husitské bojiště „Na běhání“ u Ústí n. L. (1924), Sláva a pád provincie Deutschböhmen (1924), Zrcadlo Němcům (1925), Severočestí havíři (1926), Český sever ve hnutí dělnickém (1926), Severočeské národnostní pomezí (1927), Požár v dolech příbramských (1932), Franta Chauer, tribun severočeských havířů (1929), J. B. Pecka-Strahovský (1928, rozmn. vyd. 1934) aj.

LITERATURA

J. Vozka v DěL. osvětě 1936.

ah

Jan Campanus Vodňanský

asi 1572 *Vodňany*

13. 12. 1622 *Praha*

Mistr a přední činitel pražské university v desíteletích před bělohorskou bitvou, v r. 1621 její rektor, reformátor univerzitních řádů, latinský humanistický básník. Autor četných oslavných i příležitostných skladeb (např. o požárech Prahy *Praga Phoenix*, 1617), duchovních básní (latinské přebásnění žalmů, 1611) a historických skládání (veršované dějiny Čech *Cechias*, 1616). Jeho tvorba, která odpovídá dobové představě o učeném latinském básnictví, měla značný ohlas mezi domácími humanisty i v cizině, hlavnímu vývojovému proudu české literatury byla však vzdálena; nejvíc se mu přiblížila tématem latinského školského dramatu z národních dějin *Bretislaus* (jeho provozování bylo r. 1604 zakázáno katolickými úředníky, tiskem vyšlo 1614). Po bělohorské porážce se C. marně snažil přestupem ke katolictví (1622) zachránit universitu i své místo na ní. Jeho osobnost zpopularizoval Zikmund Winter → v idealizované podobě románem Mistr Kampanus.

EDICE A LITERATURA

M. Jana Campana Vodňanského komedie Břetislav, vyd. a přel. J. Král (1915); Lyra Campanova, přel. J. B. Čapek (1942). — J. B. Čapek v kn. Záření ducha a slova (1948). jk